

FEKETE ISTVÁN

Régi karácsony elbeszélések

Negyedik, javított kiadás

© Fekete István örököse, 2000
Szerkesztette és a szöveget gondozta:
Szigeti László

Az elbeszélések végén szereplő évszámok
az Új Emberben való megjelenésük dátumát jelölik.

ISBN 963 7688 08 0 Új Ember Kiadó, 2000
Felelős kiadó: Tarjányi Zoltán
A címlap fotóját Tulok Ferenc készítette. Nyomta és kötötte:
Széchenyi Nyomda Kft., Győr, 2002. K-3343
Felelős nyomdavezető:
Nagy Iván és Nemere Zsolt ügyvezetők

Tartalom

ÉJFÉLI LÁTOGATÓK
RORÁTE
ÉJFÉLI HARANGSZÓ
BETLEHEM
ELŐNÉV
SZILVESZTER
A KORMÁNYOSNÉ
A BIZONYÍTVÁNY
TÓDOR
DECEMBERI HAJNAL
ÉJFÉLI VILÁGOSSÁG
A FA
TENGERÉSZ VOLTAM
KARÁCSONYKOR
DECEMBER
RÉGI KARÁCSONY I.
A KÉT SZÁNKÓ
TÉL
DECEMBER
RÉGI KARÁCSONY II.
A CSILLAG
PÉTER, 1907
KARÁCSONY ÉS SZILVESZTER KÖZÖTT
KARÁCSONY
A KARÁCSONYFA
A MEDVE
SINKÓ FERENC: BALLAGÓ IDŐ – AZ ÖRÖKKÉVALÓSÁGBÓL

ÉJFÉLI LÁTOGATÓK

A patak még az őszen kiöntött, és a kósza vadvizek ottmaradtak a réten. Szétterültek, elcsendesedtek, és tükrükben nappal felhők, éjjel pedig csillagok nézegették magukat. Később fázni kezdtek, és a ködöt elcsapta a szél, és a dermedt December hártvás jégüveget simított fodrozó hátukra.

– Aludjatok! – mondta –, és elkopogott az erdő felé. Lerázta a fákról a maradék leveleket. Letördelte a korhadtt gallyakat, és rá sem nézett a fenyőkre, melyek zöldek voltak, mint a fű a tavalyi pásztortüzek helyén. A fenyőknek nem parancsolt December, nem is szerette őket. Kemény léptekkel ment el mellettük, és nem tehetett semmit, ha zsongó susogással nevettek össze a háta mögött... Fogcsikorgatva állt meg az erdőszélen. Körülötte jeges szél perdült, és a messze, ködös határ hangtalanul borult patkós csizmája alá.

Csak a patakparton volt valami mozgás. A kiöntéseken csúszkáltak a gyerekek. Nekifutottak a réten, és a jégen könnyű lett egyszerre a csizma, mintha elszakadtak volna a földtől. Már akinek volt csizmája. Borsos Jóskának csak cipője volt. Bár ez a cipő! Madzag itt, madzag ott. Egy kis rongy is lóg ki belőle. De csúszik, és ez a fő. Jóska szinte repül. Mindig messzebb, mint a többiek. Jó kis cipők ezek, és nem cserélne semmiféle csizmával. Meleg, meleg az a csizma, de nem lehet benne futni...

A kiöntés közepén sás van. Jóska odáig szeretne elcsúszni.

– Ha akarnék, el is csúsznék...

– Hát akarj! – mondta irigyen a bíró fia, akinek csizmája szépen nyikorgott ugyan az utcán misére menet –, de itt hasznavehetetlen volt.

Jóska nekilendült. Vékony lábai dobogva rohantak a jégre, és csúszott, csúszott, egész a sásig. Ott azonban vékonyabb volt a jég, roppant egyet, és Jóska derékig benne volt a jeges vízben. Hamar kikapaszkodott, és nevetve rázta le a vizet:

– Hát ugye elcsúsztam?...

– El, de most mehatsz haza...

– Semmi ez – mondta, pedig nagyon fázott. Megszárad... – És csúszkált tovább. Rajta ne nevéssen a bíró fia.

Amikor a vacsorafüstök kiszálltak a rétre, Jóskán már zörgött a vékony nadrág. Jég volt az egész. Másnap reggel kilelte a hideg, és Jóskát valami ismeretlen bágyadság fogta alélt karjaiba.

Harmadnap doktorért kellett menni.

– Megfizetni csak a tavasszal tudom – mondta anyja párás szemekkel, és megigazította kendőjét, melyet még ura temetésére vett, és fakón zöldes volt, mint a falusi özvegyeké általában.

A doktor nem sokat vizsgált.

– Tüdőgyulladás – mondta, és kinézett az ablakon, melyen túl köd volt és szomorú, hideg bizonytalanság. – Nagyon gondosan tartsa be, Borsosné, amit mondok. Nagyon gondosan... Orvosságot küldök.

Jóska ezekről a dolgokról már nem tudott semmit. Néha a forróság verejtékében főtt, néha hideg ölelésbe fordult, ha anyja vizes lepedőbe csavarta. Ilyenkor kinyíltak szemei, de olyan rettentő messzeségbe néztek, hogy anyja elsírta magát.

Így jött el a karácsonyeste.

Délután nagy lett a csend, mert hullt a hó. Az ünnep már a falu végén volt, és csak arra várt, hogy az ablakszemek hívogatóan kinyíljanak.

Néha csengő csendült az utcán, néha kinyílt egy ajtó, s ilyenkor a fény kisurrant a hóra, mely tiszta volt, puha, mint a nagy ünnep arca.

Amikor első harangoztak éjféli misére, elállt a hó. A harangszó halkan megverte az ablakokat, aztán kiszállt a határba. Végiglengett az utakon, megsimogatta a sóhajtó nádat, és kerengett az erdő felett, hol fehér pompában álltak a fenyők, és hócukros tobozkaikat szívesen odaadták volna valakinek.

Második harangszókor a falu már mozgolódni kezdett. A templom ablakaiban meleg derengés lobogott, és az öregebbek már elindultak éjféli misére. Borsosék háza előtt halkították a szót, mert a Jóska gyerek, Isten tudja, megéri-e a reggelt...

A falu gondolatai puhán léptek Jóska mellé, és megsimogatták. De Jóska ezt nem érezte. Aszott kis keze fuldokolva verte a levegőt, szíve ijedten kapálódzott valami rém szorításában, és szája cserepes résében izzó lélegzet repkedett.

A harmadik harangszóra kitárult a templomajtó. Az öreg boltívek alatt az orgona búgni kezdett. A gyertyák lobogó fénye kavargva szállt szét az ének szárnyán, azután kitódult az ajtón, és a szelíd, meleg Világosság elindult az éjszakában.

Útjára ránevettek a csillagok, fellobbantak érintésére a házi tűzhelyek, és az erdő szélén üldögélő zúzmarás December is felkapta a fejét. A fény már a réten közeledett az erdő felé.

– Erre tart! – ugrott fel, és amikor felállt, már körülvette a derengő fény. Az öreg mélyen meghajtotta fehér, havas fejét, és arca olyan volt,

amilyenek sose látták a didergő fák, cserjék és madarak.

A fény azután szétlobbant az éjszakában, és csak a csillagok sugároztak azután erősebben. December pedig odalépett a legközelebbi kis fenyőfa mellé.

– Készülj, fiam. Szedd össze magad. Vendégségbe megyünk.

A kis fenyő boldogan mocorgott.

– A hó rajtam marad?

– Persze, hogy rajtad! Ki látott karácsonykor fenyőt csupaszon... Mindjárt jövök, mert nem mehetünk csak úgy üresen...

És az öreg December fűgén lépett el az erdőben. De mint a gondolat, már ott volt megint. Mögötte egy kis őz, egy nyúl, egy róka, feje felett pedig röpködő madarak.

A madarak a fenyőre szálltak.

– Mehetünk.

– És a lábaim? – topogott a kis fenyő. – Hogy menjek így? Bele vannak fagyva a földbe.

– Elfelejtettem – dörögött az öregember. De azért nem muszáj mindjárt siránkozni... Talpra állította a kis fát, és elindultak a falu felé. A fenyőn pirókok ültek, piros mellénykében, kékcinkék, királykák és egy kis ökörszem, mely még itt is fűgén ugrált az ágak között. – Leveri rólam a havat – panaszkodott a fenyő –, még ilyenkor se tud veszteg maradni...

– Csend! – mordult rájuk az öregember. Csak nem veszekedtek ilyenkor...

És attól kezdve csend lett. Csak a róka szólalt meg a falu végén, hogy ő már ismeri erre az utat... de a többiek olyan szemrehányóan néztek rá, hogy lehajtotta fejét, és látszott rajta, hogy súlyos lelkiismeretfurdalások gyötrik...

A falu üres volt. A házak fáradt szeme már lecsukódott, és a havon nagy békesség hallgatott. Csak Borsosék háza nézett vörös szemeivel az éjszakába, de már álmos volt ez is, és észre sem vette, hogy nyílik a kis ajtó és vendégség érkezett.

– Csendesen – susogta a havasszakállú öregember, és amikor mindnyájan bent voltak, betette az ajtót.

Borsosné aludt, Jóska pedig égő szemekkel kínlódott. Arcára már odaszáradt a tűz, szája cserepesen suttogott, és a Láz már csak játszott vele, mert tudta, hogy Jóska az övé...

– Kifelé! – mordult rá az öreg December, de olyan hangon, hogy még a kis fenyő is megreszketett...

A Láz ötölt-hatolt, hogy ez az ő dolga...

– Kifelé!... – és a Láz ész nélkül kapta bundáját.

– No, most aztán játszogassatok!

Jóska szeme álmosan kinyílt. Hűvös fenyőillatban úszott a szoba. Anyja mélyen aludt. Az ajtónál szikrázó ragyogásban állt a fenyő, és rajta piros, kék ruhás kis madarak... Alatta pedig – ó, ez nem is igaz! – nyúl, őz, róka...

– Hogy vagy, fiam? – nézett az öregember Jóskára.

Jóska csak gondolataival felelt.

– Jól... Istenem... jól, de nem álmodom?

– Dehogyan álmodol. Játssz egy kicsit velük... Csak meg ne szorítsd őket...

És Jóska megsimogatta a pirók piros mellénykáját, a cinkék kék kabátkáját, és nem tudta megfogni a kis ökörszemet, mert az mindig kibújt a markából, és Jóska fáradt volt egy kicsit... Az öregember rá is szólt az ugrabugra ökörszemre: – Ne fáraszd a gyereket!

A nyúl felugrott a székre, az őz odatette fejét Jóska párnájára. A róka felágaskodott, és hűvös nyelvével megnyalta Jóska kezét.

– Nem harap?...

– Dehogyan harap, fiam. Szeret téged – és szigorúan nézett a rókára, mintha azt mondta volna: Látod, milyen híred van?...

Az öregember eltette pápaszemét – mert eddig az asszony imakönyvét lapozgatta –, és intett:

– Elaludt.

Kinyitotta az ajtót, és kisurrantak az éjszakába. A párnás, puha hó azután megroskadt. A szántások párás földjén okos szemű csókák jártak, és amikor az első fecske belenyilallt régi fészkébe, az eresz alá, Jóska már alig emlékezett a nagy betegségre.

Tudta, hogy akkor éjjel csak álmodott...

Eljött a húsvét is. Jóskában széles öröm volt és napsugár. Kiszaladt a rétre, hol a tétova kis vadvizeket benötte már a sás, onnét az erdő alá, hol sárgult már a kankalin, és a fenyők susogva nyújtózkodtak a napsugárban. Egy kis fenyőfa távolabb állt a többtől, és Jóska csodálkozva nézte.

Az erdő alján áldó lángolásban úszott a nap, és nagy lett a csend. A fenyő ágai közt egy kis cinke bujkált, és fényes szemével Jóskára nevetett, aki körüljárta a kis fát. Kezét összekulcsolta a nagy ámulattól, és úgy suttogetta: – Istenem, milyen ismerős...

(1947)

Olyanok ilyenkor a csillagok, mint az álmos gyerek szeme. Kicsit hunyorognak, és még nem tudják: sírásra vagy nevetésre nyílnak-e, avagy aludjanak tovább. Hát csak pislognak.

Enyhe az idő, a szél csak a kerítések mellett lézeng, ámbár elég hűvösen. Az ablakok néhol nézik már a hajnalt, néhol nem, és a csizmák nem kopognak a gyalogjárón, inkább csak cuppognak.

Néhol egy halk szó, néhol az se. Néhol csak árnyak járnak, néhol kis lámpások imbolyognak, és mutatják, hova kell lépni, ámbár hiszen sár van mindenütt.

Az ég még sötét, s a nappal ágyát csak hinni lehet a keleti égen, s ez elég. Egyébként nem gondol rá senki, mert a búzák kikeltek már, a krumpli a veremben, s a jószág betelelt.

Ajtó nem csattanik, kiáltás nincs, a tegnap gondja mintha aludna, a mai még nem ébredt fel, s a falu csak tiszta önmagát viszi hajnali misére.

A külső mozgás befolyik a templomba, és megnyugszik. Suttog még egy kicsit, vár, s amikor már a gyertyák lángja is megnyúlik a várakozástól, felkiált az időtlen vágy: "Harmatozzatok, égi magasok..."

Mise végére egészen bemelegedett a templom; majdnem otthonos lett, legalábbis így érezte ezt Baka Máté az alszgeből, de így érezte Hosszú Illés is – ugyanonnan –, bár, ha tudták volna, hogy most egy véleményen vannak, hát inkább nem érezték volna. Nagy harag volt ugyanis a két öreg között, kitartó, régi harag, aminek már formája sem volt, nem is emlékeztek, hogy ló volt-e az oka vagy asszony, mindenesetre ragaszkodtak hozzá, mint beteg szilva a fához.

És most bóbiskolva várják, hogy kiürüljön a templom. Az ajtóban még mozgás van, hát csak ülnek, sőt Illés a lábát is kinyújtja, mert úgy kényelmesebb. Illés nem szereti a tolongást, de amúgy is ráér. Félszemmel odasandít Mátéra, hogy mozdul-e már, de Máté nem mozdul...

– Amilyen kutya, konok ember volt világéletében – gondolja Illés – azt akarja, hogy én menjek előbb, de abból nem eszel, pedig már a gyertyákat is eloltogatta a dékány, azaz a harangozó, szóval a sekrestyés.

Azután: csend.

Illés gondol erre, gondol arra, állát belesüllyeszti a meleg nyakravalóba, és szeme szép lassan lecsukódik.

– Nem! – ijedt meg. – Ezt igazán nem szabad – és Mátéra néz, aki – úgy látszik – elaludt.

– Ez hát el, a híres – mosolyodik el –, pedig három hónappal fiatalabb. Nem nagy idő, az igaz, de mégis csak fiatalabb. Aztán milyen sárga a füle... akár a halotté...

– Jóságos Isten, csak nem lett vele valami?!... Harag ide, harag oda – a rothadt szilva is lepottyanik egyszer a fáról –, csendesen odamegy, és kicsit borzongva megérinti Máté vállát:

– Hallod-e, Máté?!

Máté felhorkan:

– No! – és néz Illésre, mint a csodára. – Te vagy az, Illés?

– Én hát, mondom megnézlek, mert olyanformán ültél... És nézi egymást a két öreg.

A templomban meleg csend, a köszöntek mosolyognak.

– Kicsit megszedültem – hazudja Máté, de áhítattal, mert tele van a szíve és szereti most Illést így közel látni –, de már elmúlt.

– Na, hál’ Istennek, hát akkor menjünk.

És egymás mellett kicsoszognak a templomból.

*

Mi volt ez, Szentatyám? – néz fel az egyik kis pufók angyal Szent Péterre, amikor az ajtó becsukódott. – Olyan meleg lett a szívem egyszerre.

– Két ember kibékült – mondja a főszent, és melegen sóhajt.

– Csoda! – suttog a kis angyal.

– Hát bizony, a mai világban...

– És most mit csinálnak?

– Nézz utánuk, fiam.

*

A két öreg már Illés háza elé ért. Az utca üres, a kémények lágy selymet füstölnek a reggelnek, s a kertekben puhán békét álmodnak a fák.

– Gyere be, Máté, régen voltál nálunk – mondja Illés –, lángost sütött a lányom...

*

A kis angyal kérdően néz a főszentre:

– Mi az a “lángos”, Szentatyám?

A toronyban ekkor ütött hetet az óra, s ettől a földi hangtól megmerevedtek újra a szobrok, de a mosolygás mintha ott maradt volna az arcukon.

(1949)

ÉJFÉLI HARANGSZÓ

Ezen a délutánon nem csillogott a hó. A bokrok ága nyirkos volt a ködtől, a fenyők feketén várták az estét, s az orvos megállt az erdészház lépcsője előtt, mintha a kopott tégláktól kérne tanácsot. Aztán ránézett a szikár, hosszú emberre, aki hajadonfőn állt mellette:

– Az idő lejárt...

– Úgy gondolod?

– Igen. Nem is adtam már neki altatót se, el fog aludni magától... Jó, hogy nem szóltatok neki Béláról. Sajnálak, András, de ez a sorsunk.

A köd szitálni kezdett.

A ház nézte az erdőt tanácstalanul, és világtalan ablakszemén végigfolyt a pára; de az erdő nem mondott semmit.

Később tétován elindult a szél, és bent a házban halkan búgni kezdtek a kémények.

A beteg az ajtóra nézett:

– Hallod?

– Megfordult az idő – bólított az erdész –... úgy látom, jobban van, édesanyám. A doktor is mondja...

– Nem tudom én, mi van velem. Mindig Bélára gondolok, és a szívem se szorít már...

Az erdész arca megrándult, lejjebb srófolta a lámpát.

– Nem bántja a szemem, fiam, te nem gondolsz rá, hogy talán meg is operálták már?

– Dehogynem – és hirtelen felállt. – Becsukom az ajtót, elfelejtettem.

Az öregasszony egyedül maradt. Magasra rakott párnáiból alig látszott ki horpadt, fehér arca. Két száraz keze egymáson, és megint hallgatódzik. Kint feltámadt a szél, és a kémények búgnak már, mint az orgona.

Nagyobbik fia áll a tornácon, arcát megérintik láthatatlan hideg hópelyhek, de a szeme ég, s torkában sós keserűség. Csillag sehol, csak a fekete est.

A karácsonyfát azért meggyújtották, és kinyitották az ajtót, hogy az öregasszony is láthassa. A gyerekeket hamar lefektették, hogy ne zajongjanak, és csak ültek a fenyőszagú csendben.

– A doktor azt mondta: elalszik. Magától...

Az asszony nem válaszolt. Ölébe ejtett kezét nézte. A karácsonyfa csillogása homályba süllyedt, az ablakokat puhán verte a hó. A kályhában megroppant néha a zsarátnok. A férfi átnézett a másik szobába.

– Elaludt. Tedd be csendesen az ajtót.

Kint most már mélyen zúgott a szél. A fák suhogása néha a földet septe, néha felvágott a magasba, az erdő szinte nyögött, mintha odakünt az Idő vajúdott volna. Az erdész a betett ajtóra nézett.

– Bélát várja... a sírból is. Ámbár ő nem tudja...

Az asszony válla megrándult, és tenyerébe hajtotta arcát.

*

Pedig a beteg nem alszik. A szél zengésére felébredt, de nem azt hallgatja. Az óra ketyegése is visszhangtalanul hull a végtelenség párnájára, és a kémények bűgása is távoli már nagyon, de ezeken túl, túl mindenén, mintha szánkó csilingelne. Szeme lázasan nézi az ablakot, arcát átpirosítja valami fény, és szívére szorítja kezét, mert úgy érzi: megszakad.

A csengők – mint az öröm sarkantyúi – már közel vernek, a beteg hirtelen felül, szája kinyílik, és azt akarja mondani: – Fiam! Senki se hitte... de én megéreztem... megéreztem!

Hallja már az ismerős lépteket, koppan az ajtó, nyílik is, mint a sóhajtás, az ablak előtt lágyan kavarog a hó, s a fáradt két öreg kar átöleli az éjszakai vendéget.

– Édes Fiam!

*

Az óra elhallgatott, a bútorok megmerevedtek, a kémények némák lettek egyszerre, a csend kiömlött a nyitva hagyott ajtón; kint elállt a szél, és derengeni kezdett az ég.

– Jöjjön, édesanyám, csak bátran.

– Bátyád megharagszik.

– Dehogy haragszik; alusznak.

– Odaérünk még éjféle misére?

– Nem is láttam még ilyen szánkót, és nem fázom, igazán nem fázom,

de azért ölelj át, kisfiam. A csengők újra megpendültek, a fák utat nyitottak, feltűnt egy csillag, és elállt a hó.

*

A másik szobában felriadt a férfi, és ránézett a feleségére:

- Te is hallod?
- Mit?
- Valami eltévedt szánkó.
- Álmodtál.
- Arra ébredtem fel!

Felkelt, és átment a beteghez. Az ajtó nyitva maradt, s az asszony körül suhogó, nagy lett a csend. Aztán – mintha hallott volna valamit – elindult az ura után, aki ott állt az ágy mellett. Magányosan, és most szomorúan, egyedül.

Az öregasszony tört szeme nézi a végtelenséget, és látja a láthatatlant. Arca még kicsit piros...

*

Amikor eloltották a lámpát, és meggyújtották a gyertyát a halott fejénél, az asszony riadtan érintette meg az ura karját:

- Nézd! Az ajtó nyitva van. Te hagyta nyitva?...

Az óra ekkor hangosan járni kezdett, az ágy megpattant, a gyertya lángja melegen magasra lobbant, egy csillag benézett az ablakon, s az ajtón zengve, énekelve bezúdult az éjféli harangszó.

(1949)

BETLEHEM

A konyhában ültünk a földön, és a tűzhely meleg fénye kiugrott néha, meg-megsimogatván arcunkat. Hallgattunk, de magunkban megvallottuk, hogy a mű tökéletes, és nem is vettük le a szemünk róla. Tornya volt, ajtaja volt, ablakai voltak, ahol be lehetett tekinteni (egy krajcárért!), és ha bent meggyújtottuk a kis gyertyát, kivilágosodott az egész épület valami

boldog, meleg világossággal, mint a szívünk abban az időben.

Egyszóval: betlehem volt.

A Szent Család kicsit oldalt állt, előtérben a jászollal s a jászolban Jézuskával, aki mosolygott, és kövér kis kezét ökölbe szorította, ámbar, mi akkor még nem gondoltunk arra, hogy ha ez a kéz egyszer kinyílik, mekkora ragyogás árad belőle a világra.

Ennél sokkal nagyobb gondjaink voltak. Elsősorban az, hogy Jézuska mezítelen maradjon-e, vagy takarjuk be.

– Megfázik! – mondta Bence Gábris, aki érzékeny lelkű fiú volt.

– Buta vagy – szólt Andók Pista –, aki Isten, az nem fázik.

– A Biblia azt mondja – szólalt meg végül Peszka Péter, aki papnak készült –, hogy “édesanyja pólyába takarta és jászolba fektette...”

Ez döntött.

A pólya természetesen nem lehetett akármilyen anyagból, ezért selyemből lett, a selyem pedig anyám télikabátja béléséből lett.

Másodszorban ott volt még a számárkérdés. Két szamarunk is volt ugyanis.

Peszka Péterre néztünk, aki csizmája orrát vakargatta piszkos kis körmével, és lesütvén a szemét erősen gondolkodott, de aztán kivilágosodott értelmes, fanyar arca:

– Az nincs a Bibliában, hogy hány számár volt. Több pásztor volt, hát számár se egy volt... Subák, láncos botok, bajuszok és szakállak, kucsák és a tornyos angysüveg már készen voltak, így semmi akadálya nem volt annak a lelkes izgalomnak, amely másnap a falu végén abban a felkiáltásban érte el tetőfokát, hogy:

– Szabad-e betlehemet köszönteni?

És hulltak a krajcárok... Péter perselyébe, amely mind súlyosabban zörgött – mi tagadás –, ébren tartva, sőt fokozva elhivatottságunk érzését. Berta Jancsi ugyan apja szőrtarisznyáját is nyakába akasztotta, hogyha valahol – netán – ennivalót is adnának, de inkább Pétert toltuk előre, zörgő perselyével figyelmeztetve a háziakat, hogy készpénzadományokra rendezkedtünk be.

Na, a büntetés aztán nem is maradt el. A betlehemi csillag ragyogása mellett nem vettük észre a pénz ördögének sátánpofáját, és szenteste – Berta Jancsi pokoli indítványára – elindultunk a szomszéd faluba, most már kizárólag azzal a céllal, hogy a persely tartalmát a végsőkéig fokozzuk.

Csendes, borús, mégis kemény alkonyat volt. A hó nem olvadt, a varjak nyugtalanul repkedtek a jegenyék felett, és a völgyek hajlásaiban fenyegetően kék volt a köd. Azután Király bácsival találkoztunk, a

kanász-számadóval.

– Hová mentek, gyerekek?

– Csak ide, a szomszédba...

Az öreg felnézett az égre...

– Hát én nem mondok semmit, de iparkodjatok, mert ujjan idő gyün, hogy megemlegetitek...

– Sietünk, Király bácsi.

Igazán siettünk volna, de úgy megbámulták takaros betlehemünket, úgy tartóztattak bennünket, etettek, itattak (ne mondják a szomszéd faluban, hogy nem látják szívesen a gyerekeiket), és főleg úgy tömték a perselyt, hogy se láttunk, se hallottunk.

Pedig közben feltámadt a szél, lenyomta a felhőket, és szitálni kezdte a havat a fekete éjszakában. Ezt azonban a házak között alig lehetett érezni, de amikor kiértünk a szabad mezőkre, belénk mart, és engem, aki a betlehemet vittem, majd belelökött a patakba.

– Egyenest! – vezényelt Jancsi, aki nagy lókötő volt, de a szíve a helyén – Ha a nyárfás utat elértük, nincs semmi baj.

– Nem kellene visszafordulni?

– Nem! – üvöltött Jancsi –, engem agyonvernek, ha nem leszek ott az éjféli misén.

Az idő és a tér elveszett. A nagy subákat majd a földre nyomta a szél, a hó vágott, mint a jeges vessző, és reszketve izzadtunk, ijedt kis erőnk utolsó megfeszítésével.

Vánszorogtunk. A kis betlehem oldalát már feltépte a szél, és kísértetiesen csapkodta a papírt, miközben a toronyban a kis bádogcsengő néha megkondult, mint a lélekharang. Nem tudtuk, hol vagyunk, és szívünk körül halálos hidegen bujkált a félelem.

– Megfagyunk – mondta valaki, mire Bence Gábris leroskadott a hóra, és sírni kezdett, de sírását elkapkodta a sikoltó szél.

És csak álltunk. Összebújtunk Gábris körül, a betlehem lecsúszott kezemből a hóra, és nem hittünk már semmiben, csak az elmúlás borzalmában, és már nem is voltunk.

– Imádkozzunk! – mondta ekkor Péter, és ennek a szónak a mélységében egyszerre végtelen csend lett, és ebben a csendben alig hallhatóan, mégis világosan megérintett bennünket meleg szárnyával a távoli harangszó.

– Harangoznak – ordított Jancsi –, most már tudom az utat.

– Imádkozzunk – mondta Péter, és imádkoztunk.

És éjféli misén otthon voltunk.

És azóta is, ha nagy baj van, és kiesik kezemből a betlehem, azt az imát mondom, és azt a harangszót hallom még ma is.
(1950)

ELŐNÉV

Korábbi időkben az előnevet úgy szerezte az ember, hogy vagy levágott néhány törökfejet, vagy az ő fejét vágták le. Tény az, hogy a béke emberei sokkal ritkábban jutottak címerhez, mint az erőszak véres lovasai.

Nincs értelme a további kertelésnek, tehát férfiasan bevallom: Berta Jancsi is ilyenformán jutott előnévhez.

Azért jutott ez múltkor az eszembe, mert advent volt akkor is, csillagos advent, amikor a roráték hajnali zsongása úgy áradt szét a sötét utcákra pillogó ablakszemek között, mint a Szépség és Jóság meleg ígérete. Ez volt az az idő, amikor a betlehemes társaságok kialakultak, s egyúttal a tagok is megkapták szerepeiket. Igen, mert más angyalnak lenni és más pásztornak, más gazdának lenni és megint más bojtárnak. Rátermettség kell ehhez, sőt tehetség, nem is beszélve a kellékekről... szakállról, bajusztól, subáról, láncos botról és főleg magáról a betlehemről, melyet a tavalyi tapasztalatok alapján kell megépíteni.

A mi társaságunkban először Berta Jancsi vette kezébe a kezdeményezést és irányítást, ami helyénvaló is volt, mert ezenkívül aztán egy lyukas garassal se járult hozzá a “befektetéshez”... Míg mi szorgalmasan – sőt túl szorgalmasan – gyűjtöttük az anyagot, addig Jancsi csak dirigált, sőt meg is fedtte azt a tagot, akit a túlzó szülői felügyelet megakadályozott a szükséges holmi “beszerzésében”...

És mi birkatürelemmel viseltük Jancsi fölényét, amíg egy napon Bodó Vince kereken megmondta, hogy ha Jancsi nem hoz semmit, csak parancsolgat, hát egyszerűen szájon vágja.

– Engem? – kérdezte Jancsi.

– Téged!

És mivel Vince szótartó fiú volt, Jancsi meggondolta a dolgot, és aznap délután már két teljes szakállal és egy lepedővel jelent meg, mondván, hogy a lepedőben ő lesz az angyal, a szakállakat pedig öregapja subájából vágta ki.

A betlehem kész lett, és csodálatosan szép lett. Ha meggyújtottuk benne

a kis gyertyát, megmelegedett a szívünk is, és szívünk melegénél a Szent Család is élni látszott. Szóval, ilyen még nem volt – vallottuk büszkén –, és amikor Jancsi is felöltözött lenge fehérbe – nyakában egy madzagon lógó persellyel –, megbocsátottuk régebbi parancsolgatásait is. A persely kulcsát átadta Vincének.

– Majd akkor nyitjuk ki, ha a betlehemjárásnak vége lesz. Addig nem nyúlhat hozzá senki.

– Ez igen! – mondta még Vince is, aki pedig nem volt könnyen lelkesedő – Így van jól... okos gyerek vagy, Jancsi. Így semmiféle lopás nem történhetik...

Sajnos, Vince megállapításának csak az első fele volt igaz. Jancsi tényleg okos gyerek volt...

Ámbár a végén minden kiderül.

Igenis ki!

Karácsony napján derült ki, amikor is összegyűltünk litánia után az iskolában a persely ünnepélyes és izgalmas kinyitására.

– Na, nyisd már ki – mondta valaki.

Jancsi keze izgatottan kotorászott a záron, azután felpattantotta, belenézett, és kidöntötte az egészet az asztalra.

Csend! Az egész szobát betöltő, fagyos és egyre feszültebbé váló csend.

– A kulcs a Vincénél volt – rebegte, de még ettől se mozdultunk meg, mert szemünk odaragadt a pénzhalmazra, amely nagyjából olyan volt, mint egy régi pénzzel vegyes nadrággombgyűjtemény. Ebben a pillanatban világosodott meg előttünk, hogy az angyal miért tartotta a markát az adakozók elé, és miért nem a perselyt. A perselyben már nem a “nemes valuta” zörrent, hanem a katonagomb vagy poltura, sőt laposra nyomott ólomdarab...

Az iskola délutáni méla csendje szétrobbant. Jancsi küzdött, mint egy oroszlán, sőt mint egy arkangyal, de talán szétszedtük volna, ha egy felsőbb hatalom szét nem szór bennünket.

– Megbolondultatok?

Ez a felsőbb, sőt egyházi hatalom a káplán volt, kétméteres óriás, ami káplánban ritkaság, ámbár ez a káplán falubeli termés volt, így érthető... a mi falunk mindenféle nyeszlett egyeddel nem csúfította az egyházmegyét.

– Megbolondultatok? – dördült meg újra. Ezen a szent napon – és hóna alá fogta Jancsit, mert Vince, mint egy hörcsög, indult el újra feléje. Vince ugyanis unokaöccse volt a káplánnak, és a rokoni kötelékek neki több szabadságot engedélyeztek.

– Akarsz egy pofont? – és ellódította öccsét. Oda üljetek valamennyien,

és csak egy beszél, akit kérdezek.

És törvényt tartott.

A vádak csak úgy zuhogtak. Jancsi most már sápadt volt, és néha felemelte kezét:

– Káplán úr, Isten bizony...

– Ne esküdj, fiam!

Amikor aztán csend lett, ránk nézett, aztán a pénz-, a régi pénz- és nadrággombgyülekezetre.

– Lehet, hogy Jancsi bűnös, de ez még nem biztos... – Jancsi lehajtotta fejét, és könnyezni kezdett. – Ha pedig ti a Szent Családot pénzért hordtátok, hát itt van! – és kicsapott egy kisebb bankót az asztalra. – Gyere, Jancsi fiam...

Mi csak ültünk megrokkanva. Szívünkkel kétségek és valóságok labdáztak, és szégyelltük magunkat, ámbár nem tudtuk volna megmondani, miért.

Vince mozdult meg először, mert Vince rokon volt és gyakorlati ember.

– Majd én felváltom...

És Jancsi ettől kezdve első minisztráló lett, első harangozó, sőt a következő karácsony előtt a káplán azt mondta, hogy miután Jancsi ártatlansága kiderült, reméli, hogy az angyal szerepét másnak nem adjuk... de hogy megnyugodjunk, Jancsi kapott tőle egy noteszt, amibe a kegyes adományokat azonnal, a helyszínen be fogja írni.

– Igenis – hajolt meg Jancsi, és ez a meghajlás meghatott bennünket.

És abban az évben – jaj, de régen volt – Jancsi nyakában egyfelől persely lógott, másfelől a könyvecske. Az adományokat elegáns meghajlással köszönte meg, s azonnal beírta. Másnap aztán már úgy beszélt a falu a mi betlehemünkről, mint amelyben angyal a “Könyves” Berta Jancsi. Hát így születik az előnév!

(1952)

SZILVESZTER

Ez a szilveszter esti meghívás már olyan régi volt, hogy sajnálkozva bár, minden más meghívást lemondtunk. Távoli faluba szólt, túl a barátom faluján, pedig nekem még oda is utaznom kellett. Körülöttem már zsibongva készülődött a város a reggelig tartó hejehujára, én pedig

kelletlenül ácsorogtam az autóbuszállomáson, felelőtlen fogadkozásokkal keseregve, hogy ilyen meggondolatlan ígéreteket többé nem teszek. Hozzá még hideg is volt, és a szél kajánul bújócskázott a hóhalmok között, nem mulasztván el minden fordulónál megcsípni a fületem.

Végre befarolt az autóbusz, szintén unottan és ridegen, mintha teljesen feleslegesnek tartaná ezt a szilveszteri utat, ezt a pár rendetlen embert, akik még ilyenkor se tudnak otthon maradni, vagy utolsó pillanatra hagyják a hazautazást. Egyszóval kedvetlenül indult az egész est, nem is beszélve arról, hogy az autóbuszban mellém telepedett egy kucsmás egyén, aki a társasutazást csak egymás hegyén-hátán tudta elképzelni, lévén az autóbusz majdnem üres. Mereven kinéztem a fekete ablakon, azaz benéztem a kocsi belsejébe, mert az ablak csak a belső világot ringatta a láthatatlan hómezők között.

Az ablak sarkában azonban észrevétlenül nőni kezdett az odatapadt hó. Nini – esik! Később már látni lehetett az ablaknak csapódó hópelyheket, s mire megérkeztünk, olyan hóvihar nyargalt a falu medrében, hogy legszívesebben visszaültem volna az autóbusz enyhe, kivilágított bódéjába. De az autóbusz odapottyantott az útra, és megkönnyebbülve vitte vörös lámpáját odébb.

Barátom vidáman fogadott, én pedig meg voltam sértve, mert nem várt az “állomáson”, holott azelőtt se várt soha. Ez ilyen ostoba, sértődős este volt, s ezért elhatároztam, hogy barátomat megbüntetem. Vidám, mint a madár, én meg feleslegesen keserű leszek, így a jó hírekre egyelőre nincs szüksége.

– Remélem, ebben az időben nem akarsz elindulni? – mérgelődtem kitaratóan, de vidáman legyintett:

– Ez, fiam, a felsőbb hatalmaktól és a Haza Bölcsétől függ.

A Haza Bölcsé Deák Ferenc nevű állandó fuvarosunk volt, akit nem ijesztett meg a kis hófúvás. Furfangos és bátor ember volt Deák Ferenc bácsi, aki bátorságát időnként szalmafonatos butykosából táplálta.

Most se váratott sokáig magára. Szánkója vidáman csengőzve zökkent meg a ház előtt, bár lovackái sörényét és farkát zászlóként lebegtette a szél.

– Elindulunk, Ferkó bácsi?

– Mihelyt fölültek, azonnal, rögvest.

Hát elindultunk, bár nem látszott egy lélek sehol a faluban se, nemhogy a mezőkön. A szél süvöltve nyargalt az éjszakában, s a hó ostorként vágott arcunkba. Látni nem lehetett semmit.

– Nem tévedtünk el, Ferkó bácsi?

– Tudják a lovak az utat.

Majd szétvetett a méreg. Barátom bóbiskolt, én fáztam, fülem, orrom mintha már nem is az enyém lett volna. Megyünk vakon ebben az ismeretlenségben, de – a lovak tudják az utat... Hogy nem sülyyed el alattunk a föld...

De nem sülyyed el, legalábbis egyelőre nem. Később azonban helyzetem kényelmetlenné vált, a kas erősen balra dőlt. Barátom kimagaslott mellettem, én pedig egyre mélyebbre kerültem.

– Hallod-e, meg van kötve ez az üléskas?

– Mért lenne megkötve? Ámbár én is érzek valamit... – mondta barátom –, tán beszakadt a feneke.

Deák Ferenc ekkor hátrafordult.

– Alighanem az eplény törött el, ámbár törött volt már régen... de, gondoltam, kitart.

Nem tartott ki.

– A Rézinél megállunk, és megigazítom, addig csak maradjanak nyugodtan – mondta Deák Ferenc, és én fél óráig moccanni sem mertem, mert az üléskas már a havat kotorta, és a szántalpak támasz nélkül csúszkáltak a hóban.

Rézinél tehát megálltunk. Valamikor híres csárda volt ez, két falu között, az út mellett, de ma már csak a vásárosok pihentek meg benne, és magunkfajta hajótöröttek. A kellemes meleg szinte megölelt bennünket. Rézi fehér kötényt kötött, s felsrófolta a féllágon égő lámpát.

– Forralt bort? – nézett ránk szakértően.

– Fél litert – mondta barátom bágyadtan, s amikor az asszony kiment, hozzátette: – Nincs nálam pénz. Nálad van?

– Nincs! S ami van, az nem az enyém.

– Baj. Kiég a szemem, ha az öreg Ferkó bejön, és meglátja a fél litert. Három embernek... Hát kié a pénz, ami nálad van?

– Egy barátomé.

– Hm... Jó barátod? – Ne haragudj, nem akarok magándolgaidba avatkozni.

– Persze, hogy jó barátom.

– Na látod, én most várok valami kis pénzt. Kölcsönvesszük és kész. Ha jó barátod az illető, belátja...

Elővettem a pénzt, s barátom szeme felcsillant:

– Fele is elég. Felével te gazdálkods, felével én.

– Itt van az egész, de tied a felelősség.

– Kérlek, úgy is a vendégem vagy. Éjfélre azért odaérünk.

Ekkor jött be a Haza Bölcsé.

– Mondtam, hogy az eplény törött el, ugye. A lovakat bekötöttem az istállóba, amíg fölengesztelem a kezem, aztán megcsinálom a szánkót, és mehetünk. Az istállóban cigányok vannak – tette azután hozzá –, mondják szegények, hogy nem hívták őket...

A cigányok azonban nem maradtak az istállóban. Bejött egy, azután még egy. Ez az utóbbi aztán kiment, és bejött kettő. Csodálatosan és simán szaporodtak. De nem vettük őket észre. Mi utasok vagyunk, és már megyünk is. Vak is látja, ámbár Deák Ferenc úgy ült a széken, mint akinek szénája és szánkója rendben van. Barátom már harmadszor ment ki a konyhába, hogy a forralt bor mennyiségére és minőségére újabb utasításokat adjon. Amikor visszajött, úgy nézett a cigányokra, mintha valami csodálatos és feltűnő jelenséget látna, aztán megróvóan azt mondta:

– Szerszám nélkül?

A lámpa világossága ekkor csodálatosan elhalványodott a cigányok arcának ragyogása mellett. Eltűntek, és pillanatok alatt megjelentek, s a hangolás meleg pendülései megcsókolták a falakat, végigtáncoltak a törött lábú székek között, és megsimogatták a szívünket. Deák Ferenc nyugodalmas mozdulattal – végre – letette a kucsmáját, én is belekönyököltem az asztalba s a szilveszteri éjszakába, amely most már el van rendezve, és a hegedűk siránkozva és boldogan sóhajtottak fel: “Befújta az utat a hó...”

Reggelre elállt a szél. A hómezőkön újesztendő napsugara ragyogott, a lovacsák vidáman kocogtak hazafelé, és Deák Ferenc kucsmája úgy a tarkójára volt lökve, hogy csak a csoda tartotta.

– Az Isten áldja meg hitelezőnket – mondta barátom –, most talán elárulhatod, kié volt tulajdonképpen az a pénz.

– A tied. Édesanyád küldte – mondtam csendesen.

(1953)

A KORMÁNYOSNÉ

Csihatag Imre kormányos Baján rakodott tökmaggal és napraforgómaggal, s ugyanitt szeretett bele Kalamár Erzsibe – ahogy mondani szokás egy pillanat alatt. Ez a pillanat a fentebb megnevezett fiatalok esetében másfél óráig tartott, mert ennyi időbe tellett, amíg Erzsiék

kocsija a mázsához ért, amelyet Imre kezelt, ámbár inkább Erzsit nézte, mint a mázsát, s ebben tökéletesen igaza is volt. A mázsa ugyanis piszkos gép, míg Erzsi virágzó virág volt a mázsa tetején, ámbár egyelőre ismeretlen virág. Imre módfelett unta a mázsálást, és csak azt várta még, amíg Erzsiék kocsija került sorra, s amíg az öreg Kalamár bediktálta az adatokat.

– Vedd át, Jancsi – mondta a matróznak –, egy kis bort szeretnék vinni az apámnak. Hol lehet valami rendes bort kapni, Kalamár bácsi?

– A Galambban, csakis a Galambban. Mink is ott tarisznyázunk.

Imre az átvételnél szakadt, olajos ingben volt, tehát teljesen érthető Erzsi mértéktelen szívdobbanása, amikor asztaluknál egy tényleges tengerészkapitány szalutált:

– Kapok egy kis helyet?

Hát így kezdődött.

Aztán jöttek mind a két nembeli álmok, amelyekben részint Imrét elnyelte a Duna hetvenhét aranygombjával és harminc méter paszományával együtt, részint Erzsit elrabolták, vagy pedig felhők között röpködött angyali társaságban, de menyasszonyi fátyollal.

Így folytatódott és végződött azzal, hogy Erzsi mórings ládáját felrakták a 7321-es számú uszályra, párnákkal és miegymással egyetemben, mert egyébként úgy határoztak a fiatalok, hogy otthon laknak, amikor befagy a Duna, vagy Imre szabadságon van.

A hajó aztán nagyot bődült, lassan megfeszültek a drótkötelek, szemhez emelkedtek a parti zsebkendők, csak a vén Duna nem vett tudomást az érzelmekről, melyek elenyészőek voltak azokhoz a mélységekhez és magasságokhoz képest, melyeket ő már milliószor ringatott könny és vér alakjában.

Erzsi csak állt és nézte, hogy távolodik a part, és szakadoznak az ismerős táj szálai: a templomtorony s a téglagyár kéménye szépen megkerülték egymást, aztán a búcsúzás fájdalmas párájába hanyatlott az otthon képe.

– Gyere, Bogaram, elrakodunk.

Erzsi Imre széles mellére hajtotta fejét (a matróz a kormányos kalickájában diszkréten félrefordult), megrándult a hangtalan sírástól, s beterelődött a kormányosi lakásba, amely ragyogott a friss fehér lakktól. A szekrény külső oldalán ott lógott a hajóskapitányi egyenruha. Szép ruha volt ez nagyon, és látása Erzsit megnyugtatta.

*

Ezek a dolgok a nyár végén történtek, s azóta az uszály meg sem állt. Rakodott itt, rakodott ott, épületfát és ablaküveget, varrógépet és tűzoltófecskendőt. Malacot vettek Komáromban, kacsákat Szulinában, és Erzsi megszokta lassan az úszó majorságot, a muskátlikat, melyek örökké úton vannak az ablakban, s a partokat, melyek olyan távoliak voltak, mint azelőtt a Duna közepe. Szép, nagy békességben folyt alattuk a nagy víz; nem volt szomszéd, nem volt pletyka s a fiatal asszony mindjobban megérezte a magány nagy szabadságát, s a víz erős korlátait, mely megőrzi híveit. Bulgáriában csudálatos kendőt kapott Imrétől, Pesten télikabátot, Pozsonyban gumicsizmát és Bécsben olyan konyhavekkert, amely muzsikált.

Bécs fölött már havas volt a part, és a víz rohanva nyelte el a szitáló pelyheket. Az uszály nyöszörgött, és meglódult néha.

– Ha víz kell, Szívem, majd én merítek mondta Imre –, és ne menj a hajó szélére, mert síkos, és bolond itt a Duna...

– Karácsonyra már nem leszünk otthon...

– Bizony, aligha itt nem karácsonyolunk... de szép a karácsony a Dunán is.

Imre tehát a legközelebbi megállónál kis fenyőfával érkezett, és terjedelmes csomagokkal.

– Ezt majd én bontom ki.

Ekkor már apró jégtáblák úsztak a vízen, és mély korrogással marták a hajó vasfalát.

Karácsony délutánján Erzsi felöltözködött, és elkezdte díszíteni a fát. Közben hol ezért ment ki, hol azért. Imre meg is fenyegette a kormányosfülkéből, hogy ne mászkáljon a hajó keskeny peremén, mert az uszály szokatlan himbálódzásokat végzett a nyugtalan, mély vízen.

A hajóslegény lefeküdt az uszály másik végén levő kuckójában, s úgy egyeztek meg, Imre majd felkölti, ha rákerül a sor. Kicsit esett a hó, elszítálva a jelzőlámpa fénykörében, egyébként vastagon sötét volt az est, és jó volt odanézni a kormányosi lakás ablakára, ami maga volt a hívogatás, a meleg, az otthon, a jó vacsora, minden, egyszóval Erzsi.

A szél mindjobban feltámadt, és váratlanul világos lett a lakás ajtajának négyyszöge.

– Erzsi szellőztet – gondolta Imre, és várta, hogy asszonya árnyéka átmegy a küszöbön. De nem mozdult semmi. – Vagy kijött az előbb? Visszament?

Erre Imre nem emlékezett, és nyugtalan lett. A kormánykerék nem

rángatódzott – úgy látszik, csendesebb vizekre értek –, ezért felkelt, egyenesbe akasztotta a kereket, és leugrott a fülke pár lépcsőjén. Dobogott a lépcső – furcsán dobogott –, a nyitott ajtót ide-oda hajtotta a szél, s a szoba üres.

Erzsi?! – szólt le az alsó fülkébe, s hideg lett a szíve egyszerre. Csend.

– Erzsi, ne bolondozz!? – hangja rekedt volt, mint a kása.

Semmi. Arcára mintha pókháló tapadt volna, úgy érezte, a melle beszakad.

– Erzsi... – ordított bele a sötétségbe, és rohant végig a csapkodó szélben a matróz kabinja felé. Közben, mintha az ég szakadt volna rá, úgy belevágta fejét a daruvas karjába. Észre se vette.

– Nem láttad a felesé... – Jancsi álmosan pislogott:

– Mi?

– Jaj! – mondta Imre, és már rohant újra vissza, hogy ledobja a vasmacskát, ámbar azt nem lehet, azóta már... – Erzsi! – akarta ordítani, de nem volt hangja, mintha a Duna hideg áradása elöntötte volna a világot. Visszarohant a szobába, és kihűlt testtel rogyott a székre tehetetlen, őrvongó kétségbeesésében, amikor valaki megmozdult a szekrény túlsó oldalán, a ruhák mögül:

– Kuk! – Megijesztettem a kormányost? Jaj! Mi van a fejeddel?

Ami azután történt, olyan gyorsan történt, hogy lélektani elemzésre teljesen alkalmatlan. A kormányos mindenesetre hatalmasan és férfiasan pofon ütötte szeretett asszonyát, aztán reszkető kézzel bevágta az ajtót, visszament a kormánykerék mellé, és tenyerébe hajtotta fejét, amelyen akkora daganat éktelenkedett, mint egy kacsatojás.

Közben Erzsi is magához tért, és mindenekelőtt egy kicsit sírt. Ettől megkönnyebbülve megnézte arcát a tükörben. Hát látszott, látszott, de nem nagyon... és a hal is gyanúsan sistergett a tepsiben... és Imre is megjelent az ajtóban, még mindig sápadtan, és a kis fa is állt az asztalon, és egyszerre mondták:

– Ne haragudj!

Ebben a pillanatban testtelen békesség lett az egész világon, és némi kis eltérést csak az okozott, hogy a pofon helye legyen-e először megcsókolva, vagy a daganat.

Ámbar fájni nem fájt már egyik se.

(1953)

A BIZONYÍTVÁNY

Sok bizonyítványt kaptam már életemben egy-két gyenge darab is volt köztük –, de ez volt a legkeservesebb, pedig csak félévi volt. Szóval: javítható, mégis úgy szíven ütött, mint azóta egy se, pedig akadtak köztük javíthatatlanok is. Egyébként szép téli nap volt, és délutánra korcsolyázás volt előírva a Szokola jegén, amely ekkor már elég vastag volt ahhoz, hogy bánatom alatt ne szakadjon le.

Otthon nem vettek észre rajtam semmit a kérges szívű szülők, pedig csak három gombócot tudtam fogyasztani a töltött káposztából, és utána a bizonyítványt a Családi Tanácsadó című könyvbe rejtettem, abban a hitben, hogy hátha előveszi valaki a könyvet, s akkor... hát akkor túl leszek rajta.

Ebben a várakozásban kissé nyomottan róttam köreimet a Szokola jegén, és itt is csodálkoztam, hogy senki se vette rajtam észre, hogy... hát igen: megbuktam. Kettőből!!!

– Na, mit szóltak? – intett felém Horváth Laci, aki szintén érdekelve volt.

– Semmit. Majd kijavítom... Hát nálatok?

– A mama sírt egy kicsit, aztán kiabált, de tudja, hogy Antoni pikkel rám... – mondta Laci vidáman, és elsiklott a part felé, ahol Havas Gyuszi a hatodik “kadettugrást” csinálta hiba nélkül.

Lacit irigységem fekete felhője kísérte. Ez már túl van rajta. Istenem, milyen szerencsés! Az ő apja meghalt, az enyém pedig nem sírós természetű. Sajnos... Nálunk, ha sírt valaki, az csak én lehettem, esetleg anyám, de az apám?...

Múltott a nap. Vörös ragyogása már a malom felé hajlott, és a nádasból este párák jöttek elő fagyosan, mint az éj lehelete. Lecsatoltam a korcsolyákat, s ekkor elhatároztam, hogy meghalok. Tisztult a jég is, hazamentek a boldog, bukás nélküli egyének, s én halálra szántan, lassan botorkáltam hazafelé. Néztam házunkat messziről, de nem látszott rajta semmi különös. Világosság nem volt az ablakokban, s így messziről olyan rideg, siralomház külseje volt.

– Ugye, megmondtam, hogy keményebben kell fogni ezt a kölyket... – szinte hallottam és láttam apámat, amint nehéz léptekkel jár fel s alá –, de csak jöjjön haza, majd...

Kicsit remegett a kezem, és most éreztem csak, hogy milyen nagy a baj. Kettőből... A házban dermedt csend. Senki, sehol.

– Úristen, hová mentek? Rendőrségre, talán a gimnáziumba, az igazgatóhoz, vagy a nagyszüleimhez megbeszélni az “ügyet”?

A konyhában Lassu Kati ült, aki ilyenkor hozta a tejet, és fel is forralta, ha nem talált a konyhán senkit.

– Hol vannak? – suttogtam, ahogy gyászházhoz illik.

Kati fontoskodva melengette a kezét.

– Hajaj – mondta Kati bizalmasan –, elmentek. Édesapád feketében, anyád is a sötétkék ruhájában, nyakláncosan...

Lerogytam egy székre, és elsírtam magam.

– Feketében? Azt hitték talán, öngyilkos lettem...

– Mi bajod van?

– Katikám, én megbuktam – és lehajtottam a fejem a konyhaasztalra.

– Meg? – kérdezte Kati csodálkozva –, apádék meg a színházba mentek.

– Ilyenkor?

– Mér’, hát nem hétkor kezdődik?

– Katikám, hát nem érted, hogy megbuktam?... Ilyenkor a szülők nem mennek színházba. Kati tanácstalanul nézett rám, én pedig bementem a szobába, és felnéztem a Családi Tanácsadó című piros kötéses műre. Ott volt a helyén. Benne a bizonyítvány, benne a két elégtelen. Szóval még nem tudják... és ekkor úgy éreztem, ezt a várakozást, ezt a bizonytalan rémséget már nem bírom tovább. Elbujdosok! Meghalok! Mindegy, csak már vége legyen!

A bizonyítványt az asztalra tettem, télikabátom alá három inget és két szvettet vettem, és könnyeztem.

– Katikám, elmegyek, vissza már nem is jövök, majd mondd meg... nem élem én ezt túl...

– Hideg van kint – mondta Kati, s az ablakra mutatott, hol virágokat kezdett már rajzolni az est –, legalább a fejed alá vigyél valamit.

– Sajnálász? – kérdeztem, és a díványról egy kispárnát a hónom alá vágtam.

– Persze – mondta Kati –, a fácányosi akolban sok a szalma, ott el is alhatsz, de én visszamegyek – mondta az ajtóban –, mert kifut a tej.

Így hát elindultam s – őszintén szólva – a bizonyítványról a vándorlás első perceiben meg is feledkeztem. A város lassan elfogyott, a mezei úton ropogni kezdett a hó, és a vacsoracsillag olyan szúrósan nézett rám, hogy beleszkettem.

A fácányosi akol nagy volt és már sötét, de a szalma ott volt, és én jó mélyen belevackoltam. Kicsit zizegett a szalma, de azután elcsendesedett. Fejem alatt a kispárna, körülöttem csend. Az akol nagy, nyitott száján túl

látszott a város égre vert fénye, s azon túl a csillagok. A szalma, a három ing és két szvetter, a kispárna otthoni szaga, az eseménydús nap elbágyasztottak.

– Holnap majd továbbmegyek – gondoltam, aztán puhán betakart az álom...

...aztán egyszerre felébredtem. Moccanás nélkül néztem a sötétséget. Csak a szívem dobogott, és az egerek mászkáltak zizegve a szalmában. S ekkor a gerendán vészesen elrikoltotta magát egy bagoly. A dermedt éjszaka megmozdult, a csillagok reszketni kezdtek az égen, s én összehúztam magam, mert valami kimondhatatlan rém járt az éjszakában, és jeges kezébe vette tízéves szívemet. És távol, valahol ropogni kezdett a hó.

– Jaj! Talán zsványok? Itt akarnak osztozni a rablott pénzen, aztán észrevesznek és megölnék. Az akol szájában egy lámpa kezdett himbálódzni, szelíd fénye mintha a földön keresett volna valamit, aztán magasba emelkedett, mint a megváltás betleheimi csillaga:

– Pista, Pista fiam...

– Tessék, édesapám.

És mentünk haza szótlantul. A lámpát eloltotta, keze meleg volt, az éjszaka világos, pedig csak úgy magukban tündöklöttek a csillagok.

(1953)

TÓDOR

Abban az időben nem úgy volt, hogy:

– Eredj át fiam a borbélyhoz, és nyiratkozz meg, mert olyan a fejed, mint egy pemetelő... mert a borbély néha csak havonként jelent meg a malom mellett, mert ott kezdődött a falu, és kéthárom napi erős munka után tűnt el a temető mellett, mert ott végződött a falu. A fejek és szakállak tehát – hogy úgy mondjam – gazdátlanul gazdagodtak, ámbár abban az időben – a bajuszok és szakállak idejében – ez nem tűnt fel senkinek.

Voltak persze előkelő kivételek, akik két-három hetenként is ollóhoz jutottak, de ezeknek ki kellett menni a pusztára, ahol Király bácsi, a juhászszámadó teremtetett rendet, sőt frizurát a kérelmező fején. Természetes, az ilyen nagyravágás nem maradhatott büntetés nélkül, mert lám, egy ilyen nyiratkozás közben csak bevágott a mennykő az akolba, s

úgy látszik, az ollóba is juthatott valami, mert tüzes (egyések szerint kénköves) láng vágott ki belőle: Király bácsi nagyot ordítva dobta el a szerszámot, míg Kovács Miska csak lefordult a jászol. széléről, és nem szólt semmit, ámbár a képe fekete lett, mint a kéményseprőé, és nem is múlt el hetekig. Máskülönben tehát nem lett baja Miskának, sőt nyert is vele, mert három Kovács Mihály is lakott a faluban, akik közül kettőnek volt már tisztességes neve (egyik volt a “Pille”, a másik a “Hideggatyás”), míg villámsújtotta Mihályunk csak az alkalommal vette fel a végleges: Kormos Kovács Miska nevet.

Én azonban nem jutottam Király bácsi ollója alá, ami két okból nagy baj. Először: mert ma sincs előnevem, amit sokszor búsan nélkülözök, másodszer pedig, mert apám függetleníteni akarta magát a borbélytól, aki – egyébként – Tódor névre hallgatott. (A faluban sokan meg voltak győződve, hogy ilyen név nincs is, és csak a borbély találta ki tréfaképpen.)

Ez a függetlenítési szándék titokban született meg, és meglepetésnek volt szánva, ami csodálatosan sikerült is. Mivel pedig a meglepetések ideje a karácsony, a gyantaszagú, gyertyákkal ékes fenyő alatt, a vasút és kapszlispuska mellett egy kis csomag is szerénykedett. (Repülőgép és autó akkor még nem volt, ámbár Tóka Ferkó bácsi látott egy léghajót, ami nyilvánvalóan füllentés volt, de hogy egy reggel kétszer találkozott az ördöggel, azt szentül hitték többen.)

Miután tehát kigyönyörködtem magam a felhúzható vonatban, s az egész szoba kapszliszagú volt a lövöldözéstől, apám elővette a kis dobozt, és kivett belőle egy csillogó-villogó hajnyírógépet.

– Ezentúl pedig magunk nyíratkozunk... – és körülnézett.

Gyönyörű kis szerszám volt, meg kell hagyni. Mellette olajosüveg, ecset és használati utasítás, melyet apám hangosan felolvasott, miközben a család úgy nézett rá, mint ahogy Madáchra nézett volna a famíliája – ha lett volna szegénynek –, amikor először felolvasta Az ember tragédiáját.

– Én megnyírom a gyereket, maga meg – s itt anyámra nézett – engem.

– Igen – mondta édesanyám büszkén, mert ő soha életében senkinek nem mondta, hogy “nem”.

– Én is elbánok azzal a kis géppel – legyintett nagyanyám, aki kissé mellőzve érezte magát.

– Minket is! Minket is! – üvöltötték húgaim, de rájuk se néztünk. – Hogyne, egy lánynak hajnyírógép, kopasz fej, mi jut eszetekbe?

– Talán legjobb lesz, ha mindjárt meg is nyírlak – nézett apám bozontos fejemre –, holnap nagy ünnep... Pár perc az egész, aztán vacsorázunk.

Nagyanyám vadonat lepedőt kanyarintott nyakamba, anyám három

kisvánkost tett alá, apám pedig kissé távolabb ment, és úgy nézett rám, mint a festők a tájra, amely már ecsetjükben viszket. Aztán megcsattogtatta az ollót.

– A fülednél kezdem... És elkezdte.

– Szzsz... szszsz...

– Mi az?

– Húz!

– Olajozd meg, fiam – mondta nagyanyám –; új még a masina...

Apám beolajozta a fényes szerszámot, és újra elkezdte.

– Juj ujjj uj...

– Mi a fene van ezzel a géppel? – húzta ki apám.

– Lassan... lassaaan... – ordítottam, mert az olló nem eresztette el a hajamat.

– Talán a csavar – vélte anyám.

– Persze, hogy erre nem gondoltam – és apám szakszerűen engedett egyet a csavaron.

– Ne kapkodd a fejed! Neked Tódorral is mindig bajod volt...

– Kényeskedik – mondta egyik húgom, akinek nem engedtem lövöldözni a puskámmal.

– Na, vigyázz! Tartsd keményen a fejed! Tartottam. Az olaj a fülembe folyt, és könnyeim a szám sarkába.

– Ne kínozza azt a gyereket! – szólalt meg anyám, aki mindjárt könnyezett, ha könnyet látott.

– Ugyan, fiam! – legyintett nagyanyám. Más is megnyírnak. Kicsit húz, hát húz.

– Pedig most egész jól megy – mondta apám, kiérve végre a fejtetőn, és kifújta az ollót, akárcsak Tódor. – Csak itt a fülénél akadékoskodik. Tartsd magad, fiam!

– Szzsz... Jujjuj... édesapám... nagyon húz!

A család most már meghökkent. Apám nagy ügyel-bajjal kiszabadította az ollót, ráfűjt, aztán rám nézett:

– No nem bánom, pihenj egy kicsit, most megvacsorázunk. – Azzal zsebre vágta az ollót, és kiment. Én pedig úgy maradtam ott, mint egy megkezdett görögdinnye.

A vacsora kissé eloszlatta a nyírás körüli felleget, és határozottan kiderült az ég, amikor apám azzal jött vissza, hogy most már fáradt, a nyírást majd reggel folytatjuk.

A család megkönnyebbült, és a különleges izgalomra való tekintettel hamarosan nyugovóra tért. Én azonban sokáig nem tudtam elaludni, mert a

megnyírt részem fázott a hajashoz viszonyítva. Jóval később aztán hallom, hogy apám átszól anyámhoz:

- Alszik?
- Nem.
- Hát alighanem igaza lehet ennek a gyerekek, mert az olló tényleg húz. Kipróbáltam.
- Hol?
- Az istállóban a kisborjún, rúgott, mint a veszedelem...

*

És másnap reggel hallom, amint azt mondja anyám odakint:

- Tódor, magát az angyalok küldték.
- Jöttem volna, kérem, én már előbb is, de lakodalom akadt útközben, és nagyon marasztaltak...

Amikor pedig megpillantotta a fejem, szigorúan összevonta szemöldökét, aztán szakszerűen ide-oda forgatta:

- Fusermunka! Igazi fusermunka! Így tönkretenni ezt a gyönyörű fejet!...

Ez volt életemben az egyetlen alkalom, hogy valaki a fejemre azt mondja, hogy: gyönyörű, hát hogyne emlékeznék hálás szeretettel Tódorra, akinek a keze reszketett ugyan egy kicsit, de ez előfordul, ha a szegény borbélyt még éjszaka se hagyják békén, és erőszakkal ott tartják a lakodalomban...

(1953)

DECEMBERI HAJNAL

Ilyenkor megcsendesednek a hajnalok. Nem kóborol a szél, nem vándorol az ördögszekér, és nem repkednek száraz falevelek határról határra. A csillagok reszketve nézik a Földet, ez az alsó világ pedig némán figyel, és észre sem veszi, hogy a dombok puha hátát adventi hangulattal hinti be a dér.

És szokatlanul korán nyílnak ki a házak álmos ablakszemei, hunyorogva nézik a sötétséget, az elhervadt őszi rózsák fonnyadt bokrárt s a foghíjas

kerítést, amely csak addig kerítés, ameddig a világosság ér.

Néhol kinyílik egy-egy istállóajtó, tej- és szénaszagú felhőt küld az eresz alá, ahol verébék laknak tollpárnás fészekben, ugyanakkor alul besurran a dermedt éjszakai levegő, amitől a kisborjú egészségeset prüsszent.

– Ne hozzak zsebkendőt? – kérdi kajánul Bobori Mátyás, ámbár szeretettel néz a borjúra, mert a borjú szép, üsző és erős, szóval: ilyen nincs is a faluban. Ezek után előhúzza óráját, melynek számlapján egy vonat is halad, bodor füstöt köhögven a levegőbe, megnézi a mutatókat, és meg is hallgatja, mondván:

– Hüh! – és sarokba lökve a villát, siet befelé. Az asszony már ott ül a konyhában. Ül és nem szól semmit, bár inkább szólna...

– Egy perc – siet Mátyás, ez okból leveri a poharat az asztalról, de a pohár nem törik össze. Vera nézi a poharat, amint egyet ugorva a padlón egészségesen gurul tovább, és dühös a pohárra, mert nem törött össze. Nehézkesen felkel, és felveszi a poharat.

– Ne hajuldozz!

– Még rá is lépsz, amilyen vagy... már úgyis elkészünk.

– Mehetünk.

Odakünt sötét a világ, de nem hideg. Mátyás karonfogja feleségét, mert nyálkás az út, s rövidesen trónörökös érkezik a Bobori trónra.

– Csak dülj rám nyugodtan, síkos az út. Mennek. Itt-ott lámpa jár előttük, s az asszonynak jólesik a biztonságos férfikar.

– De hogy nem tört össze az a pohár, pedig még ugrott is! Hát igazán nem akarod Miklóst? Mátyás karja megkeményül.

– Nem!

Később a kar enged.

– Téged bántott meg, nem engem, hát azért.

– Bátyád mégis.

– Akkor is! Na, itt vigyázz, öreg lépcsők ezek nagyon.

Vera nehézkesen totyog fel a lépcsőkön, aztán elengedi az ura karját, és lassan a helyére megy. Mátyás állva marad hátul, az oszlop homályában.

A gyertyák már égnek, és a tömjénillat lassan felmelegedik. Az öreg zászlók puhán állnak, a lépések koppanása ott marad a kopott köveken, valami suttogás hullámszik a padok között, mintha érő búzamezők suttognának a hajnali szürkület széljárásában.

Mátyás nekidül egy oszlopnak, és a gyerekre gondol, aki lesz. Apjára gondol, aki volt, s a keresztelőre. – Fene ezt a Miklóst – Uram, bocsáss meg! – Lám, miért kiabált rá Verára? Pedig milyen jól hangzik: Miklós.

Bobori Miklós.

De pendül a csengő, s az orgona bűgása elkapta a gondolatokat, mint a folyó a falevelet. A zászlók is, mintha megbillentek volna, a gyertyák dárdája felágaskodott, mintha ki akarták volna szűrni a Magasságok baldachinját, hogy jobban utat találjon az ének:

“Harmatozzatok, égi magasok!...”

Az öreg pap ide-oda járt az oltár előtt, s Mátyás arra gondolt, amikor még ő ministrált. Nem is olyan régen. Hát, múlik az idő...

Az orgona most csak úgy magának beszélgetett, mintha az imádságokat szedte volna össze a templomban, és Mátyás megrezzent, mert valaki megbökte.

– Szerbusz... És mivel Mátyás mérgesen nézett hátra, hozzátette:

– ...te hörcsög!

De újra csendültek a csengők, a két testvér letérdelt, s amikor felkeltek, Mátyás hosszan porolta a térdét.

– Hát mi lesz a gyerek neve? – suttogta bátyja kajánul és mosolyogva.

– Mint a többi lóköttöé: Miklós, de tisztességes keresztény katolikus ember nem a templomban beszéli ezt meg... majd gyere velünk.

A templom aztán lassan kiürült; utoljára lépegetett Vera óvatosan és komolyan, de arca szinte kifényesedett, mikor a két testvért egymás mellett meglátta. Megfordult, nehézkesen térdet hajtott, és belekarolt Miklósba, ahogy kimentek a templomból.

– Te merre mégy, Matyi?

És nevettek, és az asszony szeme tele lett könnyel, ami talán abból a harmatból volt, amit az égi magasok küldtek a sóvárgó, ősi imádságra.

(1954)

ÉJFÉLI VILÁGOSSÁG

A délután lassan köddé vált, az öreg tölgyre felültek már a varjak mint az éjszaka baromfiai, s az erdő sötétedő mélységében álomra simogatta a fákat az alkony. A kis ház kéménye alig füstölt, a kutyák hallgattak, és nézték az embert a pitvarban, aki csak állt, és talán várt valamit. Aztán bement a házba, ahol nem volt világosság, csak a zsarátnok roskadt meg néha a tűzhelyen. Nem volt fény és nem volt árnyék. Az óra önmagának

szította a láthatatlan homokot az idő rostájában, s az ember végül is meggyújtotta a lámpát, hogy ne legyen egyedül.

Jobbról egy szoba, balról egy szoba. Bement az egyikbe és bement a másikba, aztán újra kijött a konyhába. Kihúzott egy fiókot s visszatolta, de bele se nézett. A fiókban nem zörrentek a kések, mint máskor, lépései nem dobbantak, s az ajtó hangtalanul nyílt ki, amikor füttyentett a kutyáknak.

A két kutya bejött alázatosan, és leült eléje.

– Hát ez így van – mondta, és megsimogatta a fejüket. A kutyák pislogtak a lámpafényben, aztán csendesen kimentek a nyitva hagyott ajtón.

– Hát ez így van!

Betette az ajtót, leült és nézte az ablakot, ahonnét feketén benézett a külső világ, a téli est s a lámpa az ablak sötét tükreben. Csak a lámpa, de az is messze valahol, talán az erdő mélyéről, ahol ilyenkor már némán hinti fekete hamuját az est, de dér lesz belőle, mire a bokrokra ér, mert a jó December nem tűri a feketeséget.

Kinyitja az egyik szekrényajtót, ki a másikat, rakosgat össze-vissza, s a ruhák régi szagokat mondva elindítják gondolatait. Hát persze. Szenteste van, elmegy ide, elmegy oda, szívesen látják, és teheti is. Nem tartozik számadással senkinek. Egyik ruháját hosszan nézi. Nem, ezt nem. Ebben esküdött, s ez a legjobb ruhája. Szép, arany cserlevél, mint a többi erdésznek. De miért nem? Igenis ezt! A legjobbat! Ha volt felesége meglátja, hát meglátja. Gondoljon, amit akar az a, az a... na, gyere ruha, talán új asszonyt keresünk.

Lassan öltözködött, s mire készen lett, és vállra vetett puskával kilépett az ajtón, már kivirágzott az ég. A magasság mélységében hidegen szikráztak a csillagok, s az erdők messzesége felett teljes, ünnepi pompában akkor kelt fel a Hold.

– Vigyázzatok a házra! – intette a kutyákat, és befordult az erdőbe, melynek játékos gyalogútján most ropogott a dér, s a fák akkor kezdtek felállni a kelő Hold lángtalan fényében.

– Szép este van – gondolta, és szinte bánta, amikor elmaradt az erdő, s a fenyők meleg gyantaillatába belerontott a falu nehézszagú lélegzete.

Az egyik háznál már megállt, hogy bemegy.

– Nem! Ide most nem. – De hogy miért nem, arra már nem válaszolt. Ballagott egyedül, belül az erdő magányával, kívül az ünneplő ruhával, és egyiket sem tudta ma emberek és mértéktelen tálak, felesleges beszéd és okatlan hangosság világába vinni.

Elharangozták már az elsőt és el a másodikat is. Végigment a falun

kétszer, aztán – mintha csak azért jött volna – befordult a templomba. Tétovázása elmúlt, és az öreg sekrestye gyertyaszagú, szüette csendje úgy érintette, mint simogatás.

– Korán jöttél, Laci – kezdte az öreg sekrestyés –, majd teszek egy széket az ajtó mellé szép karácsonyfákat küldtél...

Most már nem gondolt arra, hogy máshová akart volna menni. Letette puskáját a gyóntatószék mellé, és el is mosolyodott, mert arra gondolt, hogy mi lenne, ha a gyóntatószék mellett mindenütt ott lenne egy puska, mint a penitencia eszköze...

De ez csak olyan belső mosolygás volt. Kiült a homályos templomba, az oltár mellé, s most már egészen jól érezte magát, mert ott volt mellette egy karcsú fenyő. Aztán az oltár lépcsőire nézett, a kopott, piros szőnyegre.

– Ott álltam én, és idébb az asszony..., de hát az elmúlt.

Aztán kigyúltak a fenyők, kivilágosodott a templom, s amikor ősi dudaszóval felbúgott az orgona, meleg, sajgó békesség szállt a szívébe. Nem vetett számot magával, nem védekezett és nem vádolt.

– Így van. Bizony én is...

Állt, mint a gyertyaszál, mintha egyedül lett volna az öreg kövek között, mintha a régi ének hullámozó zúgása a szívében zengett volna át fájdalmas, messzi békességgel.

És ekkor az arcát valami oda fordította, ahol az asszonyok ülnek, ahonnét két meleg, párás szem nézett rá, alázatosan és időtlenül, mintha csak ketten lennének az egész templomban s az egész világon. Talán nem is tudták, mikor halkult el az ének, mikor lett vége a misének. A sűrű kopogások raja kitódult az utcára, s amikor az öreg sekrestyés már a gyertyákat kezdte oltogatni, egyszerre indultak kifelé a templomból.

Az utca üres, az asszony lassan lépeget, és lehajtott fejjel, minden mozdulatával vár.

– Gyere haza, Ágnes!

*

A köd felszállt, s a zúzmarás fenyők csúcsára rászálltak a csillagok. Megy a két ember a békesség földöntúli fényében, és csodálatosan széles most a gyalogút. Nem beszélnek, mert nincs mit mondani, s ami van, azt úgysem lehet elmondani.

Egy bagoly szárnyal el felettük puhán, mint a jó álom, aztán vissza is fordul, és erősen pislog. Furcsa, hogy milyen fény van a két ember felett.

A széles nyiladék szájában egy szarvas áll, de nem mozdul; nem fél.

Ránéznek, és a vad most nem vad, nem hús, nem kell a vér, amely bemocskolná ezt az éjszakát, különben is a fegyver, az átok, a harag, a bosszú ott maradt a gyóntatószékhez támasztva, a nemzedékek időtlen sekrestyéjében.

(1955)

A FA

A fa eleinte nagy volt és a plafonig ért, de erre már alig emlékszik. Gyantaillat, tündöklés, sürgésforgás, ünnepélyesség, aztán ágyba rakták, mert már délelőtt elrontotta a gyomrát. Akkor még autón érkezett apja, és Lizi holdvilágképe áhítatos lett, mikor azt mondta:

– Az igazgató úr...

Később – erre világosan emlékszik – a fák, a karácsonyfák egyre kisebbek lettek, kevesebb ragyogással, csökkenő ünnepélyességgel és Zoltán, a bátyja azt mondta:

– Gyűjtsuk meg a gyertyákat, Laci. Hallom, az öregúr köhög a lépcsőn.

Lizi ekkor már nem volt sehol, de szép pulykát küldött, mert férjhez ment az erdőörhöz, s az erdőben ingyen nőnek a pulykák.

Aztán már csak hárman ültek a fa alatt, mert apja nem köhögött többé, s ez mindenképpen szomorú karácsony volt, mert háború lett, és Zoltán katonaruhában ténfergett a fa alatt. Szótlanok voltak, és alig hallották az idő elmúlt harangjait.

A következő évben csak egy kis gally volt a virágvázában, egy szál gyertyával.

– Egyél valamit, Lacikám!

– Nem kérek – karórájára nézett –, mennem is kell...

– Ma?

– Miért: ma?

Zoltán a fronton van, anyja szeme könnyes. Sokszor könnyes mostanában.

– Karácsony este?

– Üzlet!

Ülnek még egy kicsit szótlanul. Laci valami viccen töri a fejét, amivel anyját megnevettethetné, de nem jut eszébe semmi. Szívja cigarettáját, és

barátaira gondol, akik már várják.

– Feküdjön le, mama. Pénzt kell szereznem. Fontos...

– Hát csak menj, fiam...

A társaság már várta; a társaság, amely már az iskolában felszippanthatta – maga se tudta, hogyan –, s együtt maradt az érettségi után is. Eleinte nem szerette őket, de felnőtt fölényük csábította; megszokta, azután nélkülözhetetlennek érezte őket.

Egy időre kiszakadt ugyan közülük, de Cigó gorombán visszaterelte az eltévedt bárányt. Akkor a Lánchídon dolgozott a betonkeverő mellett, és szépen keresett. Hazafelé menet azonban nem tudta elkerülni Cigót, ámbar szerette volna.

Cigó felháborodva nézett rá.

– Itt dolgozom a Lánchídon, pénzt kell keresnem... – magyarázta.

– Megőrültél? Munkával akarsz te pénzt keresni? Este tízkor légy a “Csitri” eszpresszóban, majd ott megtudod, hogy lehet pénzt keresni.

– Meglehetősen fáradt vagyok...

– Várunk!!

A Csitriben azután megtudta, hogy lehet pénzt keresni. Százasokról nem is volt szó. Az egyik itt “gombolt le” három darab ezrest, a másik amott, ötöt, de Cigónak volt egy barátja, aki nem is “császár volt a szakmában”, hanem egyenesen félisten. Egy kalap pénzt szerzett tegnap is...

A fiú szédült:

– De hát hogyan?

Aztán megtudta, hogy hogyan. Néhány Doxa, tíz tucat külföldi rúzs, száz pár harisnya, de a töltőtoll se kutya, és a fényképezőgép se...

– Gyerekek, hiszen ez veszélyes! – És a félelem mellett egy kis utálkozást is érzett.

– Szamár – legyintett Cigó. – Most még mondd, hogy “az állam alapja a tiszta erkölcs” és leköplek. Ezek legális üzletek, minden zsaru és minden finác tudja. Nem is törődnek vele. Akarsz három darab ezrest keresni?

És a fiú akart. Aztán még többet is akart, de a pénzből – nehéz ezt megérteni – nem sok jutott haza. Karácsonyfát is akart venni, de elfelejtette, s anyjának csak egy kis ágra tellett. Mostanában már ivott is.

Kedvetlenül ment a találkára, bár ezen az estén nagy “üzlet” volt kilátásban. Ha ezen túl lesz, nem “dolgozik” többet...

– Gyere már, még elkészünk – szikrázott Cigó. – Csimbi áll a fal mellett az árnyékban, te kihozod a sarokra, és bedobod az autóba. Sima ügy.

A fiú megborzongott.

– Alajos, egy dupla konyakot.

De Cigónak igaza volt. Simán ment minden. Csimbi állt a fal mellett, s ő kihordta az “árut” az autóba. – Rendben! – mondta Cigó – Csapd jobban be az ajtót. Úgy! – S ekkor egy rendőrségi autó fordult be a sarkon egészen simán, alig lehetett hallani.

S akkor összetört minden. A “nagy Cigó” zokogott; fölény, férfias beismerés, betyárbeccsület sehol, csak ő állt egyenesen a tiszta vallomás kegyetlen mélységében.

Nem, ez már nem vallomás volt, hanem gyónás. Amikor anyja először meglátogathatta, a fiú szinte összeroskadt, és csak nézték egymást.

– Házkutatás is volt; jaj, kisfiam...

Aztán elmúlt két karácsony; két elveszettnek látszó, ráccsal szabdalt, börtönkarácsony. Most már megnyugodott, és komoran várta a harmadikat.

– Zoltán megjött a fogságból – újságolta egyszer anyja –, egészséges. Csókoltat.

– Engem?...

– Mért, hogy: téged? Persze, hogy téged. Kapott már állást is, mérnök egy nagy faáruháznál.

És szeptemberben – váratlanul – amnesztiát kapott, de a szabadulás fellobbanó örömeivel alig tudott mit kezdeni, mert haza kellett mennie a házába, ahol mindenki tudja... ismerősök... rokonok...

Estig ténfergett az utcán, aztán ez is elmúlt.

Bátyja megölelte, megcsókolta.

– Beszervezlek munkásnak a gyárba.

– Jó, de nem lesz bajod belőle? Ha megtudják

– Tudják.

– Ez még hozzátartozik az üggyhez – gondolta –, át kell menni rajta.

A nehéz izommunka egészségesen feledtető volt, és társai egy mozdulattal sem éreztették, hogy tudnak valamit.

A második hónap végén már megszerette őket, s akkor látta csak, hogy mennyire a kezére járnak. De maguk közé csak most kezdték igazán bevenni.

– Nem akarsz az irodába jönni? – kérdezte egyszer a bátyja.

– Nem, nem!

Valahogy ez kiszivárgott, s ettől kezdve nemcsak megkínálták egy kis pogácsával, ezzel-azzal, de kértek is tőle egyet s mást.

– Laci, nem számítanád ki, hogy mennyi jár neked?

– Laci, igaz, hogy van harmincméteres bálna is?

– Laci, ha vállalod helyetted az éjjeli őrseget, hozok neked egy szép karácsonyfát.

Megdobbant a szíve, s egy nappal szenteste előtt egyedül maradt a karácsonyfával. Másnap nincs munka, reggel hazaviszi, napközben feldísztí, majd örülnek otthon.

S amikor a szolgálat lejárt, vállra vetette a fácskát, s elindult hazafelé. Hajnal volt, szép, fáradt, békés hajnal. A Duna felett sirályok szálltak, s Laci ballagott a kis fenyő üde gyantaszagában. A Lánchíd ívei a mélyből a magasba csaptak könnyedén, de egy helyen mégis az útra nézett.

Itt állt a betonkeverő...

Szíve elnehezült, s amikor odaért, ahol akkor Cigóval találkozott, megállt, mintha falnak ütközött volna, és úgy nézett körül, mintha verekedni akarna, ámbár nem volt – kivel.

Aztán egy erőszakos mozdulattal befordult egy másik utcába, mert azon az úton nem tudott még egyszer végigmenni.

Nagy bakancsai keményen csattogtak a kövön, s úgy érezte, a Lánchídon dolgozott eddig, s most megy haza, mert ami közben volt, az nincs többé.

Csak – persze – a karácsonyfára nem volt magyarázat, de az emberi élet nagy fordulataira rendesen nincs magyarázat.

(1955)

TENGERÉSZ VOLTAM

Nem tudom, másutt hogy van, de nálunk a rokonságot a karácsony osztályozta, illetőleg az ajándékok, amelyekkel ezek a rokonok kirukkoltak. Ennek az osztályozásnak alapján voltak első, másod-, sőt harmadosztályú nagynénik, nagybácsik, öregszülők, sőt gyermektelen sógorok is, akik otthon talán mondtak egyet s mást ezzel az ajándékozási szokással kapcsolatban, végül azonban mégiscsak megjelentek egy-egy titokzatos csomaggal, amelyek alapján azután megtörtént az osztályozás. Természetesen az osztályozás itt sem volt végleges. Lehetett javítani, sőt el is bukni... ámbár voltak, akik szilárdan tartották helyüket, például Zoltán bácsi, aki nemcsak cukorkát és játékot, de még a gyertyákat, fényszórókat és egyéb díszeket is “mellékelte”. Zoltán bácsi tehát rendes, első osztályú rokonnak számított, míg Pista bátyám egyszer két kézzel szórta az ajándékot, máskor egyszerűen megfedkezett rólunk. Ilyenkor húgaim

korukat és női mivoltukat meghazudtoló erőteljes kijelentéseket tettek jeles nagybátyámat illetően... és a következő karácsonyig nem imádkoztak bűnös lelkéért és egészségéért.

Azon a szikrázóan hideg és nevezetes karácsonyon azonban Pista bátyámnak nemcsak hogy eszébe jutottunk, de családját is lehozta. Ez a család egy terjedelmes nagynéniből (széle-hossza egy ennek a szerencsétlen Gizinek – mondták a többi nagynénik) és egy kutyából állott, aki valamennyiönket meghaladó előkelőségben szenvedett, és csak a pamlagon tartotta az életet elviselhetőnek.

Amikor azonban a kocsi megérkezett, ezt a múlt évben elbuktatott családot azonnal szívünkbe zártuk, mert a saroglyában egy akkora láda terpeszkedett, amely a legkényesebb igényeket is kielégítette.

– Jeles! – mondta egyik húgom a sok közül, aki egy pillantással felmérte a helyzetet, és a nagy csókolódzási zűrzavarban bokán rúgott valamely régebbi adósság törlesztéseképpen.

Ebben a pillanatban azonban minden elviselhető volt.

Mögéje szegődtünk a ládának, és majd a szívünk szakadt meg, amikor apánk elválasztott tőle bennünket, s a ládát bezárta egy belső szobába, amelynek kulcslyukán karácsonyfaszag szivárgott ki.

– Menjetek a konyhába – zavart el apánk –, majd este meglátjátok, de el ne felejtsetek Gizi néninek kezet csókolni.

Izgalmas nap volt ez nagyon, délután háromkor már teljes parádében nyüzsgöttünk a tűzhely körül, minden ajtónyitásra megrohanva Futó Kati nénit, akit néha beengedtek a titokzatos szobába.

– Ruha is van... – súgta Kati néni –, meg minden...

És Kati néni nem is csalt, mert mikor a kis csikó csengője megszólalt, és angyalokat meghaladó szelídséggel bevonultunk a szobába, hát ott valóban volt minden. Cukor, bicska, baba, dominó, kard és vasút, pisztoly és gumilabda, könyv és... szóval: minden... de a teteje mindennek egy öltözet kék, pantallós matrószruha volt, arany gombokkal és különféle tengerészjelvényekkel. Elállt a lélegzetem a boldogságtól.

– Próbáld fel, fiam – mondta Pista bátyám –, csak úgy szemre vettem!

– Csoda – álmélkodott nagymamám, akivel kivonultunk a ruhát próbálni –, mintha rád öntötték volna. Tedd fel a sapkát is!

És úgy mentem vissza a családi körbe, mint egy admirális, és nem is értettem, eddig hogy lehettem meg tengerészruha nélkül. Aludni azonban nem lehetett benne, végül, sajnos, lehúzták rólam.

Akkor már vastag jégvirágok virágoztak az ablakon, és anyám úgy gondolta, hogy másnap talán mégis a vastagabb ruhámat kellene

felvennem, mert a tengerészruha vékonysága és a jégvirágok valahogy nem illettek össze.

– Vékony, de tiszta gyapjú – mondta nagyanyám –, Pista nem vesz bővít...

Anyám ezt rögtön belátta, s mivel nem akart a család becsületében gázolni, másnap tengerészruhában mentem a templomba, mégpedig kabát nélkül, mert a kabátot levettem az istállóban, és Csillag lovunk gondjaira bíztam. Majd felveszem templom után... nem veszik észre...

Az istálló ugyan meleg volt, de kint – ide gyapjú, oda tengerézsapka – rettenetes hideg; a tengerészruhát azonban eltakarni – ezt akárki beláthatja – nem lehetett.

A templom, mint a jégverem; de álltam az aranygombos dicsfényben, csak azt sajnáltam, hogy a sapkát nem tehettem fel. Lám, a zsidók felteszik... micsoda régi, szép szokás... közben úgy éreztem, a szemem ugrik ki a hidegtől.

Mise után még csak egy kis délutáni csúszkálást beszélünk meg szűkebb baráti körben, aztán haza, előkelő, hosszú léptekkel, mert egy tengerész nem futkoshat csak úgy össze-vissza.

És otthon majd belebújtam a kályhába.

Akkor éreztem először, hogy a dicsőséget nem adják ingyen.

De délutánra határozottan megenyhült az idő. A hőmérő már “csak” tíz fok hideget mutatott, így a csúszkálásnak nem volt semmi akadálya. Télikabátom ismét átadtam Csillagnak, a széna alá dugva, de ez alkalommal már trikót vettem aranygombos ruhám alá.

Ezek után pedig: egy rohanás a rétig, és még az öreg fűzfák is felébredtek téli álmukból, mert ilyen valóságos tengerész nem csúszkált még ezen a tájon.

– A kerek mocsola is befagyott – mondta valaki, miután már az összes kiöntéseket végigcsúszkáltuk –, de azon nem lehet...

– Nem? – szólalt meg bennem a külső ragyogástól elszédült hős – Majd én megmutatom!

Ez a “kerek mocsola” a közhit szerint “feneketlen” volt. Hát nem volt feneketlen, mert – amikor beszakadt alattam – másfél méter mélyen már földet értem, aztán ész nélkül iparkodtam kifelé, erősen lehűtött állapotban.

De a ruhám! A tengerészruha! Csak haza, haza!

Iszap, hínár rám fagyott, mire hazaértem, de nem éreztem hideget, csak ha apámra gondoltam, és az elrontott ünnepre, a haragra és az egész ház tönkretett békéjére, és ettől olyan hideg lett a szívem, mint egy halotté.

Az istállóban csak a kabátomat találtam, mert a lovak elmentek

valahová, s amikor besurrantam nagyanyám szobájába, már alkonyat volt. Dermesztő alkonyat.

– Miért nem vetted le a kabátodat?

Hát levettem, mire nagyanyám szinte megtántorodott.

– Szentséges Isten... apád agyonver... szerencsére elmentek Gyalánba!

Ne állj a kályha mellé – kiáltott, mert a tengerészruha olvadni kezdett...

Öt perc múlva meztelen voltam, tíz perc múlva megmosdatva ágyban feküdtem s a konyhából fazékkolompolás és vízcsurgás hallatszott... egy darabig, aztán semmi, csak az álmok kavargtak körülöttem. De az álmok már melegek voltak, bár mögöttük ott állt jeges pallosával a másnapi leszámolás...

*

És amikor kinyitottam a szemem, csak úgy dőlt be az ablakon a hótól szikrázó napfény, de én nem ettől pislogtam, hanem a látványtól, mert mellettem a széken ott feküdt a matrózruha, érintetlen tisztaságban, kimosva és kivasalva, és szívemben hangosan csordogálni kezdett a boldogság. De azt csak sokkal később értem fel ésszel, hogy az iszapos félelmet a szeretet és áldozat áztatta le szívemről, ruhámat a jóság mosta tisztára, hogy kivirágozhassék bennem annak a karácsonynak a békéje.

És azóta nincs az a szép ruha, dicsőség, fény és pompa, amit oda nem adnék öt perc békességért, és nem akarok lenni tengerész, nem akarok én semmi más lenni, mint ami vagyok.

(1957)

KARÁCSONYKOR

A kályha nagy volt, fekete, és ajtajára az volt írva, hogy “Kaláni Vasgyár”. Sajnos, ma sem tudom, hol van ez a nevezetes gyár, de a feliratot jól megjegyeztem, mert többször tartózkodtam mellette, mégpedig térdelve. Bevallom: nem valami vallásos áhítat kényszerített ebbe a kényelmetlen testhelyzetbe, hanem a tanítói önkény, ha magaviseletem vagy tudományos felkészültségem nem felelt meg az iskola követelményeinek.

Szerencsére a büntetésnek ez a formája kiment már a divatból, bár határozottan voltak jó oldalai is. A kitérdeltetett egyén ugyanis háttal az osztálynak magába szállhatott bűnei súlyosságát illetőleg, vagy elfoglalhatta magát valami kellemesebb dologgal is, mert kirekesztve a komoly tanulók társadalmából, nem fenyegette a feleltetés veszélye.

Azon az emlékezetes délelőttön is megnyugodtam már abban, hogy nem lesz belőlem semmi mert ezt apám is többször és határozottan állította –, újra elolvastam, hogy “Kaláni Vasgyár”, de ettől a kályha nem lett melegebb, és a téglá sem puhább, mert a kályha már kihűlt, a parkett pedig téglából volt. Ezekkel a kellemetlen tényekkel azonban nem foglalkoztam tovább, mert hátam mögött szinte észrevétlenül elcsendesedett az osztály.

– Valami baj van? – döbbsentem meg, és a tisztesség határain belül hátraleselkedtem. Minden arc az ablak felé fordult, mert az ablakon túl lágyan, sűrű pelyhekben esett a hó. És minden arc felderült, mintha az a megfoghatatlan, lágy tisztaság megérintette volna a szíveket; még én is elfeledtem a megszégyenítést, bár hátrafordulva szemem megakadt kis csizmáim harmonikáján, amelyek rongyosak voltak, sőt, egyiknek a talpa is válófélben...

Azt lehetne hinni, hogy ezen elszomorodtam, holott erről szó sem volt. Pár nap múlva karácsony, és nekem az új csizmákat mindig a Jézuska hozta. Pontosan és megfelelő méretben. Ebben megdönthetetlenül hittem, valamint abban is, hogy a csizmaosztásban angyalok segédkeznek, mert Jézuska egyedül nem tarthatja nyilván azt a rengeteg lábnagyságot. Ez olyan világos és megnyugtató tény, hogy nem is érdemes vele foglalkozni.

Másnap már vakáció volt, térdig érő hó, szánkózás a templomdombon, és egészen enyhe bánat csizmám talpát illetőleg, amelyet már úgy drótoztam fel, saját kezűleg. A szülők ehhez nem értenek, és egészen merev álláspontot foglalnak el egy levált talpért, ami érthetetlen, hiszen az illetékes angyal úgyis meghozza a másikat...

Karácsony előtti napon azonban csizmám végleg “beadta a kulcsot”, mert a zord időre való tekintettel azt nem mondhatom, hogy a “fübe harapott”. Apám pedig azt mondta: “Itthon maradsz! Talán kibírod már ezt az egy napot, ha ugyan... ha ugyan az angyal egyáltalán törődik az ilyen lóköttel...”

Ez a megállapítás határozottan rosszul esett, de én bíztam az angyalban rendületlenül, mert tudtam, hogy a csizmaügybe a szülőknek beleszólásuk nincs. Ezért azután a szobafogság sem keserített el túlságosan, sőt az egész házon átreszkető izgalom kellemes várakozással töltött el.

– Olvasgass, kisfiam – mondta nagyanyám –, és maradj a szobában,

ügyis meg vagy fázva. Ezzel kiment és rám zárta az ajtót.

Hát én nagyon szerettem olvasni, ha nem mondták – de ha mondták, azonnal nem szerettem. Ha pedig tiltották, majd meghaltam a betűért. Unatkoztam tehát mindaddig, amíg a szekrénykulcsokat fel nem fedeztem a zárban. Ebben a szekrényben már tettem egy-két kutatást, amelyek értékes gombokat eredményeztek, de általában zárva volt, s most itt az alkalom. Kint csendes minden, a kulcs mintha vajban járna, az ajtó feltárul, és a titokzatos naftalinszag megborzongatja kutatásra feszült idegeimet.

Csend. Odakint nem mozdul semmi, a kabátok lógnak, és nem törődnek vele, ha össze-vissza forgatom őket. De ilyen gombjaim már vannak... Ekkor megakadt a szemem egy dobozon. Írás nincs rajta, de amikor felemelem, kellemes bőrszaga van. Hallgatózom: nem jön senki. És ekkor kinyitom a skatulyát, és majdnem elejtettem, mert feketén és érthetetlenül rám nézett egy pár új csizma.

Csak álltam, és összezavarodott bennem minden.

Aztán csendesen visszatettem a dobozt, bezártam a szekrényt, leültem az ablakhoz. Odakint olvadt, megrokkant a hó, az eresz csepegett.

– Talán nem is az enyém – próbáltam vigasztalni magam –, de az a két új csizma feketén ásított gondolataim között, s ettől olyan fájdalmasan üres lettem, hogy összeszorult a szívem, és rá se néztem nagyanyámra, amikor bejött.

– Olyan csendes vagy – homlokomra tette a kezét; és én elhúztam a fejem. De még pislogott bennem valami remény, ami aztán a fenyőszagú, gyertyaszagú fényességben teljesen elveszett. Összedőltek a mesék, zagyva szürkességbe fulladtak az álmok, mert a fa alatt ott volt az a doboz, benne nem csizmák, hanem a kétkedés malomköve, s alatta a hitem, amit elvesztettem egyetlen délutánon, csak azért, mert a felnőttek rövid életű mesét szerkesztettek az örökkévaló valóság helyett.

Régen volt ez már nagyon, de azok a kis csizmák még ma is előjönnek ilyenkor, elmúlt karácsonyfák erdejéből, és eltűnnek újra, mint tiszta gyermekségem.

(1958)

DECEMBER

A kis mókus a nagy fák közül kiszaladt a rétre, farkát felkunkorította, és csodálkozott, mert itt a világ tágas volt és napfényes. A lekaszált fű rendekben feküdt, és minden mozdulatára szöcskék pattogtak széjjel, mint a köre hulló vízcseppek.

Egy kis bokor ágán gébics hintázott, s a mókus azon gondolkozott, hogy meg kellene talán szólítani, amikor megsuhant a levegő, s csak annyi ideje volt, hogy beugrott a bokorba, helyére pedig zuhanva vágott le egy ölyv.

– Hujj!... – vijjogta.

A mókus összehúzta magát és várt. Az ölyv ekkor már az erdő fölött vijjogott, arra tehát bizonytalan lett az út, ezért egyik bokor alól a másik alá szaladt, amíg egy nyárfához érkezett. A nyárfa magas volt, biztonságos, s levelei susogva biztatták a mókust, egyik fától a másikig, hogy ezen az úton végül is a faluba érkezik, ahol a kertekben sok a dió...

A mókus nem tudta, hogy mi a falu, de azt tudta, hogy mi a dió, s ez döntött. Az útmenti nyárfák valóban a faluhoz vezettek, de délután lett már, mire a falu végére érkezett, ahol bokrok voltak és különféle fák.

A kis mókus átugrott a nyárfáról egy vadkörtefára, onnét egy vadcseresznyére, és ismét kérdőjelet csinált a farkából, mint mindig, ha tanácstalan volt:

– Miféle kert ez?

Mert ismerte az erdész kertjét, ismerte a csemetekerteket, de ez egyikhez sem hasonlított. Szanaszét fehér kövek... virágos és süppedő halmok... odébb egy ember nyakig állt a gödörben. A gödör szélén pintesüveg... mellette egy álmos, öreg kutya.

A mókus közelebb ugrott, s a kutya morogni kezdett.

– Mi az? – kérdezte az ember, és nagyot húzott az üvegből, amelytől tanácsot szokott kérni. Ekkor meglátta a mókust.

– Nini! – mondta. – De rendes kis mókus! Mit morogsz, vén számár – intette a kutyát –, csak nem félsz tőle?

A kutya megcsóválta farkát, ásított és elfordította fejét, jelezve, hogy a mókus lehet, ha akar. Az ember hangjában békesség volt, s a sírok között úgy feküdt a nyári délután, mint alvó nyáj között a pásztor.

– Itt nem lehet baj – érezte a mókus, s úgy tornászott a fák közt, mint aki otthon van. Aztán egy kis házat talált csúcsos toronnyal, a toronyban apró kis haranggal. A torony tövében, az árnyékban pedig egy kis bagoly üldögélt. A bagoly nagyon kicsi volt, és nagyon szigorúan nézte a mókust. Mivel azonban a mókus is kicsi volt, nézése később megenyhült.

– De azért látlak! – mondta a szeme.

– És én se bántalak – nézett vissza a mókus, azután körülszaglászott a

mohos fazsindelyeken, és bekukucskált egy lyukon, ahol a zsindely hiányzott. Bent homály volt és csend.

– Jó hely? – pislogott a mókus, de a baglyocska elfordította a fejét, mert úgy érezte, a mókus alighanem új lakó... Ezért odatotyogott a lyukhoz, bebújt, és elfoglalta helyét, aztán figyelte a mókust, aki később óvatosan beereszkedett.

– Nem bánom – mondta a bagoly szeme –, nem bánom, de én nappal aludni akarok.

– Én pedig nappal nem vagyok itthon – szaglászott a mókus –, elég nagy ez a kert... bár diófát nem láttam.

– Ez nem kert – pislogott a bagoly –, ez temető.

A mókus megvakarta a fületövét, mert nem tudta, mi az, de nem akart műveletlennek látszani.

– Mindegy. Diófát nem láttam, s most keresek.

*

Aztán megszokták egymást, s azt is, hogy a kis harang néha megrándult és siránkozni kezdett. Ilyenkor távoli ének szállt a levegőben.

– Mi ez? – pislogott a kis mókus, amikor először hallotta.

– Temetnek... A mókus kis fejében zűrzavar lett.

– Milyen sokat tudsz te – mocorgott –, nem akarsz mogyorót? Mert diót még mindig nem találtam.

A bagoly elfordult.

Így járt el az idő. Amikor a kis bagoly becsukta szemét a bal oldali kuckóban, a mókus akkor ébredt a jobb oldaliban. És amikor a mókus alkonyattal eldugta az utolsó szem mogyorót a deszkarepedésben, és összegömbölyödött fészkében, a baglyocska akkor röppent ki a nyíláson puhán és hangtalanul, mint a szélhordta falevél.

És erősödtek, nőttek mind a ketten.

A mókus szőre nemsokára bolyhos lett, a bagoly tolla alatt vastagodott a pehely, mert hideg szél nyargalt már a kopasz fák közt, felkavarta a holt leveleket, és ha felsütött a nap, az emlékek mulandó aranya tétovázott a temetőben.

A Mindenszentek csak egy meleg lobbanása volt az időnek, és pár nap múlva már a feledés sójával hintette be a lágy halmokat a dér.

Hideg lett. A mókuska most már csak rövid időre ment ki a toronyból, mert kint is voltak titkos raktárai, és a bagoly összehúzta magát, amilyen kicsire csak lehetett. A fagyos úton nehéz dörömböléssel jártak a szekerek,

de a gyermekek vidámak voltak a faluban, a kirakatokban kis fenyők álltak, de a felnőttek azt mondták, hó nélkül nem ér semmit a karácsony, mert a nagy hideg megárthat a vetéseknek.

És egy este – olyan est volt ez, mint máskor, mégis egészen más – telthasú felhők jöttek észak felől, és szállongani kezdett a hó. A tétovázó kis pelyhek aztán megsűrűsödtek, és a falu vidám ablakszemei előtt látni lehetett, hogy vastag már a csend párnája, és szakad a hó még egyre, pedig a feltámadt szél zengve játszik a fagyos ágak hárfáján; benéz az ablakokon, és viszi a híreket a temető felé.

A kis harang néha mintha megmozdult volna, lent, a kápolnában öreg koszorúk susogtak; a szél később megszaggatta a felhőket, s amikor egy csillag benézett a pókhálós ablakon, egyszerre világos lett odalent.

A mókuska kíváncsian odament a repedéshez, ahonnét le lehetett látni a kápolnába, ahol a régi harmónium mellett egy öregember ült. A kis mókuszeme tágra nyílt, mert a szél belefűjt az öreg harmónium sípjába, és odalent megszólalt a Békesség vágyának halhatatlan orgonája.

Két kis lábát mellére szorította.

– Milyen sokan vannak...

Ekkor már a baglyocska is ott leselkedett, és most nem törődött vele, hogy tolla a mókuszöréhez ért.

– Nagyon sokan – bólintott –, és látod azt a kis gyereket? Mindenkihez odamegy, mindenkit megsimogat, és érintésétől fényleni kezd az emberek arca.

– Ki az a kicsi, aki mégis nagyobb a többinél? A bagoly erősen gondolkodott.

– Az emberek azt mondják róla, hogy ő a Szeretet. De én nem tudom, hogy mi az...

– S az az öreg muzsikusz?

– Ritkán látom. Mindig öreg, és mindig havat hord a fején. Az emberek úgy hívják, hogy December.

*

Ekkor egyszerre ellobbant a világosság, egyetlen sóhajtással elpihent a szél, mintha soha nem lett volna sem fény, sem hang a világon.

– Nem értem – kapargált a mókusz; és fázni kezdett.

– Én sem – pislogott a bagoly, és tanácstalanul néztek a sötétségbe.

De a sötétség nem válaszolt.

(1959)

RÉGI KARÁCSONY I.

A szobában várakozó árnyékok osontak, a kályhában egy kis láng perlekedett a nedves fával, s az ablakon túl súlyos hó alatt figyelt az erdő.

– Délben indul a vonat – gondoltam –, hajnalra otthon leszek, és holnapután karácsony.

Néztem az erdőt. – Ha nem lenne karácsony, nem mennék haza – gondoltam, de az erdő nem mondott semmit. Kicsit elszomorodtam, hogy nem kíváncszom haza, és kicsit szégyelltem is magam.

Nem volt köd, mégis alkonyi borulás szállt a szobára, s a kis láng most már siránkozva könyörgött, hogy tegyek vele valamit, mert ha nem segítek neki, azonnal vége. Megigazítottam hát a tüzet, aztán kinyitottam az ajtót, és kiálltam a teraszra, csak hogy teljék az idő.

A vadászház a hegyoldal öblében volt, de most nem lehetett messze látni, és nem lehetett a szánkó csengőit sem hallani, pedig útban van már a völgyben errefelé.

– Nagy a hó – gondoltam, csak hogy gondoljak valamit, de aztán figyelni kezdtem, mert a ház mellett az öreg jegenyefenyő suhogni kezdett.

– Nem értem – gondoltam, és mivel a vén fa elvárhat annyi tisztességet, hogy lásson, ha kérdek valamit, kibújtam a tető alól, és felnéztem rá.

A toronymagas korona most már zengve orgonált, míg a ház körül nem mozdult semmi, ám a hegyek taraja felett fehérén füstölgött a száguldó hó.

– Köszönöm a figyelmeztetést! – intettem öreg barátomnak, de amint betettem a szobaajtót, újra homály lett körülöttem, s a homály azt kérdezte tőlem: mióta? És talán lent a síkon is?...

A reggel elmúlt; a szél néha lecsapott már a védett zugba is, és a kémény huhogni kezdett.

A szánnak már itt kellene lenni – és megnéztem órám, mint a váróteremben. Ebben a szélben nem ér ide a csengők kis csilingelése.

Ekkor valaki a csizmáját verte le odakint. – Nagyon vártam már, János...

A vadőr – régi barátunk, többszörös komaság révén – zavartan szorongatta kezem, és másik kezében egy pár csirkét tartott.

– És a csirkék?

– Gondoltam, megsütjük karácsonyra... én is idekint maradok.
– Mii? – és valami hidegség kezdett bennem kavarni.
– ...mert... szóval a hajnali vonat már nem jött be. Szurdokon házmagas a fűvás, azt mondták a vasutasok.
A kályhában a lángocska vidáman ugrándozott.
– Táviratozni lehet?
– Azt lehet!

Jánoséknál minden állat szelíd volt, pedig öt gyerek zsibongott a ház körül, így szelíd volt a két kis kakas is. János azonnal le akarta vágni őket, hogy legalább azzal ne vesződjek, de én sürgettem, mert nagyon megvadult az idő.

– Majd elvágom én a nyakukat – mondtam keményen –, csak siessen, mert itt szorítja az idő. Így azután egyedül maradtam.

– Ha nem lenne karácsony, úgy is itt maradtál volna – szidtam magam –, most hát itt maradsz. Süsd meg, amit kigondoltál...

Erről, hogy “süsd meg”, eszembe jutottak a csirkék. Ott feküdtek a földön, lábuk össze volt kötözve, s kicsit riadtan pislogtak. Egyszerre megtaláltam magam. Kibontottam a madzagot, és megsimogattam őket, mert lábuk elgémberedett, s még csak ülni tudtak.

– Nyugalom, gyerekek, a nyakelváágást csak úgy mondtam... nem vagytok éhesek?

*

Aztán kiálltam a ház elé, mint akinek vendégei vannak, akik kíváncsiak az időre. Az öreg fenyő nyögve zengett már, mint a régi orgonák, az erdő felett sziszegve szállt a hó, a völgy mintha elfulladt volna a halálos fehérségben; szakadt a hó, és összekeveredett azzal, amit a szél vak seprője kavart fel a vízmosásokból s a hegyi legelők megfagyott kopárságáról.

Aztán este lett egyszerre.

Vendégeimet elláttam, s a két kis csirke szépen felült a tűzifára a sarokban, ahogy illik. A parázs már csak hunyorgott a kályhában, és a hamu alól kifolyt a szobába a csend.

– Lámpát kellene gyújtani – gondoltam, de aztán egy kis gyertyát vettem le a gerendáról, és az asztalra állítottam, mert úgy éreztem: nem fény kell most nekem, csak egy kis világosság. A gyertya fellobbant, néztem, és felkaptam a fejem, mert a lángocska nem bent lobogott már, hanem kint, az ablak sötét tükre mögött álló kis fenyőfán. Ez a kis fenyő fia volt talán az öreg óriásnak, és én kint az éjszakában ott ültem mellette.

Elállt a szél. A hó már alig szállingózott, én meg csak néztem az ablakok végtelen során s az idő ködös messzeségében azt a kis gyereket, aki az én szememmel nézte a karácsonyfát. Aztán mintha felemelne valaki emlékeim legtávolabbi ablakában, és átölelve a karjában tartana. Az anyám...

– Elfújhatod, kisfiam. Majd holnap újra meggyújtjuk...

Hogy elfújtam-e – nem emlékszem, de most itt, a békesség nagy éjszakájában látom, hogy a láng lobog, lobog és tudom, hogy el nem alszik soha.

(1959)

A KÉT SZÁNKÓ

Hogy miért kellett nekem az a második szánkó, most már pontosan nem is tudom, de valószínűleg a nagyravágyás, az elsőség kívánása volt a fő ok; és – talán – az is, hogy az árjegyzékben megláttam azt a furcsa alakú, magas lábú szánkót, amelyen egy fiú lovagolt bojtos sapkában. A mérhetetlen sebességet pedig a fiú nyakában lógó sál repülése mutatta.

Nagyon tetszett!

Persze, nem a sál, ami falunkban ismeretlen jószág volt, hanem a szánkó repülésének valósága, ami mellett elbújhatna Puska Ödön saját gyártmányú, alacsony szánkója is, ezzel pedig sokat mondtam.

Néztem a képet, gondterhelt fejem tenyerembe hajtva és – mint már annyiszor – oda lyukadtam ki, hogy ebben a sorsdöntő kérdésben nem segíthet más senki a világon, egyes-egyedül Görbic Pista bácsi.

Odakünt szakadt a hó, hordta a szél, és Pista bácsit meg is találtam az istállóban, amelynél kellemesebb helyet ilyen sorsdöntő kérdések elintézésére el sem tudtam képzelni. A lovak halk őrléssel rágták a zabot, a tehenek gondosan kérődztek, és a pipafüst úgy szállt a szénailat felett, mint a vágy és a fantázia megfoghatatlan madara.

– Idenézzen, Pista bácsi! – és mutattam a száguldó gyereket.

– Jól megüli... – nézte az öreg a képet –, nem is tudom, hogy tud az a gyerek rajta megmaradni.

– De a szán! Pista bácsi... Látja, mint a szél...

– Látom hát, de én igaziban szeretném látni, hogy eszi le a fene róla.

Ezen a kritikán nagyon elkeseredtem – zörögve reszketett kezemben az

árjegyzék –, és Pista bácsi már értette arcom ilyen elborulását. Kiment a szerszámoskamrába, én pedig felrohantam a házba, hogy a szükséges engedélyt a szánkógyártáshoz megszerezzem.

Esett a hó akkor két napig, és két nap alatt elkészült a gólyalábú új szánkó. Olyan lett, mintha egy fejőszék alá talpakat vertek volna. De ott, az istállóban nagyon kényelmes ülés esett rajta.

– Remek! – mondtam.

– Az – helyeselt az öreg –, ha ezen ki nem töri a nyakát, akkor már az életben nem töri ki. Apámnak azonban nem voltak ilyen aggályai.

Kissé mintha elmosolyodott volna, aztán megjegyezte, hogy ők most elmennek az erdőre fáért, és ha netán mégis kitörném a nyakam, hát haza ne merjek jönni...

Én tehát két szánkóval vonultam ki ebéd után ispánék kertje mögé, ahol már kellően ki volt síkosítva a domboldal, és messziről hallatszott a serdületlen ifjúság visongása.

Megérkezésem először csendes közbámulatot és – később, be kell vallanom – közderűtséget keltett.

– Ki csinálta ezt a rondaságot? – kérdezte Ödön, mire Berta Jancsi azonnal mellém állt, mert Jancsi mindig és mindenütt az ellenzékét képviselte.

– Az igaz, hogy nem szánkó – mondta –, hanem fakutya, de majd meglátjátok, röpül, mint a szél. Na, eredj, Pistai Ezek után nyeregbe ültem, és noszogatva kissé a fakutyát valóban röpültünk. A keskeny, rövid talpak azonnal direktbe lendültek, és már a diadal sustorgott fülem mellett az szédítő rohanásban, amikor a szánkó egyszerűen kiment alólam, de külön is elég gyorsan leértünk.

– Meg kell szokni – mondtam, és megkerestem kabátgombjaimat, amelyek lemaradtak a “röpülésben”...

De hát nem lehetett azt a furfangos szerszámot megszokni, és amikor már tizedszer is hason érkeztem a célba, szégyen ide, szégyen oda, átültem a régi szánkóra, amely megtűrt magán, a “fakutyát” pedig félrelöktem.

– Megpróbálhatom, Pista?

Ezt Péter kérdezte, aki jó barátom volt, talán legszegényebb gyerek a faluban. Azonban napokkal előbb valamin összevesztünk, s most ez a kérés a teljes kibékülést jelentette.

Azonnal tele lett a szívem melegséggel, de egy kis aggódással is, mert szerettem Pétert, aki nem mindig volt egészséges.

– Szívesen, Péter, de úgy jársz, mint én.

– Megpróbálom.

Az első lemenetel neki sem sikerült, de a másodiknál már nyeregben maradt, és azután egyre jobban, egyre gyorsabban és biztosabban repült a szánkó, át a völgyön, és még a túloldali dombra is messze felfutott.

– Csoda – mondta Berta Jancsi –, persze érteni kell hozzá... Láttad Pétert? Nem úgy ül rajta, mint macska a köcsögszárítón...

Ettől egy kis irigység kezdett felhőzni bennem.

– Add ide, Péter, azt a szánkót, majd én megmutatom...

– Lemehetek addig a másikkal?

– Nem. Várj...

Az irigység már komisszába csapott át bennem, s az a szánkó szinte megbokrosodott alattam. Ment az erre, ment az arra, néha megbillent, mintha le akarna vetni, végül rászaladt valami vakondtúrásra, amin nem volt hó, lefékezett, s én, mint a hullócsillag...

Csúnyán megütöttem magam, s a keserű, irigy harag úgy előtört, hogy szinte fuldokoltam. Pórázra vettem a két szánkót.

– Hazamegyek...

– Nem hagynád itt az egyiket? – kérdezte Péter szerényen.

– Nem!

Elindultam hazafelé, fuldokolva a méregtől, megalázottságtól, nem tudom én, még mitől, s a két szán úgy kalimpált utánam, mint a rossz lelkiismeret.

Késő délután volt már. Fázni kezdtem, egyre lassabban mentem. Gondolataim fáradtan tisztultak, a szívem hidegen vergődött, aztán nem éreztem semmi mást, csak nagy szomorúságot és szégyenkezést, hogy ostobán és gonosz eszeveszettséggel megbántottam szegény, beteg barátom. – Megálltam.

A kertek alatt hideg füst szállongott, a kenderkóró, kukoricaszár és akácgallyak ősi tűzhelyszaga s a garádok alatt már az alkony bujkált, mintha félne a nappaltól, de félne az éjszakától is.

És ekkor letértem az útról, ami hazafelé vezetett. Letértem, pedig semmi akarat nem volt bennem, hogy máshova menjek, mint haza, csak akkor, amikor Péterék kertjében húztam már a két szánkót, amelyek most már úgy jöttek utánam, mint két jól nevelt kutya.

A pitvarban senki, a konyhában sötétség.

– Rozi néni?

– Te vagy az, Pista? Gyűjtöm a lámpát.

A lámpa fellobbant, s a fény a fehér falakról lassan lecsúszott a földre. Ott álltam, kezemben az egyik póráz, s mögöttem a megszelídült fakutya.

– A szánkót is behoztad?

– Be, Rozi néni, be... mert ezt a szánkót én Péternek adom... karácsonyra.

Sötét volt már, amikor hazaértem, csak a hó világított. Apámék akkor rakták le a fát.

– Hát a másik szánkó?

– Péteréknél hagytam. Péternek nincs szánkója...

Apám, kezében egy nagy hasábfával, megállt egy pillanatra, aztán – mintha eldöntött volna magában valamit – feldobta a fát, és eligazította.

– Mire vársz? Eredj be, és húzd le a csizmát. Gondolom, hogy nézel ki...

Nem, azt még én sem tudtam, hogy nézek ki, de nagyanyám, amikor felém fordította a lámpát, azt mondta:

– Jézusmária!...apád agyonver...

Gyorsan levetköztetett, s én már csak az ágyból sóhajtottam ki:

– Nagymama, a kabátgombok a nadrágzsebben vannak...

– Hát, tudod fiam, megérdemelnéd... és az orrod, Atyaisten, mi van az orroddal?

Másnap is ágyban maradtam, és akkor éreztem, hogy én még így összeütve, nyúzva, törve nem voltam soha életemben.

De ilyen boldog se!

(1960)

TÉL

Még csak a cinkék voltak ébren. Halk perregéssel repültek egyik bokorról a másikra, és úgy látszott, mintha reggeli testgyakorlatokat végeztek volna, forogtak az ágakon, és néha tótágast álltak. De ez a kúszás-mászás, csüngés-forgás nem volt torna, hanem élelemkeresés, mert a kis kékkabátosok néha azt mondták:

– Nincs-nincs. Nincs-nincs...

Halkan mondták a kis cinkék, de nem panaszképpen. És ide-oda rebbenésük is olyan puha volt, olyan szerény, mintha nem akarták volna megzavarni a reggelt, s azoknak az álmát, akik netán még aludtak, vagy már aludtak.

Csendes reggel volt, párás, majdnem enyhe, pedig már decembert írt a kalendárium. Ha kiáltott volna valaki, messze hangzott volna, de nem

kiáltott senki, hiszen a roráték ideje volt már, amikor nagyobbakat pihennek a gépek és emberek, s a vonat is olyan nyugodt dohogással futott a ködös völgyben, mintha tudta volna, hogy nemsokára úgyis feljön a Csillag, és békességet hirdet az embereknek.

Csend volt hát a vetések közt, a réteken és még az örökké zsongó fenyvesekben is, és ebben a csendben egyszer csak megszólalt az erdő ősi távirója:

– Tap-taptap-tap-taptap... halljátok?

A piros sapkás távirász – a harkály – egy kis szünetet tartott, azután újra eldobta a hívójelet: – Tap-taptap. Tap-taptap... figyeltek? Egy északi sólyom érkezett, ő mondta, ő mondta...

– Na, erre kíváncsi vagyok – szuszogott egy öreg róka hazatérőben, de azért leült, mert éppen vakaródzni kellett.

– ...ő mondta, hogy elindult már... elindult már... jaj!

És a harkály elhallgatott, az erdő pedig tanácstalanul állt a néma reggelben.

A róka fülelt, a kis cinkék aggódalmasan pislogtak, a baglyok várakozóan nézték barlangjukban a sötétséget, a mókusok karikába penderülve várták a hír folytatását, de a táviró elhallgatott, a harkály nem mondott semmit, hanem rémülten pislogott egy odúban, ahova az utolsó pillanatban ugrott fejest a héja elől.

– Gyilkos! Gyilkos! Útonálló zsivány – sivalkodott egy szajkó, ámbár jó magasról, ahonnét látta az eseményeket, de már loholt is, mert a héja véletlenül valóban az volt, aminek a mátyásmadár mondta, az erdő és mező első számú közellensége. A héja nem törődött senkivel, nem érdekelték a hírek sem, és a kis rádióst is szét tépte volna, ha nem éppen egy odú mellett veri híreit.

Így aztán nem tudta meg senki, hogy mit mondott az északi sólyom, hogy ki indult el, s hogy ez jót jelent vagy rosszat. Tanácstalan maradt az erdő, figyelő és aggódalmas, és ez a várakozás szétterjedt hegyen-völgyön, némán és burkoltan, mint a köd.

A távoli utak ide-oda kanyarogtak, mintha nem tudták volna, hova menjenek, a kémények füstje hol erre, hol arra mutatta a szelet, a varjak elröpültek, hogy havat jelentsenek örvénylő repülésükkel, de aztán csak leszálltak, mintha nem is azért repültek volna fel, a verebek egyet se szóltak a kerítés bokrai között, a nyulak csak megszokásból rágták meg az akácfák kérgét, a mocsár gőzölgött, s egy szürke gém nézte magát fekete tükrében, egy szürke gém, akinek már régen Afrikában, a tengernél kellene halászatnia.

– Mit mondhatott az északi sólyom? – törte nagy fejét egy fülesbagoly. Annyi egeret evett, hogy már csak a rend kedvéért kapott el egyet-egyet, mert annyi volt az egér az enyhe időben, mint kutyában a bolha.

Néha még egy-egy méhecske is kiballagott a repülődeszkára híreket szimatolni, de az idő olyan volt, mint egy szétszórt szalmakazal, ami nem mond semmit, így aztán a kis méh is visszabotorkált népes családjához.

– Semmi-semmi – zümmögte –, hogy a tetű egye meg a héját, most aztán nem tudunk semmit. De még a fák is tanácstalanok voltak, és a bokrok és a füvek is. Egyes könnyelmű mogyoróbokrok például kibontották barkájukat, és a patakparton olyan zöld fű sarjadt, hogy a kopárság színei között már szinte szemtelenségnek számított.

A pincékben nehezen érett a bor; némelyik hízó már olyan kövér volt, hogy nem lehetett tudni, hol az eleje és hol a hátulja, de nem lobbanthattak fel vidám, perzselő tüzet, mert az idő csak feküdt, renyhén, mint az iszap, s disznóölésre teljesen alkalmatlan volt.

A vetések olyan dúsak lettek, hogy az már nem is volt jó, és a vadlibák valósággal pocakot eresztettek, ami pedig nem szokásuk. Esténként nehézkesen szálltak fel, s úgy tottyantak le alvóhelyükre a nagy vízen, mint a kő.

Az ég nem volt borult, a csillagok mégis alig látszottak, s az újhold olyan volt, mint egy öreg sarló, keskeny és fénytelen.

És nem történt semmi sehol, mintha valami öreg padlás lett volna az egész világ, ahol nem gurigáznak dióval az egérkék, nem dobban a macska, s a gerendákra vetett öreg csizmák nem mesélnek már semmit az élet lakodalmáról.

A hold azonban nőtt és fényesedett. A szél forgott, de még határozatlan volt, felkapott egy-egy marok száraz levelet az avarból és szétszórta, s a levelek mint holt lepkék szálltak erre-arra.

Az erdő várt, a mező várt, de ezen az éjszakán a nagy fák koronájában sziszegni kezdett a szél, a nádas délnek dőlt, mintha valaki lenyomta volna. Aztán a szél váratlanul északira fordult, megvonaglott, mint a kígyózó ostor, és levágott a világra. A mogyoró barkáit szétszórta, a vadlibákat dél felé sodorta, a korhadt ágakat recsegve törte le, s ez úgy hallatszott, mintha valaki a fogát csikorgatta volna. Északról pedig feltorlódtak ijesztő, hamuszín fellegek.

Ebben a pillanatban már nem is lehetett elhinni, hogy tegnap még tanácstalan ténfergés volt a világ. A szél már őrjöngött, a fák sikoltva verték össze ágaikat, a felhők is száguldottak, a nádas leborult a vízre, az öreg róka ész nélkül vágatott hazafelé, a bagoly hátat fordított kuckójában

a világnak, a mocsár vizét a hideg rázta, s az éjszaka metszően szürke lett, mert millió tűfogával marni kezdte a világot a hó. De nem szállt le sehova, nem ragadt meg az ágak hóna alatt, a patak vályújában, vén fák oldalán és a bokrok szoknyája alatt. Ez a hó még kemény volt, mint a kristálycukor, melyet pattogva sepert a szél az éjszakában. Rideg volt ez a hó, mint a dermedés, nem állt szóba senkivel, nem takarta le a vetéseket, a vackokon lapuló nyulakat, a házak tetejét s a kazlak lomha hátát. Csak vágott és repült, szúrt és zizegett, mintha az északi éjszaka minden kaptárja kiengedte volna fehér darazsait, mintha tudta volna, tisztára kell seperni a földet, mire reggel lesz, megölni a tunya álmokat, öldöklő harcra hívni mindenkit, aki él, mert jön valaki, aki verekedni akar, aki kardot hoz és mérleget, és pusztulni kell mindenkinek, akik nem érdemesek arra, hogy éljenek.

Aztán lassulni kezdett a szél, s a hódara után nagy pelyhekben hullani kezdett a hó.

Aztán reggel lett.

A szél elállt, a hó már csak szállingózott, hamvas felhők mögött volt a nap, de a táj fehér volt, világos és tiszta, és most már mindenki tudta, hogy a világot birtokába vette az Idő negyedes fejedelme, a Tél.

(1961)

DECEMBER

Alkonyodott. Az előbb még szállingózott a hó, de aztán eltakarodtak a felhők, és most csak a fenyők zsongtak, mint a téli est magányos litániája.

A hegyoldal szakadékos menedékéből elhagyott akol nézi a ködös messzeséget és hallgatja a csendet, ami nem mond semmit, de mélyül egyre, és várakozó, mint ez az egész magába szállott, decemberi délután.

A hegy csúcsa felett mintha állna a hold, de fénye még nincs, és árnyéka sincs, mert odafent van még valamelyes, szétszórt napvilág, s a kétféle fény olyan gazdátlanul titokzatos, mint amelyben minden, de minden lehetséges.

*

Mert egyszerre puha árnyéka nőtt a borókabokornak, kifényesedett a

hold gödrös arca, és árnyéka lett az öregembernek is, aki vastag, csatos szűrt és csúcsos kucsmát viselt, mint a régi juhászok, és mögötte egy kis sunyi róka ballagott.

Es csak most, hogy a nap lement, lehetett meglátni az akol nagy kapuján belül a tüzet, amely alig vetett lángot, füstje már nem volt, csak világossága és bizonyára melege, mert az öregember darabos, eres kezét föléje tartotta és melengette.

A kis róka szimatolgatott a tűz körül, és később vakaródzott.

Az öregember feddően nézett rá.

– Ne szórd szét a bolháidat.

– Bocsánat – pislogott a kis róka –, nincs bolhám, csak úgy megszokásból...

– Eredj ki – intett az öreg –, most már érkehetnek, s úgy illik, hogy valaki várja őket. Légy illedelmes...

A kis róka kiment a holdfényes ragyogásba, az öregember pedig nagy könyvet vett elő a szűr alól, s a tűz melletti alacsony ágrakásra tette. Azután egy-egy alacsony ülökét állított a tűzrakáson innét és túl. Ekkor vágatott be a róka.

– Jön! Jön az első... kicsit havas, meg mintha úgy esett volna le a holdsugárról... azt mondta, ne kísérgessem, betalál magától is...

– A könyvre legyen gondod!

Az ajtóban ekkor már ott állt a vendég. Jóképű, hetyke legény, félrevágott kucsmában. Kissé öntelten mosolyogva hajolt meg.

– A Hold Anya üdvözlét küldi Számadó Uramnak. Ami pedig a munkámat illeti... ugyebár... megtettem, amit lehetett... aztán...

Az öregember felemelte a kezét.

– Ül le, fiam, majd az írnok...

A kis róka kinyitotta a nagy könyvet, és kissé éneklően olvasni kezdte:

– Január. Az évszakhöz képest kártékonyan enyhe... sok eső, de a csapadékelosztás egyenetlen.

A napsütés normális... a vetések aránylag jól telelnek...

Az öregember szemrehányóan nézett a legénykére.

– Hát így van, fiam, Január. Eső helyett hó kellett volna a vetésekre. Máskor ne felejtsd el, hogy az északi szélnek is te parancsolsz, ha már a kucsmát így félrevágtad. Majd rajtad lesz a szemem. Elmehetsz!

A legényke felállt, meghajtotta magát, és rosszul leplezett szégyenkezéssel követte a rókát, aki csekély várakozás után egy elég piszkos, rosszarcú, tohonya legényt vezetett be, aki azzal kezdte, hogy hatalmasat tüsszentett, és orrát a tenyerébe törülte...

– Dáthás vagyok – mondta, és reszketve ült le, mert a Számadó, az öreg December csak ránézett, és csonttá fagyott rajta minden.

– Olvasd, Miska – intett az öreg.

– Nyugaton túl meleg, keleten túl hideg. Hófúvások – a traktorosok éktelen dolgokat kívántak Februárnak...

Az öreg December szeme megállította Róka Mihályt.

– Ez a traktoros hír is benne van a jelentésben?

– Nincs, uram – csuklott a kis róka –, ezt a hírt én hallottam...

– Még egy költött szó... – csikorgott az öreg, s a kis róka a fogát verte össze az ijedtségtől. Folytasd!

– ...nap, napsütés átlagos, a vetésekkel nincs baj...

– Ez a szerencséd, Február öcsém. Még egyszer megpróbálom veled, aztán ha akkor is ilyen mocskosan, piszkosan, szentelenül és dolgavégezetlenül jössz a szemem elé – leszámolunk! Kísérd ki, Mihály.

A kis róka most hosszabb ideig tartózkodott kint, és némi suttogás is hallatszott kívülről, aztán bejött egy nagyon üde, nagyon szép kis süldőlány. Bókolt és didergett.

– Nincs bundád? – kérdezte a Számadó.

– ...de van... de azt hittem... remélem, jót jelentettek rólam. Ugye?

A Számadó megpiszkálta a tüzet, és meleg lett egyszerre az egész akol.

– Olvasd Miska! Lassan... értelmesen.

– Igenis – mondta a kis róka. – Tehát: “szokatlanul télies idő... hóviharak... forgalmi zavarok... fagykár a gyümölcsösben... kevés napsütés.”

A kislány lehajtotta a fejét.

– Kértem a szelet, hogy forduljon délire... dadogta –, többször kértem. A felhőket is, hogy menjenek...

– Miért kérted? Miért nem parancsoltad? – recsegett a Számadó – De te nem törődtél semmivel! Kinevetted a varjakat, mert összeverték bokájukat a havon... és hóvirágokkal játszottál...

– December bácsi – esengett Március –, esküszöm! Jövőre...

Az öregember a vállát vonogatta.

– Anyád elé viszem a dolgot. Talán használ a lecke. Elmehetsz! Mihály, kísérd ki a kislányt!...

Róka Mihály ezután egy nyurga, vigyorgó suhancal érkezett.

– J-j-jóestét... Sz-sz-számadó b-bácsi, h-h-hideg van. L-leülhetek?

December a székre mutatott, és az írnok már olvasta is:

– Elég száraz, hűvös, később meleg, napos idő. Elegendő csapadék a hó második felében. A növényzet jól fejlődött.

– U-u-ugye Sz-számadó b-bácsi – kapkodta fejét a vendég –, r-rendes voltam?

– Nincs semmi baj – mosolygott December. Miska, kísérd ki a vendéget.

Az írnok most megint hosszabb ideig volt kint, aztán bekísért egy tüneményes hajadont, aki mértékletesen bókkolt, amit köszönetnek is lehetett venni. Az öregember önkéntelenül megpödörte a bajuszát...

– Tessék helyet foglalni: remélem, a jelentés kedvező lesz...

Róka Mihály titokban elhúzta a száját, azután olvasni kezdett.

– Általában csapadékszegény... súlyos fagyok... gyümölcsösökben, szőlőkben károk. Később elegendő napsütés...

– Igen! – vágott közbe December. – Ez kell! Nagyon helyes, Májustól meleget várunk – és ezt meg is kaptuk.

Május ekkor felállt, s egy kis csokor gyöngyvirágot adott a Nagy Számadónak.

– Fagyban nincs gyöngyvirág – mondta dallamosan –, ezt a kis virágot megőriztem Számadó bácsinak. A jelentés hamis... de ezt már megszoktuk a meteorológusoktól. Elmehetek?

– Ó, hogyne! Könyvelő kartárs, kísérje ki a Hölgyet.

És Róka Mihály lelkendezve kísérte ki Májust, bent pedig December kigombolta a vastag szűrt.

– Milyen melegem lett...

Aztán csodálkozva nézett az ajtóra, ahol egy magas, idős asszony lépett be, s mögötte kullogva az írnok. A Számadó kucsmájához emelte kezét.

– Nem téged vártalak, Asszonyom...

Az asszony szép, kemény arca gúnyos lett egy kicsit, aztán kínálás nélkül leült.

– De ha mégis én jöttem, December barátom, hát elhiheted, hogy ez rendjén van. A Hold Anya engem küldött, mert az a két szegény asszony csinál most is mindent, és Karácsonyeste van, ha nem tudnátok.

– Azért vagyok itt, asszonyom, és te is azért vagy itt – mondta hidegen December, Róka Mihály pedig zörögve fordított a nagy könyvben, és megszólalt.

– Június és Július asszonyokról a jelentések rendkívül kedvezőtlenek...

Augusztus ekkor úgy nézett a jeles könyvelőre, hogy az ijedtében pislogni kezdett.

– Ne zörögj azzal a könyvvel, ha én beszélek, mert a fejedhez vágom. Nem is lehetnek kedvezőek a jelentések, mert a sarkvidéki áramlatokkal nem lehetett megbirkózni. De az enyémet felolvashatod.

– “...kelleténél melegebb és szárazabb – olvasta nyomatékosan Miska –, rendkívül nehéz és rossz talajmunka, és...”

– Szamárság! – állt fel az asszony. – Be kellett fognom Észak mocskos száját, mert nem érett volna be a kukorica, se a gyümölcs, nem is beszélve a szőlőről, és...

– Köszönöm, asszonyom – hajtotta meg magát December, és intett az írnoknak, hogy kísérje ki a harcias özvegyet...

December megkönnyebbülten ült le, amikor Mihály egy nagyon szép, bár hervadó hölgyet kísért be.

– Tessék helyet foglalni – udvariaskodott December –, egy kis számadás... de nem lesz baj, ugye, Misi?

– “Átlagnál kissé hűvösebb – olvasta a kis róka –, de napfényben gazdag... gyümölcsre, szőlőre, betakarítási munkákra rendkívül kedvező...”

– Gratulálok, Szeptember kisasszony! A kedves Mama most ment el...

– Ah, a Mama! Még mindig nem enged közelembe férfit...

December ismét bajuszát sodorgatva nézett a kilibegő hölgy után, amikor kívülről erősödő, borízű dal előzte meg a jövevényt.

– “Ki tanyája ez a nyárfás?”... Jó estét, December bátyám. Hogy vág a bajusz?

– Egy kis számadás, Október öcsém... Október összeütötte a bokáját.

– “Számadóék Juliskája...” – bömbölte, kezefejét lengetve, December pedig mosolyogva intett az írnoknak hogy Októberrel úgysem lehet beszélni, hát indítsa haza, mire a vén legény átcsapott a “Nem, nem, nem, nem megyünk mi innen el” kezdetű dalba, de azért szépen követte Róka Miskát.

December a fejét csóválta.

– Ennek van a legjobb dolga a világon. Mindig iszik... de sose részeg. Igaz, nincs sok dolga, és ráadásul mindenki szereti.

– Mi az? – nézett az egyedül érkező írnokra: – November?

– Orgonálni kell neki, azt izenték... de beteg is egy kicsit...

– Beteg, beteg – legyintett a számadó –, nyavalyás volt világéletében... de muzsikálni... azt tud! Hát akkor végeztünk.

*

A tűz ekkor hirtelen hamvadni kezdett, de sötétség nem lett, mert puha, meleg fény kezdett derengeni az akolban, az erdők fölött, a szakadékok mélyén és a csillagok szemében.

Aztán megzendült a hegy, a messzeség, és szétszállt az egész világon a vágy, a Szeretet és a Béke halhatatlan muzsikája.

(1962)

RÉGI KARÁCSONY II.

Kis Jancsi bácsi talán egy s-sel írta volna a nevét, ha tudott volna írni, tehát Kis Jancsi bácsi nem volt nemesember, de ez a hiány látszólag nem bántotta önérzetét. De Kis Jancsi bácsi még csak paraszt sem volt, akinek húsz hold jó zsíros földje van a Paláncosban, de őt ez sem bántotta, viszont adózási gondok sem gyötörték. Ezek után azt lehetne gondolni, hogy Kis Jancsi bácsi talán csősz volt, vagy éjjeliőr, de nem... tehát valljuk be végre, hogy Kis Jancsi bácsi koldus volt...

Nem koldus általában, hiszen kódis ember más is akadhatott a faluban, hanem koldus, azaz olyan egyén, aki a koldusságot hivatalból gyakorolta, de az nem jelentett sem munkakerülést, sem dologtalanságot.

Nem bizony!

Mert ott voltak elsősorban a vásárok, ahova Jancsi bácsi kiöltözve, keresztes botjával érkezett, és a vásár bejáratától balra szent énekekkel figyelmeztette az érkező, bűnös emberiséget a mulandóságra és az adakozásra. Kalapja természetesen a földön, s benne pár krajcár és egy tízfilléres, amit azonban Jancsi bácsi tett bele csaléteknek. Mellette földbe szúrva a botja, amelynek fogantyúját szép réz kereszt helyettesítette, jelezve Jancsi bácsi mélyen vallásos egyéniségét, de utalva arra is, hogy az adakozók nem adják rossz helyre krajcárjaikat.

Jancsi bácsi általában szívesen vett részt mindenféle tömegmegmozdulásban, így a búcsújárásokban is, ahol szakavatott előénekes volt, keresztes botjával a zászlóvivők előtt haladva. Ilyen alkalomkor sárga bársonynadrágot és csizmát viselt, de otthon hagyta kucsáját, amelyet néha nyáron is hordott.

Jancsi bácsi éles, magas fejhangon énekelt, ami messze kihallatszott a kórusból, s úgy szárnyalt a zászlók között, a hívek feje felett, mint a fecskemadár. Jancsi bácsit ilyenkor a búcsúsok élelmezték, sőt itt-ott borral is kínálták, aminek ő nem volt ellensége.

De ha a búcsújárás ideje elmúlt, Jancsi bácsi akkor sem merült

tétlenségbe, mert – sajnos – faluhelyen is halnak az emberek, s a virrasztás szomorú homályában is felcsuklik az ének. Jancsi bácsinak a virrasztók között örökletes helye volt, és külön imádságai, amelyeket maga alkotott az öregasszonyok nagy gyönyörűségére. Jancsi bácsit ilyenkor pálinkával kínálták, amit egy-egy verssel viszonzott a halott lelki üdvösségéért...

Természetesen a lakodalom sem eshetett meg nélküle, ahol Jancsi bácsi bizonyos bölcs mértékletességről tett tanúságot, nem ugyan az evést-ivást, hanem az érkezést illetően. Mert javában állt már a lagzi, amikor Jancsi bácsi megérkezett, és a kedves mámor neki is helyet szorított ott, ahonnét pár órával előbb – esetleg – kidobták volna. Talán adtak volna neki egy darab mákos rétest, hogy: “Most már menjen Jani bácsi Isten hírével”, de amikor az öreg koldus megérkezett, tele voltak már a szívek muzsikával és adakozó jókedvvel... Így Jancsi bácsi csak hajnaltájt távozott hasas tarisznyával, pintes üveggel és vidám nótával. Jancsi bácsi ilyenkor a kocsút közepén haladt, és csak időnként állt meg megnézni, hogy van-e még a pintes üvegben.

De Jancsi bácsi nemcsak a vallásos és világi élvezetekből vette ki részét, mert kisebb munkákat elvégzett a cséplőgép körül is, és a szüreteken vitte a puttyont, ha éppen ráakasztották; ezzel szemben ott volt az asztalon a vékony, kissé avas tavalyi szalonna, fehér kenyér és a csobolyó, amelyekből akkor evett és ivott a puttyonyhordó, amikor akart... És Jancsi bácsi többnyire akart, mert amilyen vékony, keszeg emberke volt, akkora étvággal rendelkezett minden időben.

– A szegény kódis embernek nincs se ideje, se órája, akkor eszik, amikor van – mondta.

De rendszeresen koldulni csak búcsúkor és más nagyobb ünnepeken szokott. Igaz, ilyenkor tízszer is megtellett a hatalmas koldustarisznya, ami rendjén is volt, mert Jancsi bácsi nem zaklatta a falut unos-untalan, és több nap van, mint kolbász.

Természetes, Jancsi bácsi nálunk is jelentkezett tisztességes mértéktartással, és persze, tőlünk se ment el üres tarisznyával.

Kivételnek csak a karácsony számított, amire nemcsak az öreg koldus számított, hanem én is, mert a karácsonyest a nagy ünnepi adakozás órája volt, amire egész évben készültünk.

Ha megkopott egy kabát, elszakadt egy ing vagy nadrág, apám azt mondta:

– Meg kell varrni tisztességesen, jó lesz Jancsi bácsinak...

Ilyenkor mindig felfigyeltem, és én, akinél kevesebbet senki nem törődött ruhájával, lábbelijével... én számon tartottam, hogy Jancsi bácsi

holmija meg legyen varrva, kimosva, és elrakva nagyanyám szekrényébe, mert karácsonyeste szerényen megjelent Jancsi bácsi, énekelt egy verset, s a karácsonyi csomagot én nyújtottam át neki.

– Viselje egészséggel, Jani bácsi...

Ennyi volt az egész, de nekem ez volt a karácsony, amint a száraz, eres, öreg kezek mohó várakozással átvették a csomagot.

– Isten fizesse meg – suttogta, aztán zsebébe eresztett egy üveg bort, és keresztes botjával majdnem úgy tisztelgett, mint a katonák...

Békés, szent, vidám meglelégedettség maradt utána.

Azon a bizonyos régi-régi karácsonyestén azonban minden másként történt.

Elsősorban: sánta voltam, mert leestem a szánkóról.

Másodsorban: nem érkezett meg időre Pista bátyámék csomagja, ami a karácsonyfa főattrakciója szokott lenni.

Harmadsorban: apám rajtacsípett, amint éppen egy “Hölgy” szivarkát élveztem, és – ide karácsony, oda karácsony – mértéktelenül elfenekelt. Szóval ilyen hangulatban vártam Jancsi bácsit, és már-már elfeledtem sérelmeimet a közeledő igazi karácsonyi békességben, amikor Jancsi bácsi megérkezett ugyan, de tökéletesen részegen.

Apám szeme elsötétült.

Ő nem ivott és nem dohányzott. Keményen kinyitotta az ajtót.

– Kifelé!

Azt hittem, a szívem szakad meg, és bár később felengedett a hangulat, az én karácsonyestémnek vége volt. Ténferegtem a fa körül, és az sem tudott lelket verni belém, hogy Pista bátyám csomagja már a postán van, és reggel elhozzák...

Nem érdekelt semmi. Alig ettem, lefeküdtem, és álomba sírtam magam.

A reggeli ébredésre azonban elmosódott minden, mintha a tegnapi est lehullott volna valami ismeretlen mélységbe.

– A csomagot már meghozták – mondta nagyanyám –, ki is raktuk, és meggyújthatod a gyertyákat is...

A boldogság félénken burjánzani kezdett bennem.

Lassan öltöztem.

– Siess! Kis Jancsi bácsi is vár... Ezzel aztán tele lett a szívem. Jancsi bácsi apámmal beszélgetett

– Nincs semmi baj – hallottam a végszókat –, a csomagot majd a gyerekek...

Vittem a csomagot parádésan, de a kezem remegett, s ebben a pillanatban szerettem az apámat, Jancsi bácsit és az egész világot.

Később meggyújtottam a gyertyákat, és karácsony lett egyszerre, kívül és belül, közeli és tűnő, messzi múlhatatlan karácsony.

Egyedül voltam, és mindenki bennem volt. Jancsi bácsi első helyen, sárga bársony ünnepi nadrágban.

Ma is látom.

(1963)

A CSILLAG

Nem tudom én, mi volt velem ezen a napon. Csak tettem-vettem céltalanul, mintha kerestem volna valamit vagy valakit; mintha a szoba nem az lett volna, mint máskor, mintha nem találtam volna meg magamat.

Kiálltam néha a vadászház ajtajába, s elnéztem a messze tájat, a havas, erdős hegyoldalakat, a ködös völgyet, aztán újra bementem a szobába, megraktam a tüzet, és néztem, amíg a tuskó lángra kapott.

Aztán megint csak egyedül lettem, mintha vártam volna valamire, vagy el kellett volna mennem valahova.

– Szenteste gyere be majd, fiam – mondta nagybátyám, de én nem ígértem semmit.

– Tavaly is egyedül voltam – mondtam, és ez igaz is volt.

Egyedül voltam, de nem hiányzott senki. Sötétlő alkonyattal gyertyát gyújtottam, eloltottam a lámpát, és ünnep lett egyszerre körülöttem. A sötét ablaküvegben fellobbant a kis láng, és visszanézett rám, mint az emlékek emlékeztetője, régi karácsonyok messze világossága és élő szemek, amelyek elhunytak azóta.

Akkor békesség lett a szívemben s imádság most semmi. Csak nyugtalanság és tétova vágy, amelynek nem volt neve.

Kiálltam újra az ajtóba, s az erdőszagú, nyers levegő mintha megmosta volna tétova gondolataimat.

– Haza kellene menni! Igen – gondoltam, s egyszerre más értelme és célja lett mindennek. Ámbár késő van már – akadékoskodott bennem valaki, de az elhatározást már nem változtathatta meg senki és semmi. Az óráam ugyan már három napja megállt, de nem is volt rá különösebb szükség, és nem is húztam fel újra. – Csütörtök van, és délután három óra lehet – gondoltam –, esetleg fél négy... Átvágok az erdőn, és még világosan leérek az országútra. Onnét már csak hét kilométer a falu.

Lázasan sietséggel rántottam fel a bekecsket, hátizsák, puska, és szinte vidáman csattant a zár, mert mintha a sötétséget és a szorongást zártam volna az alkonyodó szobába.

Aztán neki az erdőnek és a hegynek.

A völgyben sűrűsödött a köd, de itt, fenn még világos és tiszta volt minden. Valahol a magasban holló káromgott, s egy másik válaszolt neki messziről.

Alkonyodott, s én megálltam kicsit szuszogni, mert itt meredek volt a hegy nagyon, és már kimelegettem. Az út egy kanyargós, régi fahordó út volt, és pihenés közben arra gondoltam, hogy okosabb lesz egyenest északnak átvágni az erdőn, mert így rám sötétedik. Talán több is volt, mint három óra, amikor elindultam...?

Írányt vettem hát északnak, s erre a hegyoldal nem is volt olyan meredek. Itt már nem lehetett sietni, mert bokrok közé értem, és nagyobb is volt a hó.

Jobbra egy elhagyott kőbánya volt, azért még egy kicsit balra húzódtam, miközben megállapítottam, hogy nem lehetett buta ember az, aki először kimondta a közmondást, hogy "Járt utat a járatlanért el ne hagyj!" A fahordó út, ha kanyarog is, mégis biztosan levezet az országútra, én meg itt bolyongok össze-vissza...

Nekifordultam hát újra a meredeknek, de most már bizonytalanul, és nagyon megörültem, amikor a hegyoldal újra lejteni kezdett.

– Valahol itt kell lenni az útnak – gondoltam, de meg is döbbsentem abban a pillanatban, mert enyhe szél mozdult alulról, és ritka ködöt hajszolt maga előtt.

– Úristen, csak köd ne legyen! – fohászkodtam, de ebben a sötétedő délutánban nem hallgatott rám senki. A köd kúszott, mint az igazságtalan ítélet, s én már térdig jártam benne. Aztán derékig, aztán, ahogy mentem a hegyoldalon lefelé, egyszerre elborított mindent.

Megálltam.

– Arra volt észak... – gondoltam, de már nem voltam biztos benne... – De igen! Arra volt észak, és én balra húzódtam a kőbányától!...

A szél egyre terelte a ködöt, ami lucskos páráként tapogatta izzadt nyakamat.

De azért mentem. Lassan, az igaz, mert már nem lehetett látni, csak pár lépésre, de tartottam az irányt, amelyet egyre bizonytalanabbnak éreztem. Ki kellett kerülnöm egy-egy bokrot és nem voltam biztos benne, hogy a régi irányra álltam-e vissza...

S a köd egyre vastagodott.

– Van erre valahol egy szénégető kunyhó gondoltam –, ha azt megtalálnám, talán ki lehetne húzni reggelig... Tüzet raknék...

– Kellett neked a Szenteste... – csikorgott bennem a szemrehányás –, otthagytad a meleg szobát... Tüzet rakni? Hiszen itt csepeg minden a ködtől...

De azért mentem, bár ez már csak útvesztett tántorgás volt.

– Mennyi idő lehet? – gondoltam, csak hogy gondoljak valamire, és ne arra, hogy tökéletesen eltévedtem.

Aztán ritkult a köd, s annyit még láttam, hogy kiértem az öreg erdő szélére, s megbotlottam egy frissen vágott tuskóban.

Ezt a vágást én nem ismertem, de ha ismertem volna se veszem semmi hasznát, mert újra vastagon elborított mindent a köd.

De azért lassan és ijedt konoksággal, meg-megbotolva, szinte tapogatva mentem egyre-egyre, míg végül nekimentem a régi szénégető kunyhónak. Körüljártam, kitapogattam a bejárást, az avult, nedves szalmát, és inkább lerogytam, mint leültem.

Ez egy kicsit megnyugtató, de hamarosan fájni kezdtem, és arra gondoltam, hogy ha nem is fagyok meg, reggelig halálos nyavalyát szedek össze. Hiszen nem lehet több, mint hat óra, vagy talán annyi se...

Édes Istenem!

Aztán csak ültem, de hogy mennyi ideig – nem tudom. Régi karácsonyesték jutottak eszembe, régi barátok, és gyermekkorom egy kályhája, ami mindig meleg volt...

Régi nyarak lobbantak fel előttem, szénaboglyák a napsugaras, meleg réten, és régi tüzek, ahol szalonnát pirítottunk.

Nagyon fáztam!

Pedig nem volt nagyon hideg, de az ideges útkeresésben agyonizzadtam magam, s a verejték, mint a hideg hólé, folyt le a hátamon.

– Uram, Isten, hát itt pusztulok? Vagy jobb lenne elindulni?

Csak ültem, s amennyire lehetett, összehúztam magam.

A köd hol ritkult, hol sűrűsödött, de látni nem lehetett semmit.

– A gyertyákat eddig már meggyújtották, a szobában gyantás fenyőszag és a szeretet puha melege...

Az erdőben megzendült a szél, s a köd mintha most visszafelé folyt volna le a völgybe.

Kimásztam a kunyhóból, s a szél mintha vizes lepedőt borított volna a hátamra, de a köd ritkult, és néha mintha az eget is látni lehetett volna.

– Káprázat – gondoltam, de aztán nagyot dobbant a szívem, mert megláttam egy apró kis csillagot. Aztán még egyet, aztán az egész

Göncölszekeret, s a hátsó tengely végében, magasan – Uramisten! – a Sarkcsillag! Észak! Egészen balra kellett fordulnom, mert erre egyenesen belemegyek az elhagyott kőbánya szakadékába.

Végigfutott a hátamon a hideg, de jól megnéztem az irányt, s mentem sietve a csillag irányába, amíg csak újra el nem borította a köd.

De most már nem bántam, mert negyedóra múlva a régi fahordó úton botlottam meg, és félóra múlva tapogatózva és meg-megállva bár, de kint voltam az országúton.

Most már melegem volt, mert kiléptem, amennyire lehetett, de aztán megálltam, és hálás szívvel néztem fel a ködös boltozatra, mert az a gondolat formálódott ki bennem, hogy az emberi élet nyomorúságában, félelmében és sötétségében irányt mutató sok csillag mind-mind ugyanaz a csillag, mint az Idők, Királyok és Pásztorok útmutató betlehelemi csillaga.

Mire letalpaltam a hét kilométert, már csak vendéglátó nagybátyám volt ébren, és meglepődve, szinte ijedten nézett rám.

– Valami baj van?

– Nem... nincs... csak elkéstem... a gyertyagyújtásról. Nagy volt a köd...

– Nincs semmi baj, fiam – nevetett –, csak annyi, hogy az órád megállt, a naptárod meg siet. Ma ugyanis szerda van, és holnap lesz Szenteste, és a gyertyagyújtásról már semmiképpen nem késel el...

(1964)

PÉTER, 1907

Beismerem, hogy ez furcsa cím, de valahogy a tollam alá jött, szinte magától, hát nem is bántom; csak megjegyzem még, hogy Péter a barátom volt, s az esemény 1907-ben történt. Nem órák alatt persze, nem is napok alatt, hanem pár hét alatt, és advent első vasárnapján kezdődött. Egy fejőszéken, amelyre fele-fele fertállyal fertünk rá, de azért kényelmesen, sőt titokzatos, boldog magányosságban éreztük magunkat.

Az istálló kicsi volt és homályos, de állandóan langyos lucerna-, tej- és száraz trágyaszag uralkodott benne, amit együttesen nagyon szerettem; mert bár kint dermedt volt már minden ág a fákon, bent a nyár langyos melege uralkodott.

Most egy ideig csendben vártam Péter válaszát, aki nagyon okos gyerek

volt, de nagyon-nagyon szegény is, és ezért végtelenül óvatos.

– Öreganyád mondta? – fordult felém.

– Persze, de apám is ott volt, meg édesanyám

– Isten bizony?

– Isten bizony... – suttogtam, mintha ez titok lett volna.

– Mást nem mondtak? – nézett rám barátom.

– Nem, mert aztán engem kiküldtek.

– Jól van, elmegyek; meg köszönöm is, de akkor te is gyere el velem a papok erdejébe, mert mi is akarunk karácsonyfát csinálni. Ha te ott vagy, nem mer bántani engem sem az erdős. De nincs is mindig ott. Deres Laciék is megszerezték, Borsosék is... Csak korán kell menni... A kisbaltát meg kiköszörülöm. Olyan lesz, mint a beretva. Hangja se hallatszik, csak egy suttyanás, és már hozhatjuk is a karácsonyfát.

– Jó lesz – egyeztem bele, így aztán másnap – szabad csütörtök volt éppen – még sötéttel kiosontam nagyanyám szobájából, akivel nagy szeretetben, bár változó barátságban éltünk az úgynevezett kisszobában.

Hideg volt a csillagos ég alatt, amikor kiosontunk a kertek alatt a Kács alá, a rétre, és majdnem futottunk a Kács patak mellett, mert fáztunk, de túl is akartunk lenni ezen a veszedelmes vállalkozáson.

Péternek nem volt télikabátja, én meg nem hordtam, ha lehetett, így nem volt semmi akadálya a poroszkálásnak, ami határozottan kimelegített bennünket.

Negyedóra alatt elhagytuk a Potyondy-malmot – ami ugyan az uraságé volt, de Potyondy bácsi örölt benne –, s azután már a nagy legelő, a Cönde határán csillogó deres patak partján futottunk, bár Péter erősen zihált.

– Kicsit talán megállnánk...

– Persze – mondtam a haloványuló csillagokra nézve, majd a Cönde gémeskútjára, de ezek sem mondtak mást, mint hogy Péter néha beteg... s ez a hajnali rohanás talán ágyba fekteti kis barátom.

– Te vagy az oka! – mondja majd apám... és még szerencsés eset, ha nem veszi le a szekrény tetejéről a mogyorópálcát...

Ekkor az erdő felől varjúkárogás hallatszott, és Péter megborzongott.

– Fázom. Ne szaladjunk, de siessünk.

Hát siettünk, bár itt már dombra mászott az út, és a túlsó oldalon előttünk volt az erdő. Sajnos, nemcsak az erdő volt előttünk, de egy hosszú sor béresszekér is, amelyeket kikerülni még gyanúsabb lett volna.

– Nem törődnek ezek velünk – biztattam Pétert és magamat is –; nem mernek ezek bennünket bántani...

És valóban ránk se néztek, de az utolsó szekér mögül kilépett egy

ember, puskával a vállán. Kettőt-hármat lépett felénk, aztán levette válláról a puskát.

– Ide gyertök!

Hát mentünk...

– Ide, a lábamhoz!

Odamentünk.

– Ismeri ezeket, Józsi bátyám?... – fordult a béresgazdához, aki utána ballagott.

Az öregbéres komótosan megnézett bennünket.

– Ez a sipkás... a mestörpisti; ez meg a heptikás Puska Péter fia... árva gyerök...

A szekerek kerékpattogása már távolodóban hallatszott, s az erdőőr maga elé intette Pétert. Fagyos kis kezéből kirántotta a baltát, és a másik kezével úgy pofon vágta Pétert, hogy majdnem hanyatt esett.

– Balta! – ordította. – Huszonhat szép, fiatal fenyőnk odavan... – És elindult felém is, de valamit megláthatott rajtam; valami eszméletlen gyűlölet rándított össze, és ha ez az ember, aki Pétert megütötte, még egyet lép – egy életem, egy halálom, de én hasba rúgom...

Az erdőőr megállt. Nézett egy darabig, mintha a nekem szánt pofon következményein gondolkozott volna, aztán akkorát ordított, hogy a varjak visszakárogtak az erdőből.

– Takarodjatok!

Péter úgy ugrott, mintha megint megütötték volna, s ez a mozdulat magával rántott engem is. Félóra múlva már Péterék istállójában ültünk összebújva, szomorúan, alélt szénaszagban, s amikor végre felszáradtak kis barátom könnyei, megszólalt.

– Egyszer majd megölöm... – mondta –, a karácsonyfa végett meg szólok anyámnak.

*

Másnap már nevettünk az eseten.

– Nem fáj az arcod? – kérdeztem...

– Egy cseppet sem. Anyám nem is tudja... de a fát megígérte...

Így múltak a téli napok egyenként, s amikor egyszer csodálatos, csillagos ragyogásával szállt le az est, ez már karácsony estéje volt. Hozzánk megérkeztek a vendégek is – nagybátyámék –, és mi Péterrel együtt ünnepi hangulatban hallgattuk a borszagú, hangos beszédet, edénycsörömpölést, és nagyokat nyeltünk a beszivárgó sültet.

ünnepszagából. Aztán kolompolni kezdett a sárgaréz mozsártörő, és Margit, aki úgy szerette, ha Krédlinek szólítjuk, kinyitotta az ajtót, és izgatottan törölte meg hófehér kötényét.

– Maguk menjenek elül...

Így aztán elül mentünk, mögöttünk Margit is izgatottan, s egy lépcsőn leléptünk a kisszobába, amely bolthajtásos volt, mint a pince, mert a ház barátkolostor volt valamikor, s ebben a szobában őrizték irattárukat.

Ez volt az úgynevezett “Sötét szoba”, amely azonban most a legvilágosabb volt az egész házban.

Elénekeltek a “Mennyből az angyal”-t, s ezután pár pillanatra csend lett. Csak a gyertyák sercegetek, a csillagszórók szikráztak az ölelések, csókok, kézcsókok zűrzavarában.

Aztán az ajándékok kiosztása.

Első volt Margit, azaz Krédli, második Péter, a harmadik én.

– Vigyétek az ajándékokat a nagymama szobájába.

Így aztán kivittük az ajándékokat a kisszobába, és egyelőre nem tudtunk velük mit kezdeni, mert nagybátyánk jóvoltából is, nagymama egész ágyát elborították. Péternek csillogott a szeme, s arca szinte lázasan volt piros.

– Istenem... Istenem... – suttogetta, ha ezt édesanyám látná...

– Ne számárkodj, Péter! Belerakunk mindent egy kosárba, és átvisszük édesanyádhoz.

A magam játékaival nem is törődtem, mert Péter öröme volt a legnagyobb öröm, és főleg, hogy Rozi néni – aki többnyire szótlan és szomorú volt – talán még nevet is ezen a békétől, örömtől és ragyogástól teljes késő délutánon.

Csak apám aggályoskodott.

– Úgy néz ki, fiam, hogy még attól a szegény beteg asszonytól is köszönetet várnál...

Majdnem elsírtam magam.

– Én? Hiszen nem én adtam... – s anyámra néztem segítségért.

– Jó, jó – mondta apám –, csak ne felejtsd el, hogy ezeket a szerény ajándékokat nem mi adjuk, hanem rajtunk keresztül a jó Isten...

– Tudom én azt... – és lesütöttem a szemem, mert bizony egy kicsit büszke is voltam, hogy Péternek és anyjának is örömet szerezhettek.

– Hát csak menjetek – intett apám, és ezek után, teljes szülői beleegyezéssel és reszkető kézzel raktuk egy füleskosárba Péter ajándékait.

– Majd én viszem – mondta Péter, és én hagytam, bár talán szebb lett volna, ha ketten visszük...

A falu már csendes, a csend hátán egy kis köd, a köd hátán keserű

venyigeszag és tészták és húsok illata. A kutyák nem ugatnak sehol, az utcán nincs egyetlen ember, s az ablakok vidám hunyorgással néznek az estébe. Péteréknél az ablakok sötétek, csak az udvar felől a konyhaablak vet valami kis fényt a pitvarba.

Péter hallgatódzik.

– Imádkozik – suttogja –, ezt jobban szeretem, mert ha nem imádkozik, akkor sír. Tudod...

– Tudom – mondom. Péter bátyját tavaly temettük, az apját tavalyelőtt. Tüdővész... és Péter is köhögős...

Tudok mindent, és barátságunk nem kis része a sajnálkozás.

Állunk az ajtóban, s amikor az ima halk mormolása elhallgat, Péter benyit a konyhába.

Benyit és belépünk, aztán csak állunk. Füstszag, savanyú kenyérszag, és mintha a szomorúságnak is valami párja lengene a szobában.

Az asztalon egy szál gyertya, s fényében szinte világít Rozi néni fehér arca. Szomorúan mosolyog, s mi csak állunk.

– Jó estét – mondjuk majdnem egyszerre, s szemem követi Rozi néni tekintetét, amint felnéz a gerendás padlás felé.

– Látja, Pistika, nekünk is van karácsonyfánk. Dermedten állok, s a szívemre könnyek hullanak.

A gerendáról egy kis tüskés kőkenyibokor lóg, mintha levéltelen, sötét lombját beletartaná egy szál gyertya reszkető, sárga fényébe. Az ágakon fehér, piros rongydarabkák és talán három szem ezüstös szaloncukor.

– Szép – suttogom. – Igazán szép... – és majdnem sírok.

– Hát csak olyan szögényös... – mondja, és én tisztán és világosan érzem, hogy urára gondol és fiára, akit tizenhat éves korában eltemetett.

Most látom csak, hogy a “karácsonyfa” alatt vaskos, kapcsos imakönyv. Keze a könyvön, s én úgy érzem, Rozi néni fehér arcát felfelé fordítva nem is a rettenetesen szegény és mégis gazdag, pántlikás kis karácsonyfára, hanem azon túl, a végtelenségbe, az Égbe néz.

(1965)

KARÁCSONY ÉS SZILVESZTER KÖZÖTT

Vágtat a vonat a vak világtalanságban, mert az a fény, amit magával

hord, csak a pillanatokat világítja meg, s utána elenyészik, mint a tengerbe rohanó patak.

Éjfél elmúlt, és karácsony másnapja van már, de bennem az éjféli mise révülete van még, a kétezer éves távoli, szelíd fény, ami a szívemben és a világban van egyszerre, és nem múlik el soha.

Az éjszakából régi karácsonyok bukkannak fel emlékeim villanásaiból, és megvilágítják az elmúlt időt és embereket, akik élnek újra és örökké a kis karácsonyi gyertyák puha, libegő fényében.

Latolgom közben, hogy illik-e ilyenkor vadászni. De elhessegetem túlzott aggályaimat, hiszen papunknak is megmondtam, hogy vadászni megyek, s egy szóval sem kifogásolta.

Egész napos utazás után sötét hajnal van még, amikor megérkezem, és szállingózik a hó. Az állomás egy szem lámpája csak önmagát világítja meg, amíg végre elmegy a vonat, és a homályból kibontakozik Kis-Magyar nevű örökös fuvarosunk, amint öreg harcoshoz illően az ostornyéllal tiszteleg, mint békében a tiszt urak...

Vége az éjszakának!

Egy ember szeretete világít felém, és szinte látom hunyorgó, okos szemét, amikor megkérdi:

– Mellém tetszik ülni, vagy hátra?...

Ezt soha nem mulasztja el, már csak azért sem, mert tudja, hogy erre a ravasz kérdésre esetleg valami “jót mondok”... Ha ugyanis melléje ülök a “kocsis ülésre”, az annyit jelent, hogy bizalmas beszélgetés következik, régi baráti alapon, míg ha hátra: csak valami “úrféle” vagyok, aki úgysem érti meg a szegényembert.

– Hát hogy van, Jóska bácsi? – kérdeztem, amikor elindultunk, s ezzel felhúztam az “újságok”, azaz az elmondandók zsilipjét. Sorra vettük először a családot, aztán az ismerősöket, aztán a “Hízót”, aminek végnapja immár esedékes, ha ilyen marad az idő...

– Patikárius úrék hogy vannak?

Ezek a patikárius úrék a nagybátyámék, akiket nem akartam ilyen éjszaka zavarni, és úgyis kijönnek hozzám a vadászházba... de szeretem hallgatni az öreg férfias, bagószagú újságjait, amit úgyis megtudok majd, de sokkal szürkébb megvilágításban, mint ahogy az öreg elmondja...

Mire a második faluhoz érünk, már sűrűn esik a hó. A lovacskák ballagnak, s néha tessék-lássék futnak is – egy-egy házablak már világos, mert kora hajnal van. Az öreg Józsi duruzsol melletttem, de már nem is fontos, mit mond. Körülöttünk leng a pipafüst; szagáról nagyapám jut eszembe... s a szívemben újra karácsony van.

A vadászházban János várt, az erdő és vad őrzője, csodálatos mesék elmondója, de minden vadnak, vadjárásnak tudója, barátunk és mesterünk, egyébként az erdő és a vadásztársaság vadőre.

Ez a vadásztársaság nem nagy.

Jánossal együtt hatan vagyunk. Öt Fekete és egy Kittenberger. Az öt Feketét nem érdemes bemutatni, és Kittenberger Kálmánt felesleges...

De most csak ketten vagyunk, és – akárhogy szidom is magam érte – nem hiányzik senki. Pedig igazán szeretem a négy Feketét és az egy Kittenbergert!

János rakosgatás közben elmondja, mi történt egy év alatt, mennyi a vad, és hol keressem... én pedig értek a szóból... de János egyébként is tudja, hogy szeretek egyedül lenni.

– Ölt már, János?

– Nem. Úgy gondoltam...

– Nem fontos. Ha szétrakodtunk, szépen hazamegy, és megöli a disznót, amikor akarja. Újesztendő másnapján pedig – vagy harmadnapján a patikárius úr is kijön, és úgyis megáll a maga háza előtt. Felül a szánkóra, és kutyagolni sem kell. Addig én meglövök hat farkast.

– Hát az nincs itt, de az árokban egy akkora vidrát láttam... de akkorát – és János széttárja karját.

Ez a hír megdobogtatja szívem, mert János nem tartozik a “hazudós vadászok” felekezetébe.

És János elmondta, hogy meglátta a vidrát bebújni a part alá, hát elcövekelte a be- és kijáratot, és a partban leásott a barlangjára. A barlangban csend volt, és János fáradt. Odament tehát az öt-hat lépésre levő bokorhoz, amire a kabátját akasztotta és a puskát támasztotta. A puskát megtöltötte, mert “nem alszik az ördög”, aztán rágyújtott... mert fáradt is volt egy kicsit.

Ebben a pillanatban – mint a villám – ugrott ki a kiásott új nyílason egy óriás vidra, aztán fejest a vízbe. És egy pillanat alatt eltűnt...

– De hát ki gondolta volna, hogy nem tart ki az utolsó pillanatig – fogta a fejét János még most is, és én megértettem nagy bánatát... (Meg bizony, mert hosszú-hosszú vadászmultam alatt, félig megfagyva rengeteg éjszakai les után 1, azaz egy vidrát lőttem életemben.)

Ezek után elővettem a barna papirosba csomagolt karácsonyi csomagot, amelyben gondoltam az egész családra... s ez Jánost némileg

megvigasztalta.

*

A nap aztán szépen elmúlik: Rakosgatok, és emlékekre emlékezem. Az ajtó kicsit nyitva, mert az óriás cserépkályha önti a meleget, ami – ha nem is rakom a kályhát – reggelig kitart. Néha varjúkárogás hallatszik be a szobába, néha nagyon távoli harangszó.

Aztán alkonyodik.

*

A havas, fehér erdő ugyan marasztalja még a világosságot, de az időnek nem parancsolhat senki. Az ég felhős, bár lehet, hogy csak köd takarja szemem elől, mert a völgyből vastagon hömpölygött ki a köd.

Aztán csak úgy ledőltem, hogy még elrakom ezt meg azt... gondolataim cél nélkül ténferognak összevissza, a kialvatlan éjszaka is bennem van...

A nagy kályha ajtajának máriaüveg "szemei" alig hunyorognak már, de a padláson mintha János méhei zsonganának (János ugyanis befogott két család elkóborolt, rajzó méhet, s a padláson tartja őket...), aztán... már alszom is.

*

Aztán – kivilágos virradattal – lassan és tele örömmel ébredek, mert két kis vendég, két kis mezei veréb diskurál, és talán azon tanakodnak, hogy ez az ember vajon az a "Jóember"-e aki tavaly olyan bőségesen etette őket?...

– Az bizony! – pattanok le az ágyról, megkeresem a tavalyi etetődeszkát, és fél óra múlva már hangos csetepaté van a kis verebek és az erőszakos kis kék cinkék között...

– Csend! – kiáltok ki a félig nyitott ablakon –, és el is csendesednek, de amikor később kileskelődöm, látom, hogy csendben ugyan, de nagyon lelkesen verekednek is.

– Hát ez már az ő dolguk – intézem el az ügyet –, én ma vidrát akarok lőni, és ebben nem akadályozhat meg még a veréb-cinke háború sem.

*

Ballagok, ballagok a kis árok partján, és derűs békém egyszerre

megbicsaklik, mert a domboldalon ugat egy kutya. – Gyere csak! – gondolom, de a kutya nem jön, hanem helyette rettentő iramban egy fene nagy nyúl. – Gyere csak – gondolom, s lövésemre szegény nyúl ötöt is bukfencezik.

– Megmondanád, hogy miért lőtted meg azt a szerencsétlen nyulat? – kérdi bennem jobbik énem. – Tele vagy étellel, itallal, mindennel, és itt úgylát kevés a nyúl.

Mérgelődöm...

– Eláll ez ilyen hidegben – találom meg végre a mentséget, s a nyulat a tarisznyám födele alá erőszakolom, hogy ne is lássam.

S amikor kiérek az öreg hídhoz, leseprem a havat pereméről, és leülök leskelődni. Nyáron néha horgásztam itt apró, de nagyon jóízű halakra, és fogtam is szépen.

A sötét vízben most is megvillannak kisebb halak.

Aztán jön egy szánkó egy lóval, s rajta asszony az ülésben.

A hídnak egy kis dombja van, s a sovány, öreg ló felhúzza ugyan a szánkót a kis dombra, de ott megáll. Az asszony szégyenlősen rám néz:

– Elfáradt a ló. Öreg is már...

– Aztán ilyen korán? – kérdem, csak hogy mondjak valamit.

– Patikában voltam. Az uram nagyon beteg volt; megfázott, de már gyógyul is, Istennek hála!

– A patikus a nagybátyám – mondom –, kár, hogy nem menet találkoztunk, megizentem volna, hogy olcsón mérje az orvosságot...

– Ó... – s az asszony melegen elmosolyodik –, a patikárius úr mitőlünk nem fogad el semmit; a János előtt az uram itt szolgált. Szerették is... de aztán, hogy megházasodott... hát szóval engem vett el... s az én apám helyére lépett... a másik erdőben.

– Okosan! – mondom, mert mit mondhatnék? De aztán az a szerencsétlen nyúl megold mindent. Előrelendítem a tarisznyát, és kirántom a fedél alól a nyulat.

– Elfogadná? – s az asszony mellé teszem a nyulat az ülészkasba...

Az asszony elmosolyodik.

– Hát... köszönöm szépen... az uram talán haragudna, de ha megmondom, hogy a patikárius úr öccse küldi... – aztán megpöccinti az öreg lovat, és nyekkenve elindul a szánkó. Később visszanéz még egyszer... és kedvesen bólint, én pedig intek, hogy a legnagyobb rendben van minden... és rendben is van, mintha kisütött volna a nap, mintha a lovacska is jobban sietne, és mintha nem is lennék egyedül...

Múltak a napok, de ennek a napnak kedves emlékével tele maradt az

időm. Nem hiába lőttem meg azt a szerencsétlen nyulat!

Ma pedig szilvesztereste van, és már sötét. Ballagok hazafelé, szállong a hó, érzem kezemen és arcomon, és régi szilveszterek ballagnak velem.

– Hát ez meg mi? – Felnézek a dombtetőre, s a kis vadászház ablaka világos... s az út mellett egy szánkó áll. A lovakat nem látom, mert befordultak a bokrok közé, és bizonyára le vannak pokrócozva.

– Ki lehet? – örvendezem, s amikor felérek a teraszra, hallgatózom. Nagy a csend. Az ablak csupa pára, nem lehet belátni.

Hát – benyitok...

– Jó estét – mondom, s olyan érzésem van, mintha idegen helyre jöttem volna.

– Jó estét kívánok! – mondja egy vadászruhás ember, aki eddig a kályhához támaszkodott, s most kezét nyújtva elindul felém, de a homályban feláll egy asszony is, és zavartan mosolyog. Ismerős, de mégis ismeretlen.

– Nem bírtam ezzel az emberrel – mondja –, de jót tett neki az orvosság is, hát mindenáron eljött, hogy a nyulat megköszönje.

Szép este volt, talán legszebb életemben. Odaadtam volna nekik az egész erdőt! A “Mi erdönket”, ahol ez a vadász inaskodott, nagybátyám keze alatt nőtt fel... és beláttam, nem várhatják meg az éjfélt, mert megfázik a ló, ami baj, de megfázhatna az ember is, ami nagy baj lenne...

Összeszedtem mindent, amit odaadhattam. Nem akartak elfogadni semmit, de látták, hogy megharagszom, ha elrontják örömeimet.

A vadászt jól bepakoltuk, hogy a füle sem látszott ki, a menyecske meghúzta a gyeplőt, s a szán lassan belecsúszott a néma éjszakába.

Néztem utánuk, amíg csak a szánkócsengő csendülései el nem némultak, s akkor világosan éreztem és tudtam – mintha újra hallottam volna, hogy: Ha szeretetem nem lenne, olyan lennék, mint a zengő érc vagy a pengő cimbalom.

Talán akkor fordult a Föld: Újesztendőre...

(1966)

KARÁCSONY

Ilyenkor – így karácsony táján – a magányos szobák még magányosabbak, a régi puszták még csendesebbek, de az emlékek élőbbek

és kedvesebbek, olyanok, mint az elmúlt idők és elmúlt barátok halk, puha ölelése.

Ilyenkor jólesik az elsüllyedt, öreg utakat megjárni, a fiatalság ragyogó útjait, a szelíd kalandok tiszta éjszakáit, és látni az elment patakok ringató játékát a holdvilággal, a szánkós utak alig pendülő éjszakáit, a karácsonyfákat, amelyek el nem múlnak soha, és az álmokat, amelyek az örökkévalóságból jöttek, oda is szállnak vissza pihenni és boldognak lenni, mint a szeretetben megfürdött emberi lélek.

És ilyenkor nem jut eszembe: pénz, jólét, dicsőség, nyers vágy és elmúlt szerelem, csak a múlt élet apró örömei, távoli nevetés a szívemben, és emberek, akik halkan járnak valahol a ködben, csendesen szólnak az idő árnyékai mögött, mégis őket hallom, és nem a fájdalom ordítását, a dicsőség nyers kiáltását, vagy a szerelem bódult és rekedt suttogását.

Őket hallom, akiket szerettem, és szerény emberi mivoltukban tiszteltem is, akik – néha – tíz évig hordtak egy pár csizmát, fél évig faragtak egy pásztorbotot, a betűt nem ismerték, de életük maga volt a törvény... és egyedül se tettek soha semmit, amit ország-világ előtt is meg ne tehettek volna.

Őket látom és hallom karácsony hetének emlékező, esti tűnődéseiben; néha vidáman, néha szomorúan, de mindvégig mélyen a szívemben.

Köztük is első helyen az öreg Királyt!

Amikor megismertem és megbarátkoztunk, már javakorabeli ember volt, és – sokkal későbbben mint segédtsízt ugyanabban az uradalomban kaptam állást, ahol az öreg szolgált, akkor már negyven éve, mint számadó juhász.

Régi barátságunkon azonban ez már nem változtatott semmit. Egyforma urak voltunk és egyforma szolgák, azzal a különbséggel, hogy az öreg Király két bojtárnak parancsolt, három pulinak és hatszáz birkának, én pedig nem parancsoltam senkinek és semminek, hanem nekem parancsoltak...

Barátságunk azonban töretlen volt, de Király bácsinak én nem is parancsolhattam, hiszen többet tudott a birkákról, mint három akadémia s az idevágó tudós szakkönyvek együttvéve.

Így jött el a tavasz, a nyár, az ősz, a tél, egymás után többször is. Az öreg Király elnehezedett, de nem panaszkodott, és amikor magtárosunk kiöregedett, a gazdaság vezetősége úgy határozott, hogy Király bácsi lesz a magtáros.

– De hiszen nem tud se írni, se olvasni mondtam.

Főnököm kajánul rám nézett.

– Hát mit gondol, mire való a segédtsízt?...

Persze erre nem lehetett válaszolni, de a pillanatnyi ellenkezés után még örültem is, hogy nyáron majd elbeszélgetünk az öreggel a jó, hűvös magtárban...

El is beszélgettünk!

Az emeleten a lányok búzát lapátoltak, néha daloltak is; az öreg meg elmondta, hogy városban csak párszor volt életében. Háromszor Kaposban, valami búzaügyben, és kétszer Pécsen, amikor kitört a háború, és két fia belekerült a menetszázadba.

– Szép vót – mondta –, amikor tizennégyben elindultak... Virág meg virág... szólt a katonabanda... ott volt az egész város... aztán... nem gyűttek vissza...

Simogatta az öregember a zsákot, amin ült... szeme olyan lett, mint a párás üveg, rettenetes lett a csend, és én majdnem elsírtam magam.

– ...egyik Szerbiában maradt – suttogta –, a másik muszka földön... Az asszony is elment utánuk nemsokára.

– Aztán újra megházasodtam – köszörülte meg a torkát, hogy másról beszéljen –, kétszer is, de azokat is eltemettem. Most aztán lányommal vagyok. De'iszen ezt tudja az ifiúr.

– Persze...

– Jó lány, igazán mondom, meg a vőm is jó gyerekek... ez a Pétör...

– Igaz... – mondtam. Aztán hallgattunk, s ekkor megint hallani lehetett a rosta lapátolását a padláson, mert eddig mintha halálos csend lett volna.

– Szóval – emelte fel fejét az öregember háromszor házasodtam... hát ebből is elég vót... legyint, s ezen kicsit el is mosolyodtunk.

Aztán évek jöttek, évek mentek, s a puszta világában mintha semmi sem történt volna. De – talán nem is történt.

Egyszer meghalt egyik öreg béresünk a szomszéd pusztán, és Király bácsi elkéretődött a temetésre.

– Ez a Jóska meghalt Galambosban, elmennék hozzá... – mondta csak úgy mellékesen, mintha lényegtelen változás lenne csak, hogy a régi pajtás immáron örökre elcsendesedett.

Nem is beszélünk róla többet, de ez időtől az öreg Király mintha meglassúdott és meg is csendesedett volna. Sokat ült a csendes magtárban egyedül, és nagyokat hallgattunk, ha meglátogattam.

– Fázom – mondta egyszer.

– Nem is tudom, mi a fenének ül itt Király bácsi – mérgelődtem. – Adja át Péternek a kulcsokat, ha nem jól érzi magát. Majd az irodában elintézem... persze, azért maga marad a magtáros...

– Hát ifiúr, az jó lenne... mög hát, köszöröm is...

Ezután már Király bácsi többnyire a pitvarban ült, ködmenben, akkor is, ha oda sütött a nap. A telet a szobában üldögélte végig, de a tavasz csak kihozta újra a napra. De ha meglátogattam, már alig beszélgettünk. Néztük a futó felhőket, a pelyhes kiscsibéket s a messzeséget, túl az erdőn.

Egyszer aztán papot kért öreg barátom.

– Nem sürgős, Király bácsi, ahogy látom...

– Hát nem is panaszkodom, de az első feleségemmel álmodtam az éjjel... aztán nagyon hívogatott...

A mi falunkban nem volt plébánia, hát elhozattam a szomszéd falu öreg papját, aki öregebb volt a mi öreg számadónknál is. Amikor hazafelé vitte a kocsit, meglátogatott pár percre, és azt mondta:

– Tudja, fiam, öreg szolga vagyok magam is, de ennél tisztább lelkű emberrel még nem találkoztam.

És még azon a tavaszon ágyba került öreg barátom, és láttam, hogy ebből az ágyból már nincs felkelés.

A tavasznak már vége volt, aztán ellobbant a nyár is, elsuhogott az ősz is, és karácsony hetében voltunk már, amikor üzent értem öreg barátom.

– Hogy van, Király bácsi? Látom: jobban... Elnézően, fáradtan mosolygott igyekezetemen.

– Hát... elmúlik az ember – suttogta –, de ez a dolog rendje. – És szépen elmondta sorjában, mit hol hagyott a magtárban. Az új zsákokat a ládába zárta, de ennek a kulcsát nem adta át még Péternek sem... jobb, ha mindjárt magamhoz veszem...

– Nem sürgős, Király bácsi...

– De csak vigye el az ifiúr... a kutyák csúnyán vonítottak az éjjel...

Másnap jöttek értem, hogy az öreg rosszul van, engem kéretett. Akkor már alig tudott beszélni.

– Ott van az a kis hársfa... a temető sarkában... oda szeretnék...

Nem tudtam szólni, csak szorongattam hidegülő kezét ígéretképpen... és meghalt még azon az éjjelen.

Reggel megásattam a sírját a kis hársfa alatt, és hiába törtem a fejem, hogy miért éppen oda kíváncozott... amikor menyecske lánya jött sietve a temetőbe.

– Nem jó helyre ássák, ifiúr... szegény édesanyám meghagyta, hogy melléje temessék...

– Nem lehet, Naca, Király bácsi ide kíváncozott, és én megígértem neki...

Amikor duzzogva elment az asszony, elmosolyodtam magamban, mint a

cinkos, aki segített kifogni az asszonyokon, akik a kis temető túlsó sarkában voltak eltemetve, és megértettem öreg barátom, aki – három asszony után, végre – egészen egyedül akart maradni...

A temetésen suttogva hullott a hó, s a dombtetőről a párás végtelenségbe lehetett látni. Karácsony másnapja volt éppen.

(1967)

A KARÁCSONYFA

Érkezése eleinte valami növekvő, boldog várakozást, suttogó csendet, megbocsátó jóságot és valahonnét – fenyőillatot jelentett.

Nagyanyám az öreg szekrénybe hajolva zörög valami papírokkal, dobozokkal, aztán feláll, és a fejét csóválja.

– Hova tettem, hova tettem?

A keresett holmi – persze karácsonyi csomagban – tehát itt van a szekrényben, vagy ott kellene lennie... mert a Jézuska már előre meghozta, és talán átadta nagyanyámnak megőrzésre...

Ilyenkor behunyom a szemem – mintha aludnék –, mert nagyanyám gyanakodva néz körülbelül négyéves és akkor még egyetlen unokája ágya felé...

– Alszol, kisfiam?

Válasz nincs, tehát a jeles unoka – alszik...

*

Később a kis Jézus születése elkülönült a karácsonyfától, amelyet újabban angyalok hoztak valamelyik közeli erdőből – de Jézuska parancsára –, mert egyes tudálékos negyedikesek szerint: Betlehemben nincs fenyőfa, viszont az angyalok mindenütt jelen vannak – itt az iskolában is, és ha Berta Jancsi a “rossebeket” emlegeti, befogják a fülüket...

Pár év múlva baráti köröm már maga szerezte be a karácsonyfát, s ebben a beszerzésben már én is lelkesen segédkeztem – persze önzetlenül –, mondhatnám, sportból, hiszen mi a karácsonyfát Ódor bácsitól, az erdésztől kaptuk.

Barátaim tehát úgy jutottak a karácsonyfához, ahogy tudtak... szóval...

ugye, finoman körülírva: “Gazdája híre nélkül”, ami a lopásnak kétségtelenül irodalmi nyelven való kifejezése.

Ezek az idők azonban elmúltak, akár a fiatalság, és az ünnepi karácsonyfát manapság úgy veszi meg az ember, mint egy pár csirkét, vagy negyed kiló liptai túrót a piacon vagy a piac mellett, ahol egész erdő van kisebb és nagyobb fenyőfákból, akik talán még nem is tudják, hogy halálra vannak ítélve.

A fölszívott nedvek tartanak még az érhálózatban, a Nap süt, és egy kicsit szűk ugyan a hely, de a csemetekertekben is szűken álltak egymás mellett, bár a sok ember és a láрма kissé idegen...

Jövök-megyek én is a kis fenyők között, és régen ellobbant karácsonyokra gondolok. Nézegetem őket, némelyiket már fel is állítom, és igyekszem megszeretni valamelyiket.

– Talán ezt?

Igen! Ennél szebb kis fa nincs az egész piacon. Összenyomott ágait kiegyenesítem és talpra állítom, hogy levegőhöz jusson és megtalálja önmagát... és aztán: megismerjen engem is...

S amint hazafelé megyünk, arra gondolok: talán kicsit korán vettem meg a karácsonyfát... de semmi baj! Teraszunkon van egy múlt századbeli óriás köcsög, abba állítom a kis fát; és egyelőre még vizet is adok neki.

Így is történt.

A terasz tágas. A nyári nádszékek nagy, öreg ládámön kuporognak már, a sarokban egy kis vágott fa, és a falról egy kitömött vadmacska nézi közönyös üveg szemével a mulandóságot. És nézi a kis cinkéket és verebeket is, akik már majdnem megkopasztották, mert több tavaszon a vadmacska szőrével bélelték ki fészkeiket.

Sőt, az idén már fecskéink is voltak, akiknek fészke elpusztulhatott valahol, mert elég későn jelentkeztek, s még akkor is: napokig tanakodtak, hogy hát megfelelő és barátságos hely lenne-e ez a hely a jövőző fecskegyerekeknek?...

Végül is gyorsan összezsápták a fészket, ami elég gyengén is sikerült, amiből arra következtettünk, hogy: alighanem új házassokról van szó... A teraszt pedig, az ideges és félénk kismadarakra való tekintettel, nem használtuk.

*

A kis fenyőfát tehát – ami majd csak lesz karácsonyfa – beleállítottam az óriás köcsögbe, és magára hagytam, hogy ismerkedjék a kerttel, ahova

jól kiláthat, s amelyben más fák között rokonfenyők is vannak, s amelyek zsongva üdvözölték kis fát.

– Nini! Rokongyerek.

– Itt jó és szép minden – nyújtózkodott bágyadtan a kis fenyő –, szabadabban jár a szél, s az öreg rokonok között szinte otthon érzem magam... bár kicsit még bódult vagyok...

– Elmúlik – biztattam, mert mit is mondhattam volna? – Próbálj aludni...

– Igen – suttogott a kis fa –, kicsit álmos is vagyok, mert hosszú és lármás volt az út... és minden... de az öreg rokonok nyelvén a hazai szél beszélt...

*

Az idő alkony felé kicsit meghidegedett, és másnap reggel a kis fát élénkebbnek láttam, s arra gondoltam: miért nem árulnak gyökeres kis karácsonyfát, amit az ember, a gyerek ünnepek múltával kiültethetne a kertbe, a parkokba, akárhová... hogy tovább éljenek, mint annak az évnek karácsonyi emlékei...

– Jobb itt, ugye, mint ott, a piacon, egymásra dobálva? – kérdeztem, mert a kis fa gyűrődöttsége elmúlt, s mintha kicsit kihúzta volna magát...

– Igen – suttogott –, bár az átültetett fa egy darabig úgy érzi, mintha gyökértelen lenne...

– De ez az érzés aztán elmúlik, ugye?

– El, persze, s én már el is feledtem az éjjel, mert Hu járt erre, a bagoly, és csodálkozott, mert eddig nem látott itt...

– Mondott valamit?

– Nem... csak nagyon nézett, s azt kérdezte: nem szenvedek-e. Furcsa, ugye...

– Hu bolond – mérgelődtem –, miért szenvednél? Nem vagy szomjas?

– Nem. Néha mintha kicsit aludtam volna, mert álmodtam is... hiszen ilyenkor nincsenek fecskék, és ott, a fészek peremén mégis ültek hárman... Csak néztek... és hajnal felé elrepültek.

Elgondolkoztam ezen az álmon, és megsimogattam a kis fa egyik ágát, hogy próbáljon aludni, az öreg fenyők zsongását úgy is hallja...

*

Aztán pár napig nem látogattam meg a kis fát, mert arra gondoltam:

lassú haldoklásában talán szenved és – igen – elég szenvedést láttam már, és – vigasztalásképpen – eleget hazudtam már életemben: talán már nem is él... ami – bevallottam magamnak – megnyugtató volt.

De nem így letti

A kis fa még négy nap múlva is nagyon élőnek látszott, nyújtózkodó ágai mintha mondani akartak volna valamit.

– Már csak pár nap van hátra – mondtam, csak hogy mondjak valamit –, aztán kigyulladnak a gyertyák ágaidon, és minden más fény elalszik a szobában... szép lesz...

– Igen – nyújtózkodott a kis fa –, és aztán el is múlik minden, és talán újra kezdődik minden...

– Nem értem! – döböntem meg.

– A fecskék mondták! A három kis fecske minden éjjel megjön álmomban...

– Három? Öten voltak...

– Igen, mondták is az öregek, de a hosszú úton egyet megölt a sólyom, s egy elpusztult a hálóban, amelyet a tengerparton emberek feszítettek ki a vándorló madarak elpusztítására. Tudod: azok – így mondták a kis fecskék álmomban –, akik nagyon szépen énekelnek. Santa Lucia.... Santa Lucia... – ezt énekelték, és megfojtották a rigókat, a poszátákat és a fülemüléket is. Megfojtották a dalt...

– Igazat mondtak – komorodtam el –, igazat mondtak! És arra gondoltam: az emberek nem fojtják meg végül önmagukat is?...

– És Hu, a bagoly is járt erre az éjjel – suttogott tovább a kis karácsonyfa –, de mintha a fecskéket nem is látta volna. Hajnal felé aztán én is aludtam egy kicsit, s amikor felébredtem, már üres volt a fecskefészek. És most kicsit álmos is vagyok. És az öreg fenyők csak úgy maguk közt suttognak... nem értem őket...

– Hát aludj, kis fám – gondoltam, és ott hagytam az öreg köcsögben, de mintha mégis velem maradt volna, mert egész nap rá gondoltam, meg az öreg fenyőkre is, amelyeket kívágnak jövőre, s a helyükre házak épülnek...

Végül csak házak lesznek és csak emberek?... És arra gondoltam, nem veszek többé haldokló kis fenyőfát még hátralevő karácsonyaimra, csak egy ágat, hiszen amiért veszem a kis fák s a kis gyertyákat, az emlékezés és a szeretet lángja nem bennük, hanem énbennem, magamban van.

Ez megnyugtató.

Milyen könnyen nyugtatja meg magát az ember!... Aztán pár nap múlva újra meglátogattam a kis fenyőt, és nyugalmamnak megint vége lett. Mintha aludt volna, de amikor ki akartam osonni, utánam suttogott, hogy

nem alszik, csak egy kicsit szomorú.

– Miért?

– A bagoly járt erre megint az éjjel, és le is szállt ide, a párkányra, mert ő megérzi a romlást és a pusztulást...

– Miféle pusztulást?....

– A bagolynak csodálatos szeme van. Belenézett ebbe a nagy edénybe, és megmondta, hogy... hogy nincs gyökerem... Az a kis víz, amiben állok, csak azért van, hogy megérjem még a karácsonyt... és félholtan is örömet szerezzek, mert ez a rendeltetésem... És ez nagy öröm lesz mégis, mert amíg örömet tudok szerezni: élek is!

A kertben sóhajtvá zsongtak az öreg fenyők, a kopott vadmacska üvegszeme homályos lett és nem nézett sehova, s lent, a vastag avaron egy öreg varjú totyogott...

– De a kis fecskék újra itt voltak – suttogott tovább a kis fa nagyon halkán –, és látogatásuk kárpótolt mindenért, pedig sok szomorúságról is beszéltek.

– Miről?

– Égő házakról és halott emberekről, kínlódó anyákról és sebesült gyermekekről... mert háború őrvöng téli szállásuk körül, embertelenség és testvérgyilkosság... És azt mondták a kis fecskék: bármi történjék is, millió tör és csapda leselkedjék rájuk, tűzön-vízen keresztül is visszajönnek ide, nemcsak azért, mert itt születtek, nemcsak azért, mert itt a fészek és az otthon, de elsősorban most azért is, mert ebben az országban béke van.

(1968)

A MEDVE

Csendes, téli reggel volt, amikor elgondolkozva és meglepő szelídséggel ballagtam a posta felé nagyanyám levelével.

– Vigyázz rá, kisfiam – figyelmeztetett nagyanyám –, egyenest a postára menj, és ne a ládába dobd, hanem magának a postamester bácsinak add a kezébe.

– Igen, nagymama – mondtam, bár ilyenkor mindig eszembe jutott, hogy: miért mondom én, hogy nagymama, és miért nem mondom, ahogy a faluban minden gyerek mondta: öreganyám...

És a falu is mintha csendesebb lett volna, mint máskor. Még a kutyák is hallgattak a karácsonyest várakozásában, s nekem eszembe se jutott megrúgni a kis kapukat, hogy az illetékes ebet éktelen ugatásra ingereljem.

Szerencsére: baráti köröm tagjai is otthon tartózkodtak, így mentve voltam minden csábítástól, hogy menjünk a malomgát jegére csúszkálni, vagy nézzük meg, Bodóéknál mekkora görényt fogott a csapda – mert ebben az esetben a levél ráért volna...

Közben – észre sem vettem – köd ereszkedett a szérűkre s az utca vályújába, és mire a faluvégre értem, a postáshoz, a köd már megvastagodott, s úgy látszott, mintha a csomai úton jönne, a nyárfák között, amelyek kissé és némán északra hajoltak.

Ezek után a levelet átadtam a postamester bácsinak, aki zsidó volt, és Weisz Sándornak hívták, de ezzel nem törődött senki, sőt bizonyos előkelőséget kölcsönzött viselőjének. Ilyen előkelőség volt a faluban még Strancinger bácsi, aki tejcsarnokos volt és német, azaz sváb, és Skandera bácsi is, akire az öregek az mondták, hogy “Törökhagyás” és mint szövömester működött a faluban.

Weisz bácsi a postamesterség mellett még gazdálkodott is, és apám volt a tanácsadója. Mire tehát összes, gazdaságunkban előforduló állattenyésztési kérdésére válaszoltam, már nem lehetett kilátni az ablakon, olyan vastagon folyt be a köd a faluvégen.

Ilyen vastag ködöt azóta sem láttam! A posta utcai kis kapujánál messzebb látni nem lehetett, és amikor kiértem az utcára, majdnem nekidőltem a kerítésnek az ámulattól, és kicsit az ijedtségtől is, mert a néma ködből egy kis medve lépegetett elő, és csak később láttam meg az embert, akit – úgy látszott – hosszú, vékony láncon a medve vezetett.

– Jó napot, fiúcska – mosolygott az ember –, szép, nagy medve, mi? Tánzolni is tudja... – és megsimogatta a medve fejét, mire az leült. – Szabad te is simogat... – mondta a kissé cigányképű ember. – Ursu nem harapsz... Teség, teség...

Úgy éreztem: ezt az ajánlatot nem lehet visszautasítani, tehát – ugrásra készen ugyan, de megsimogattam a kis medve fejét, s ezzel kapcsolatban eszembe jutott az a kockacukor, amelyet a reggelinél vágtam zsebre egy óvatlan pillanatban.

– Szabad neki cukrot adni? – néztem a medve tulajdonosára.

– Ursu nagyon szeretsz cukor – mondta az ember, s a kis medve olyan hirtelen kapta ki kezemből a reggelinél zsebre vágott kockacukrot, hogy majdnem az ujjam is odakerült ragyogó fogai közé; utána pedig újra leült, s arra gondoltam: ha kutya lett volna, talán a farkát is csóválná...

– Szép medve, jó medve – mondta az ember –, senkit nem harapsz, és táncolni is tudsz... szereti cukor, és a Domnu főbíró nekem adott papírt, szabad táncoltatni...

Tehát a főbíró, azaz Trombitás bácsi is adott engedélyt, és ezek után az Alszeg jobboldalán mint hivatalos vezető ajánlottam be a medvét és gazdáját, figyelmeztetve az ismerős néniket és bácsikat, hogy a kenyérhez egy kis szalonna is illetékes...

– Nahát, ez a Pisti! – hallottam az egyik háznál, ahol Deres néni csak újabb figyelmeztetésemre adott a kenyér mellé egy kis darab szalonnát Ennél nagyobb lókötő nincs a faluban...

Ez egy kicsit rosszul esett, és pár pillanatig gondolkodtam, megdobjam-e Deres néni kendermagos kakasát, de közben annyira beleszerettem a kis medvébe, hogy ez a haragos bosszúvágó azonnal kútba esett.

Közben a köd ritkulni kezdett, hogy amikor a házunkhoz értünk és befordultunk a kapun, apám majdnem hanyatt esett, pedig amúgy nem volt valami nagyon olyan “hanyatt esős” ember. A medve valódi tulajdonosa ugyanis még ködben volt...

– Hát te?

– Medve! – mondtam szerényen. – Ezé a bácsié – tettem még hozzá, mintha feltételeztem volna apámról, hogy azt gondolhatná: a medvét a Kács alatt vagy a Potyondy-malom mellett fogtam.

Apám elmosolyodott, s ezzel rendben is lett minden.

– Kicsit táncolni is tud... – tettem még hozzá, erősítve pozícióm –... és ez a bácsi talán meg is alhatna az istállónkban... és szeretnék még kicsit velük maradni...

– Szamárr! – mondta apám. – A lovak szétrúgnák az istállót... de majd gondolkodom. Harangszóra itthon légy, és – nézett az emberre, aki fészlött kucsmáját a kezében tartotta – a barátod is kap ebédet.

Ezzel otthagyt bennünket.

Szabadságos szép délelőtt lett ezután, és szinte megfeledeztem a karácsonyfáról, a várható ajándékokról, amelyeket az est hoz majd meg, angyali segédlettel.

Ebédre, azaz harangszóra pontosan érkeztünk, bár nem tudtam, mit kezdek majd legújabb barátaimmal. Hová tesszük őket? A konyhába? Vagy reménykedtem – Ganzler bácsi szobájába? (Ganzler bácsi apám segédtanítója volt.)

Majd kiderül. Hát ki is derült.

Apám az udvaron beszélgetett Bíró bácsival, de amikor megérkeztünk,

az iskola felé mutatott.

– A hátsó tanterembe vidd barátaidat. Tanító bácsi is megengedné. Vittem be pokrócot, szalmát, Rozi be is fűtött. Ott meg is alhatnak. Ebédet, vacsorát kapnak... de, ha a bolhák megeszik őket, hát arról nem tehetek...

*

A medvetulajdonos bácsi neve Juon volt, ami szerinte – magyarul Jánost jelent, de az összkomfortos iskolaszobának úgy megörült, hogy még talán a nevét is elfeledte. Amikor azonban a keresztet meglátta a falon, vidámsága egyszerre ellobbant. Komoly lett, mintha templomban lenne, térdet hajtott és keresztet vetett.

Én ezen – amikor otthagytam őket – nagyon elgondolkoztam. Az ebéd azonban kitűnő volt, és gondolataimban már az esti karácsonyfagyertyák lobbantak fel, bár nem annyira, hogy az ajándékokat is látni lehetett volna.

Ezek után Juon bácsi délután már egyedül kéregetett a medvével, és – bevallom – meg is feledkeztem róla, de eszembe jutott, amikor anyám estefelé azt mondta Margitnak: – Erre a szegény oláhra legyen gondod, és azt a kis csomagot is add neki...

Aztán fellobbantak a karácsonyfa békés kis gyertyái, és én elmerültem a karácsonyi öröm, szeretet és vidámság játékaiban. De amikor egészen este lett, megint eszembe jutott “Az a szegény oláh”, és kisurrantam, hogy megnézzem: mit csinál?

Beleskelődtem az ablakon, és megláttam.

A vacsora és minden tanító bácsi asztalán, érintetlenül. “Az a szegény oláh” pedig ott térdelt a feszület előtt, meghajolva és mozdulatlanul, mintha semmi, de semmi más nem is lenne a világon...

Megdöbbsentem, mintha valami végzetes és nehéz kérdés indult volna meg eszméletemben, amit csak később és már későn fogalmaztam meg magamban; hogy “Imádkoztak-e és imádkoznak-e így szerte az országban büszke és nagyvérű, nemes és nagyszájú magyarok?”

(1969)

**SINKÓ FERENC:
BALLAGÓ IDŐ – AZ ÖRÖKKÉVALÓSÁGBÓL**

Az elmúlt esztendők hosszú sorában, valahányszor felmerült a kérdés a szerkesztőségben, mit is adjunk karácsonyi számunkban olvasóinknak, a legelső, amiben gondolkozás, vita nélkül mindnyájan egyetértettünk, az volt:

– Természetes, valamit Fekete István tollából. S mikor a telefon megcsendült kérő szóval az író budai lakásában, az ő első szava is az volt:

– Természetes, hogy adok.

Ezen a karácsonyon – sajnos – posztumusz könyve fölött borongunk híveinek, olvasóinak népes táborával együtt.

Szép könyvvvel búcsúzik el Fekete István olvasóitól ezen a karácsonyon. A “Ballagó idő” alá ezt írta alcímnek: életrajzi regény. Ez a regény igazabb életrajz, mint azok a könyvek, amelyek pontos dátumokkal, adatokkal, dokumentumokkal kápráztatják el az utókort. És mélyebb. Búcsúzóul az író azokat, akiket szeretett, és még a ballagó időből kilépve is szeret, költészete forrásvidékeire – gyermek- és ifjúkorába vezeti el. Mégpedig a régi magyar falusi gyermekvilágba.

Varázslatos az ő világa. A szegénység és a szépség betlehemi csillaga ragyogja be útjait, tájékait, a nádtetős házak fehér falait, még a kamrákat és az istállókat is. Az angyalok éneke hol hallhatóbban, hol halkabban, de szüntelenül szól visszhang és kíséret gyanánt a természet minden hangja, nesze, s minden emberi szó mögött.

Nagy betlehemes misztériumjáték szereplője ennek a világnak minden alakja, a mesékből előlépett nagymama, a mogyorópálcás és aranyszívű apa, az édesanya, a félénk és vakmerő pajtások, legtöbbje szegény gyerek, az udvarosok és cseléd lányok, egészséges és beteg, szegény és gazdag falubeliek, de még a betyárok és megtévedt tolvajok is, akiknek az árnyék és az elrettentő példaadás szerepe jutott ebben az angyalmuzsikás misztériumban, amely a régi magyar folyók módján kényelmesen kanyargó és ballagó idő és az örökkévalóság határán játszódott le.

Most, hogy olvassuk posztumusz könyvét, az örökkévalóságból duruzsoló vallomását, feltárul előttünk Fekete István végső titka: hetven esztendő koráig megmaradt csizmás, bekecse, báránybőrsipkás és bugylibicskás, gölle betlehemező gyereknek.

Ezért hangzott olyan készségesen a válasza, ha karácsonyi történetért csengettünk hozzá:

– Természetes, öregem...

Sinkó Ferenc (1970)